

XIII. évfolyam, 141. szám

2013. július

www. Irodalmi Jelen III

Fodor Ákos haikui

Csender Levente:
Murokszedők

Stiller Kriszta versei

Rónai-Balázs Zoltán:
Surmann sógor

Temesi Ferenc:
Apám – regényrészlet

Nyolc Égtáj –
Írócsoport alakult

Keszthelyi Rezső versei

Lelkesedés –
Böszörményi Zoltán tárcája

A férfitabu – Turi Tímea
Jönnék az összes férfiak című
kötetéről

Pletykaapu – Nyáry Krisztián
Így szerettek ők című kötetről

Irodalmi Jelen

Szerkesztőség és kiadó:

1081 Budapest, Rákóczi út 59. 3/5

310085 Arad, Eminescu utca 55–57. szám,

tel.: 0040/257/280-751, 0040/257/280-596 (fax),

<http://www.irodalmijelen.hu>, ij@irodalmijelen.hu.

ISSN: 1584-6288

Kiadja az **Occident Média Kft.**

Főszerkesztő: **Böszörményi Zoltán**

Főszerkesztő-helyettes: Bege Magdolna

Mányoki Endre (Főmunkatárs), Boldog Zoltán (Kritika, Interjú),

Laik Eszter (Helyszíni tudósítás), Varga Melinda (Kolozsvár),

Szőcs Tekla (Fotó).

Olvasószerkesztő: Hudy Árpád

Lektor: Jámbor Gyula

Makkai Ádám (Főmunkatárs, Hawaii)

Rendszergazda: Csipkár Nándor

Igazgató: Kurjatkó Péter

A borítón: **Lapos László** festménye

FODOR ÁKOS haikui

CIVILIZÁCIÓ

forgóajtó áll
a sivatagban. Aki
kikerüli: n i n c s

IS

Nagy pohárból is
lehet kicsit kortyolni.
– Ez is: szabadság!

ANTIPÁTOSZ

Nincs „juttalom”, nincs
„büntetés” – csakis
következmény van.

EGY SZELÍD XÉNIA

Az ISMERETLEN
nem olyan veszélyes, mint
az, kit-mit „ismersz”.

TÜKÖR

A világ tőlem
elvonultan él. Oka
biztosan van rá.

1 : 1

Éltem? Működtem.
Lelkiismeretem jó
– csak a kedvem rossz.

OPTIKA

(pesszike)

Hogy milyen szépek
a fiatalok: csak az
öregék látják...

NYILATKOZAT

Filantrópia?
– Néhány embert szeretek,
de a többit: nem.

A JÁMBOR BETEG SÍRFELIRATA

Orvosai el-
tiltogatták. Mindentől.
– Hallgatott Rájuk...

FODOR ÁKOS

„KOLLEKTÍV BÖLCSESSÉG”

Agyrémvágyalom.
(Csak egy magányos hülye
találhatta ki...)

TRENDELLENESSÉG

Szótlanná tesz a
holmikorésmennyiért.
– Én beszélgetnék.

TANÁCS

Ha félsz a tűztől:
menj hozzá mind közelebb,
hogy szíthasd, olthasd.

VICE/VERSA

az ég a földig
ér – így mi, földiek: mind
az égig érünk

LABDA-NAPLÓ

Koptat a Játék:
közelít a semmihez,
mit körülveszek.

ÉSZMÉSZ

El-elveszítem
bizonytalanságomat
– egységbeejtő...!

BETEGNOSZTALGIA

Gondolható a
tegnapi rosszulétről:
„Az azért jobb volt...!”

A MAGABIZTOSSÁGRÓL

Előadónak:
kötelező. Szerzőnek:
nem ajánlatos.

KILÉGZÉS

a Nagy Kertet már
nem nekem kell gondoznom:
ingyen csodálom

CSENDER LEVENTE

MUROKSZEDŐK

Régen vártam már ennyire, hogy beüljek a kisbuszba és elmenjek innen. Itt hagyni a nyomort meg az italt és elhúzni Németbe a murok földre dolgozni. Ott euróval fizetnek. Annak még valahogy a fogása is más. Kölcsönkértem, hogy a papírokat elrendezzem. Háromheti munkadíjam elmegy a kölcsönre meg a kiutazásra, de a maradék öt hétben többet keresek, mint aki itt gürcöl fél évet. Igaz, napi tizennégy-tizenhat órát kell térdelni vagy hajolni kinn a földeken, de mi rossz föld fölött lakunk amúgy is, sokat kell dolgozni, míg valamit kiimádkozunk belőle. Tudtam, mikor a mikrobuszba beültem, mi vár rám, de röhögcsélve telt el az a másfél nap, míg megérkezünk a bajorokhoz.

*

Indulás előtt derült ki, hogy terhes vagyok. Már megvolt minden papírom, nem mondhattam le az utat, valamit lépni kellett. Hallottam, hogy szokták régen kötőtűvel, forró fürdővel elintézni, de én az orvosokra akartam ezt bízni. Végül is modern világban élünk. A kórház felé a buszon már mintha éreztem volna, hogy mocorog a hasamban egy borsószem. Egyedül mentem oda is. A férjem, Zsiga azt mondta, hogy ő nem jön, mert ő a kórház szagát nem bírja. Elsírtam magam, de nem fordultam vissza, jelentkeztem a klinikán a doktornál. Megpróbált lebeszélni. Megkérdezte, hogy tudom-e milyen rohadt dolog egy abortusz. Nem válaszoltam, mit mondhattam volna erre, még nem volt ilyenem. Felfektetett az ágyra, a lábamat szétrakta, hozta azt az üveg valamit, megpróbálta benyomni, de akkor

szédülni kezdtem és elhántam magam. – Folytassam? Biztos benne? Csak a szememmel intettem, más testrészem képtelen voltam megmozdítani. Aztán, azt hiszem, elájultam. Vékony hangot hallottam, mintha sírna valaki iszonyat magas hangon, nem tudtam, hogy a szél süvít-e be az ablak repedésén, madárhang-e vagy gyerek? Aztán egyre biztosabb lettem benne, hogy sírás volt. Olyan nyomorultul még soha nem álltam lábra, mint akkor. Régen is születtek halva, nagyanyám mesélte, hogy annak idején azt mondták ilyenkor, hogy egy kád szarral kevesebb. Ezzel vigasztaltam én is magam. Ha menni kell, nincs idő a szédülésre. Lábra kell állni és kész. Felálltam. Tántorogtam kifelé az ajtón. Nem akartam senkit látni. Csak menni előre.

*

Nemcsak mi vagyunk a murok földön, hanem lengyelek, románok is meg minden. Kell oda az ember, mert a murok föld, ahol dolgozunk, olyan hosszú, hogy elképzelni is csak az tudja, aki állt már benne nyakig sárosan, térden csúszva, beállt derékkal, becsukta egyik szemét és belenézett a nyílegyenes távolba. Na, az tudja, hogy a murok földnek nem látni a végét, mert az olyan, mint az óceán, hamarabb görbül, mint ahogy vége lenne. A sorok a távolban összefolynak teljesen, bár a németek akkora sorközöket hagynak, hogy traktorral is tudjanak járni közte. A murkok között is milliméterre pontosan ugyanakkora közöket hagynak, hogy megfelelően tudjanak növekedni, mert napra pontosan meg van határozva, hogy mikor mekkorának kell lenniük. Nem lehet a murok fölöslegesen a földben, mert ültetik utána a másikat és így tovább, mi meg pontosan szedés előtti estére érkezünk. Reggel ötkor ott állunk készen a föld végén. Gyorsan kell szedni, mert a főnök járkal mögöttünk. Sietni kell, az a lényeg. Két hónap amúgy, ha sietünk, gyorsan eltelik a murok földön.

*

A németországi keresetemből megvettük a konyhabútort, leelőlegeztünk egy tízéves Daciát és nekikezdünk a gyerek-

gyártásnak. Minden este nekiduráltuk magunkat. Vitaminokat szedtem, bort ittam, mindent kipróbáltam, amit a falu öregjei tudtak, gyógyteáztam, természetgyógyászhoz mentem, de nem jött össze, pedig többször éreztem úgy, hogy megvan, hogy most. Aztán végre meg is lett. Elmentem ultrahangra, és ott azt írták a papíromra, hogy petezsáknak imponáló képlet, és én nagyon boldog voltam napokig, talán hetekig is, de egy idő után valami rossz érzés vett erőt rajtam, mintha meghalt volna bennem valami. Elmentem újra ultrahangra, elmondtam az orvosnak, hogy mit érzek, szövetmintát vettek, kiderült, hogy amire én azt hittem, gyerek, az egy daganat a méhemben. Kiműtötték. Éjszaka újra hallottam azt a vékony hangot, nem is egy, hanem több vékony hangot, mintha többen lennének. Nagyanyám mesélte, hogy vigyázni kell, mert a meg nem születettek összeesküsznek. És úgy éreztem, hogy összeesküdtek ellenem. Olvastam egy magazinban is, hogy ha egyet elvetettél, a második bosszút áll.

*

Zsigával egymást hibáztattuk. Kezdtük feladni, hogy gyerekünk legyen, de anyósom nem, azt mondta, hogy gyerek nélkül nem asszony az asszony. Mondtam neki, hogy a fia impotens, de nem ismerte azt a szót, hogy impotens, csak azt, hogy magtalan. Hát legyen akkor magtalan, mondtam, a lényeg, hogy nem képes teherbe ejteni. Mondtam neki egyszer dühömben, hogy megkérek valakit, csináljon nekem gyereket, aztán nevelgesse ő, de nem egyezett bele, azt mondta, neki bítang nem kell. Egy idő után anyósommal sem beszéltem, mert a fiával kisütötték, hogy mindenről én tehetek.

Mikor elfogyott az én német keresetem, Zsiga jelentkezett a németbe induló csoportba. Míg ő kint volt, munkát kerestem, ne mondja anyósom, hogy nem csinálok semmit. Koszorút kötöttem. Arany színnel festegettem a szalagokra, hogy ki mennyit élt, ki csináltatta a koszorút. Ha gyerek halt meg, mindig bőgve festettem a szalagot.

*

Mikor Zsiga két hónappal később hazajött, már beszéltek a faluban, hogy a főnököm felesége talált az ágyban egy arany fülbevalót, s hogy az szerint az enyém. Szándékom szerint soha nem jártam a főnököm hálósobájában, de tény, hogy egyszer, amikor túlóráztunk, rosszul lettem, s ő behívott, adott egy pohár üdítőt, de másra nem emlékszem, csak arra, hogy a kapu előtt kiszállít a kocsiból. Olyan érzésem volt, mintha alul valaki matatott volna, de nem gondoltam, hogy akkor ő ott valamit is. Nem hittem el, mert nem emlékeztem, hogy én hanyatt feküdtem volna neki, de tény, hogy az aranyfülbavalóm nem volt meg. Mikor Zsiga rákérdezett, azt mondtam, hogy elveszett, hát mit mondjak. Azt hittem megüt, de nem ütött meg, inkább kiment a házból. A falu szájára vett, a főnököm felesége üzent, hogy ha elkap, megtép, s már tudom, hogy végem, hiába minden, örökké emlékezni fognak rám, a kurvára, bármi is történt. Ilyen a falu emlékezete, nem az igazságra emlékszik, hanem amire akar.

*

Zsigával aztán már nem kerültünk egymáshoz közel, mert józanon ő nem jött, részegen meg én nem engedtem. A rokonok meg mind jöttek, hogy mikor lesz gyerek, legszívesebben mindegyiket küldtem volna az anyjába, de csak mosolyogtam. Rá akartak beszélni a mesterséges megtermékenyítésre. Mondták, hogy Zsigától leszippantják, nekem felnyomják, de még a gondolattól is undorodtam, pedig ez volt a legkisebb érintkezés, ami szóba jöhetett. Aztán a hasam nőni kezdett. Zsiga gyanakodott, hogy is van ez, de mondtam neki, olyan picca részeg voltál, hogy nem is emlékszel. Hümmögött egyet, aztán arrébb ment. Anyósom örült. Újra szóba állt velem. Elkezdett etetni, hogy mostmár kettő helyett kell egyek. Az ultrahangnál meg kiderült, hogy nem egy gyerek van bennem, hanem kettő. Akkor anyósom még jobban tömött, mert akkor már három helyett kellett egyek. Akkorra lettem, mint egy bivaly. Csak gurultam az udvaron fel-

le. Majdnem lefordultam a háromlábú székről. Aggódtam, hogy fogom én azokat megszülni. Mindegy. Vigasztaltam magam, hogy egy füst alatt megvan a kettő, s többet nem kell foglalkozni vele.

Zsiga a német keresetéből vett egy dektárét. Duba váz, Aro motor, nyitott kabin. Csak kötötte utána a szekeret, s ment a kaszálóra, de én nem mentem vele. Nem is hívott egy idő után. Visszafelé mindig beugrott egy decire a Csutakosba. Olyan pálinkaszaga volt, mikor hazajött, hogy a közelébe se tudtam menni. Mondjuk, nem is akartam. Egyszer hazajött és kihajította a levest fazékkal együtt. Akkor főztem neki utoljára. Megszülettek az ikrek. Rám hasonlított mind a kettő. Jött koma-sógor, hozták mindenkől a duplát. Hamar megkereszteltük, nehogy valamelyik idő előtt itt hagyjon bosszúból. A két gyereknek van tizenkét keresztapja meg keresztanyja, mert nálunk ez így szokás. Mikor a keresztelő lejárt, én felgyógyultam, jól lefogytam, újra jelentkeztem a német transzportba, mert nem bírtam már Zsigát, az anyósomat, a gyereksírást, semmit. Induláskor már terhesség előtti súlyomon voltam. Zsigával eladattam a lovat, úgyse kell már, ha van dektáré. A ló árából vettem jegyet, és a következő csoporttal már suhantam is Németbe.

*

Boldog voltam, amikor megláttam a murokföldet, pedig ott azt suttozták, hogy Zsigának volt valami vásárhelyi fehérnépe, akiről azt mondta mások előtt, hogy többet kapott három hét alatt tőle, mint hét év alatt tőlem. Az lehet, mondjuk, mert én annyira az elején sem akartam, csak hát ő erőltette az egészset. Mindent megígért. Elhittem. Tizenhét éves voltam.

*

névsort, hogy kik érkeznek. Szagot fogott. Már előzőleg is udvarolt, adott nekem ajándékba egy nagy magnót, mikor indultunk haza, s mondta, hogy nagyon várja, hogy megint menjek. Azt is ajánlotta, hogy ne a murokföldön dolgozzak, az nem nekem való, menjek be hozzá egy levesre, és ő bármikor kiskfőnököt csinál belőlem. Szőrös volt, mint az ördög, de mindig vigyorgott, látszott, hogy nagyon tetszem neki. Ajándékba adott egy telefont. Murokszedés közben is küldte az sms-eket, ami miatt elmaradtam a többiek mögött. Melleim is duzzadtak a tejtől, minden nap ki kellett fejjem a murokföldön, mert fájt. Eszembe jutottak az ikrek, hogy most nekik kéne ez a tej, nem a zsíros földnek, de kifejtem. Lehet tápot kapni a patikában, mondogattam magamban. Mások is felnőttek már tápon. Küldtem pénzt anyósomnak, hogy a legjobbat vegye.

*

Minden este eljött Ömer és nézte a barakkot, nézte, hogy mosok, teregetek, hogy főzök kint szabadműzön. Összetegeződöttünk, mondtam neki, hogy szervusz Imre, mert kitaláltuk, hogy ami törökül Ömer, az magyarul Imre. Megkínáltam lucskoskáposztával, de mikor mondtam, hogy disznóhús van benne, kiköpte. Kacagtunk. Mondta, hogy ők is főznek hasonlót marhával, kapuskának hívják, szívesen csinál nekem. Mondtam, hogy oké. Aztán egyik vasárnap hamarabb befejeztük a munkát. Mintha megérezte volna, ott termett a kerítés mögött. Elvitt fagyizni, aztán felvitt magához. Mondta, hogy legyenek a felesége. Mondtam neki, hogy én férjes asszony vagyok, két gyerekem is van, mondta, hogy nem baj, ő is nő, mondtam neki, hogy akkor ne hülyítsen engem, mit akar, azt mondta, hogy náluk lehet több feleség és van neki elég pénze, hogy eltartson. Költözzek hozzá. Mindent megkapok, amit a másik asszony. Másnap addig küldözgette az sms-eket, amíg otthagytam a sort félbe és bementem hozzá megkóstolni azt a kapuskát. Majd valaki befejezi a sornomat. Nekem már úgyis mindegy. Hadd beszéljenek csak, amit akarnak. A faluban helyem már úgyse lesz a tisztességes

asszonyok között. Zsigával se akarok egy levegőt szívni. Itt van az a szőrös török, aki nem tetszik, de legalább nem iszik, udvarol minden nap és tele van pénzzel.

*

Írtam Zsigának egy meselevelet, hogy Ömerrel élek és a feleségével, Adilával meg a két gyerekükkel, Rahmannel és Musztafával. Megtanultam baklavát sütni, kaptam Ömertől földig érő ruhát, amiből csak a szemem látszik ki, arany kar-kötőt meg egy Armani táskát. Amióta hozzá költöztem, nem engedi, hogy dolgozzak. Csupa török lakik a környéken, mindenki ismer mindenkit. Olyan ez, mint egy nagy család. Megírtam, hogy azt szeretném, ha ő is kijönne, mert Ömer tud neki munkát adni télen is a hangárban, a pincében meg ellakhat. Ha ő nem is jön, küldje ki a gyerekeket, mert jobb lesz itt nekik, mint otthon, legalább megtanulnak németül. A levelet feladattam Ömerrel postán, anélkül, hogy elmondtam volna, mi van benne.

Tudtam, hogy Zsiga nem válaszol, nem fog kijönni, s a gyerekeket se küldi ki.

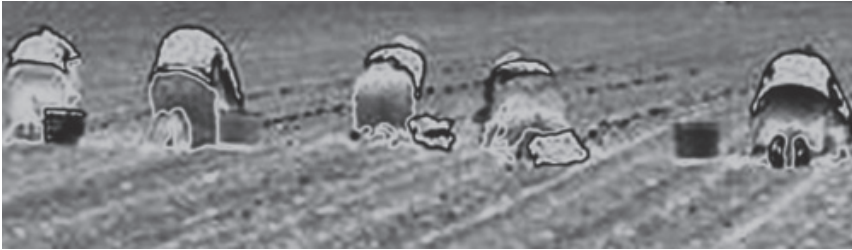
Egyszer csak azt láttam, hogy egy lengyel lány munka közben a telefonját nyomkodja, lemarad a többiektől, otthagyja a sort félbe és elmegy Ömer háza felé. Szólni akartam, hogy ne, de már elindult, nem is értettük volna meg egymást. Jó duma ez a kapuska. Valaki majd befejezi az ő sorát is.

*

A szomszéd barakkban egy brassói román lakik. Az egyik szemét kilőtték Szilveszterkor tűzijátékkal. Pont a szemében robbant fel a rakéta. Tisztán emlékszem a villanásra, s ahogy előnti az arcát a vér. Mostuk a csapban, láttam kifolyni a szemgolyóját. Volt biztosítása, így kapott egy szilikon szemet. Még mozog is a másikkal együtt, alig lehet észrevenni, hogy nem igazi, csak amikor néz, akkor tűnik fel, mert a fejét

oldalra fordítja, mint a varjú. Esténként együtt üldögélünk a lépcsőn, nézzük a murokföldet, hogy milyen hosszúak a sorok. Azt mondja, neki olyan a murokföld egy szemmel, mintha fényképen lenne. Megkínáltam pecsenyével. Megette a disznóhúst, nem válogatós. Mondta, menjek vele, nincs senkije. Pár nap múlva letelik a két hónap. Senki nem fogja tudni, hol vagyok. Megérkezik a faluba a mikrobusz és én nem leszek benne. Azt hiszik, Németben maradtam. Férjhez is mentem. Hadd irigykedjenek. A soromat meg majd befereje valaki. Az ikrek hiányoznak. Néha hallom még éjszakánként azt a vékony hangot, de már egyre távolabbról.

STILLER KRISZTA versei

Succina pectoris

Dísz vagyok csak, fakó fényű.
Nem vágytad, hogy több legyek.
Úgy zártalak magamba, mint
borostyán a döglegyet.

Isten most egy dühös hóhér.
Minden szava égzene.
Hozzád csiszol, hogy örökre
mi legyünk az ékszere.

Felakasztva, láncrafűzve,
még egy végsőt rugdosok,
s elnyugszunk a Föld szívéen, mint
árokban a gyilkosok.

Térszürkület

Köd szítál megint. Az aszfalton lámpa.
Épp hazafelé. Néha félrelöknek.
Fáradt holdsütés. Delírium. Tré mensch.
Őrjítő a zaj. Csendben örülök meg.

Akváriumszoba. Tenger hallgatás.
A fulladás. A belédreszketések.
Éretlen bűnök. Ma végre megértem.
Eltompult percek. Nem vártak. De kések.

Beborít az ősz. Húsz méter sötéttel.
Poros almacsutkák. Repedt plexitál.
Nem jeleztél vissza. Te voltál a jel.
Az asztalon lámpa. Kint a köd szítál.

Ott fenn, a hegyen

Hajnali holdfény úszik az úton,
szürke ruhában táncol a csend.
Ébred a mámor, lobban a hűlt vágy,
kormos az izzó láng odabent.
Halk monoton zaj ritmusa hallik,
reszket a testem, dobban a szív
libben a függöny, mozdul a paplan
szél dala száll, mint bús panasz-ív.
Táncol a hajnal, szürke ruhában,
hold von ezüstből fény-kalodát.
Börtön az ágyad, testem a párnád,
így ölel engem két karod át.

Lapos László festménye

Kislány a lépcsőn

Háztetők felett a sötétség rohan,
csillagokat mar szét, mint a vegyszerek,
azután átölel lassan, boldogan.
Kiismerhető már. Ez is egy szerep.
Bezárt ajtó előtt fáradt csend kopog,
nem engedi be, csak üvölt a hiány,
hogy megnyugtassam őt, ringatást lopok.
Imák lógnak rajtam, mint egy ács fián.
Esti mese nem hat. Üres mondatok.
Itt a vége, fuss el. Hová érek el?
Olyan, mintha szállnék. Angyalt vontatok.
Más úgy látja, zokog. Pedig énekel.

Születésnapodra

Azt hiszem, tavasz volt.
Látod, nem emlékszem.
Apu, mikor sír az utca,
úgy vagy itt, hogy mégsem.

Tenger helyett tócsa.
Guggolok a földön.
Apu, amit elvittél, most
mégis visszatöltöm.

Tiszta víz lehetne.
De csak cseppek mentek.
Nem látszol már a tükrében,
épp úgy, mint a szentek.

Apu, most vihar van.
Ki mondja meg, merre?
Ez izgat, mint részeget a
kamaszlányok melle.

Hazug minden meséd.
A földszint beissza.
Köntösödöt, mint a bőgést,
úgy tartottam vissza.

Szárnyaid kitárva.
Ragyogsz, mint az ablak.
Apró dolog lehetsz fent, mert
néha visszakaplak.

Nem csak a szél ordít,
ha a képed kérdi.
Isten beszél angyalul, de
ezt még ő sem érti.

VALAKI HAZAVISZ

RÓNAI-BALÁZS ZOLTÁN versei és prózája

Angyal macskánk elrepült

Angyal macskánk elrepült,
szelídebb nem is volt soha,
már ott nyávog a Mennyeknél,
hogy neki nincsen otthona.

Így ment el egykor nagyapám
és így fogok majd magam is:
nyervákolok és dörgölözöm,
hogy valaki hátha hazavisz.

Fehér, organza függönyök közt

Fehér organza függönyök közt,
áttetsző csendben kikandikál,
szépséges ánus, szivárványhártya,
rózsa, vagy kristályos, szép szabály,
vagy tenyér: hűvös, idegen.
Egy hópehely van,
fehér csipke,
ottfelejtve az ablaküvegen.

Surmann sógor

Nincs itt semmi, csak kemény homok és kövek, a part leszakad az öbölbe, sárga porcelán hőség, az égen egyszerre a Hold, a Nap, a víz türkiz és ragyog, színén windsurfös siklik távol, az álló levegőben, előttem különös növény, minden levele húsos és apró, zöld, bordó és sárga, árnyéka élesen hasítva a kíméletlenül sima talaj okkerébe, mellette sáska áll.

Ha álmodsz, nem tudod, hogy álmodsz, ha igen, már el is van rontva az egész, ha csak sejtet, már akkor sem teljes, álmodni öntudatlanul kell, csak és csak az álombéli öntudattal. Nem tudom, hogy álmodok-e, ha nem álmodnék, ugyanezt látnám, itt, a Ráktérítőn, a Szahara szélén vagyok, a Dakhlai öbölben. Önmagában álom, ébren is.

Régi sivatag keveredik bele, gyerekkori sivatag, a sívó homok a Kiskunságon, a pár szál fű közt pergő, szálló aranyhomok vándor dűnéi, visszább a géppark, vagy roncstelep egy sárga, akkor is már nagyon régi lánctalpas pihen benne, a király, uralkodik minden lerobban, forrófém-szagú, rozsdabarna, rejtélyes és kisebb szerkezeten. Irdatlan mély homokbánya, száraz, lángoló katlan, oldalába odalenn üregeket vájtunk és bírtuk a negyvenöt fokot azóta már elfeledett unokatestvéreimmel. Minden óriási, a sóstó, ez a hínáros tengermaradék, lehetetlen volt elsüllyedni benne, mégis megfuladt, akit a hínár betekert, és senki felnőtt nem talált ki erre ostoba és átlátszó víztündér-történetet nekem, csak vigyázni kellett a hínárra.

A sívó homokban állok, a gyér fű közt pereg a homok, megégl odébb a dűne, a géppark kerítése mögül anyám férjének rokona fordul ki, Surmann sógor, nem mozog, teljességgel idő- és változástanul közeledik felém, karja emelkedőben,

arcán formálódó szó kezdődő grimasza. Csizmába túrt kék munkásnadrágja van, hozzám szól, int nekem, mögötte az öböl vizén a szörfös halad, a nap és a hold egyszerre az égen, a nagy, a hatalmas égen, a felhőtlenül, válás előttin, és feleslések előttin, elköltözés előttin, és el nem indulás előttin, a meglódult idő előttin, ott, ahol a borderline is húzódik, a legfigyelemreméltóbb topográfiai jelenség az életemben. De honnan a fenéből tudnám én ezt még itt, klottgatyában a nyárban, ötévesen? Majd megtudom.

Ha álmodsz, nem tudod, hogy álmodsz, ha igen, már el is van rontva az egész. Csend van, mintha valami enyhe szellő mozogna, a víz fölött mégis komolyan fúj a szél, a hold feljebb, lejjeb a nap, nemsoká megjönnek a francia nyugdíjasok, menetrend szerint, napozni fognak és nem értik, hogy nem beszélünk franciául én, meg a feleségem. És hol van Magyarország. Hongrie. Hol az a Magyarország?

Magyarország a térképen gombostűvel jelölve. Ott van. Jó alaposan beszúrva áll, kihúzhatatlanul. Gumicsizmája fölött buggyosodik a kék munkásnadrág. Gesztikulál, mond valamit. Én még kicsi vagyok, velem még nem lódult meg semmi. Én itt vagyok és kész, nincsen azután, engem innen valami, talán az álom, nem enged. Vagy mindaz, ami utána volt?

Mostmár hűvös lesz, Dakhlában is tél van januárban, és a sivatagban este a hideg, az jön. Egész fenn a hold, lenn a nap, menjünk be most már, menjünk. És fúj a szél is. Áll a levegő, áll, nemsoká tízórai, vagy remélem, én már éhes vagyok, már a sóstóhoz se vágyom, a gépparkba sem, nem mászom le a bánya homokján. Én most már kezdek éhes lenni és az idő, az is biztos annyi, hogy oldódhat ez a bekötött világ. Estefelé van, ennek az egésznek, hogy eltelnek itt komplett napszakok! A fűszálak közt a homok hogy pereg, áll Surmann sógor és int, biztos azt, hogy most már mehetsz.

NAGY SÁRA versei

Isten ölelése

Az emlékezés csigaháza
kifeszített arcokon
fénylőn, sötétben
búg-búg
szakadatlanul.

Szerelem

Testem rongy-vázlatát
filccel rajzolom.
Emlékkártyák hullanak a földre.
Fényes röptük
pergő és idegen.

A megfoghatatlan szövedéke

A bonctan mestere előlép,
szétszalazott ízeidet megnevezni.

Szószéken állnak a szavak.
Tüzes karikaként zuhannak át egymáson.

Hommage à Szabó Lőrinc

Fekete nyalábok
dübörgő öblei.
Fekete érintések
szakadó függönyei.
Csontfekete ritmus
festi a semmi díszletét
véresre, vörösre, aranyra.

Vaginám arca a csecsemőé.
Gyomrom arca a haldoklóé.
Szívem arca az asszonyé.
Torkom arca a harcosé.
Koponyám arca a szerelmedé.

Cetlik Katatóniából

Vigyél haza.
Tág a pupillám.
Felharsannak a képek.
Most nem fürödhettek.
Levágom a hajamat.
Nem megyek többé.
Kalapot vágtam a hajamból.
Tükrök és fürtök,
táncoló írásjelek
a padlón mindenütt.

Cím nélkül

Szerelmeimből lassan faragtam az arcodat.
Apránként szedegetem a szótöviseket
az eszmélet rózsabokrához.
Minden elhullajtott arccal mélyebb ébredésben
vártam a jelet.
Dögvést játszanak az állatok.
Szeretni tanít a kettő.
Lassú mézárulásban.
Kristályhasadásban.
A betont áttörő rügekben.
A pillanat ablakréseiben.

Csöngetés

Csak csend.
Csak cseng
a világoskék rémület
szájpadrásodon.
Egy óriás sárga bőrönd
csattog az éjszakában.
Ne nyisd ki, ne nyisd ki!
Szólt a delíriumos márványlegelő
a bőröndnek.

Mara Ópium meséi

Ópium-mámor állatai úsznak a szemében.
Ordítva feláll a padra
és letépi a Bazilika díszletét.
Kertje zöld,
vére hófehér.
Egy taxi úszik a város felett.
Egyik szemed zöld,
a másik szürke mankó.
Igen, a maják...
és már látod a Bazilikát.

Mindenütt

A márványlépcsőn patakokban
folyik le a víz.
A táska ritmusra kiontja belét.
3 óra. A bolond
táncol az autók között.
Nem jöttél.

APÁM

(regényrészlet)

Kisembernek is lehet nagy igaza, de annyit is ér vele, mondta egy hülye író, aki alighanem én voltam valamikor. Pedig mindannyian Magritte és Chaplin keménykalapos kisemberei vagyunk, akik nagyon is különbözünk egymástól, semmi több. Nincs nagybetűs történelem, csak kis történetek vannak. Ha van valami, amit ki tudok mondani, és ki is mondtam már: csak ember és rongyember van. „Bírni el pici egér hátán egész ház, ha bebújni lyuk?”, kérdezte Domonkos István „Kormányeltörésben”.

Ne félj az ellenségeidtől, a legtöbb, amit megtehetnek, hogy megölnek. Ne félj a barátaidtól, mert maximum elárulhatnak. A közönyösöktől félj, akik megengedik, hogy mindez megtörténjen ezen a földön. Apám megérhette, hogy kedvenc színésze, a gőgös Besenyei mondta el az „alföldi” címszót a „Porból”, a regényből, amiért öreg korában megsüvegelte a város. Ezt adhattam neki. Ez a címszó volt belőle a kedvence. Nem tudta, de most megmondom: rá gondoltam, miközben írtam. Ennyi.

Júdás a saját tanítóját árulta el. A titokzsaruk lehetővé teszik, hogy mindez megtörténjen a te egyetlen életedben. Az önkéntes rendőrök országában, akik igazoltatáskor karszalagot viseltek. Ha elfogadod a szabályokat, játszanak veled. Te vagy a hunyó mindig. Foster írta: „Ha a hazám és a barátom elárulása közt kéne választanom, remélem, lenne annyi erőm, hogy a hazámat válasszam.” Apám barátai mindkettőt árulták el egyszerre, megmutatva, hogy az eredendően sztálinistának megmaradt gépezet miféle jellem nélkülieket ter-

melt ki, és nyomorított meg. Francis Bacon, akiről sokan azt hitték, hogy maga Shakespeare, barátai elárulása után írta meg, hogy a tudás hatalom. Főként a gonoszok kezében az.

Kung Fu-dze tudta, hogy csak a csend a legjobb barát. Apám végül is ezt választotta. Lemondta az újságot, nem nézett tévét. Nem akarta látni a hatalomban díszelgő, vagy a halálozási rovatban szereplő egykori barátait. Már csak így tudta megőrizni tartását. Nem volt többé fegyvertársa, eszmetársa, munkatársa, polgártársa, honfitársa – nem osztott már semmin. Csak anyám maradt az ő társa. Öreg korukra végre útlevelet kaptak, és beutazták azt az Európát, amit fiatalon szerettek volna beutazni, s amely nem törődött velük soha.

(BENNEM EGY RENDŐR SZUNNYAD. AMI EBBEN A KÖNYVBEN FELÉBREDT. ELFELEJTENI NEM FOGOM. AZT SE, HOGY A PARADICSOMSZÓSZ VÉR-BŐL VOLT A LEVESBEN FÓTT HÚS MELLÉ A KÁDÁRI KONSZOLIDÁCIÓBAN, CSAK NEM VETTÜK ÉSZRE.)

Rólam külön jelentés apám anyagában csak egy volt. Mert 1967/68-ban volt a középiskolai tanulmányi verseny. Apámnak tehát (ebben is) igaza volt. A cég a 267. sorszám alatt „szereplő” ifj. TF-ről adott rövid jelentésében megírta, hogy az apámat „különösen veszélyes elemként tartják nyilván”. Rólam semmit. De Pesten már nem számított az apámról való tudás, csak az, hogy én mit tudok. Nem tudtak keresztbe tenni Temesi Ferenc Ferenc fiának 1971-ben se. Ösztöndíjat kaptam Angliába, ketten kaptunk az egész Bölcsészkarról. Ekkor engem is be próbáltak szervezni a szervek. Na, nem durván, óvatosan. Behívattak, ezért: Hallottuk, hogy ösztöndíjat kapott Angliába. Tartsa nyitva a szemét az elvtárs! Én?! Londonban? Mit tudhatnék én Londonról, amit maguk már nem tudnak? Én egy megbízhatatlan fecsegő vagyok, már a sarkon elmondom, hogy... Majd találkozunk, amikor viszontlátásra. De nem találkozunk!, mondtam az

egyenruhásnak. (A kapu alatt lett csak a hátam nedves, de nem a géppisztolyos őről, hanem mert belém villant, hogy a „nem találkozunk” az ő szótárukban azt is jelenthette, hogy én nem jövök vissza.) KISZ-titkárság ide vagy oda, utánam szúrtak, 1968. március 20-án. Igaza volt hát apámnak: el kellett indulnom azon a versenyen. Az ő távja a férfi 1500 méter volt. Az enyém? Hosszú távú álmódás.

Az érmegyűjtésbe menekült apám meg a tanyára. Győző bácsi, a barátja a múzeumból szabadkőműves volt, ezért köhögni kellett. Erről az egyetlen emberről tudta meg apám életében, hogy jelentésre kényszerítették.

Csak az tud igazán elárulni, aki bévül van a bizalmason. Tisza jelentései pontosak voltak. Temesi Ferenc ügyében 1961-től folyamatosan foglalkoztatták „Tisza” fn. informatort. Egész 1971-ig. Németh Istvánnak hívták. Na és? Százezer becsületes magyart hívhatnak így. A valódi neve is átlagos volt, mint a fedőneve. Gyakorlatilag nem jelent semmit. Pista bácsi segítségével zárták magába apámat. Fizikailag egyre kisebb lett. Élt (volna) 79 évet. (1914. márc. 11.–1993. júl. 5.) Olyan kisszerű ez az egész jelentésügy, mint Szeged, amely nagyinak hiszi magát. De apám halála... Június 30-án, halálunk napján, Kati sírját nem találtam a ceglédi temetőben. Elvitték a Dunántúlra, édesapja hamvaival együtt, mondta a gondnok. Halottan ültem a ceglédi állomáson. Egyszerre jött be a pesti és a szegedi gyors... Valami azt súgta, a szegedire szálljak, bár nem volt nálam semmi személyes holmi. Így az utolsó öt napon még együtt lehettem apámmal. Haza akartam vinni, a Tündér utcába, hogy köztünk haljon meg (az utolsó kívánsága volt ez), de az osztályos orvos, gyerekkori barátom, osztálytársam lebeszélte róla. Belehal, mondta. Az első nap még a felét értettem, amit mond (anyám semmit), a másodikon a felét, a harmadikon a harmadát. Nem vittem haza, nem hívtam hozzá papot, és nem borotváltam meg utoljára. Ezt a hármat már sose bocsátom meg magamnak, bár meggyóntam, és feloldoztak. Ha magamnak se bocsátok meg, hogy képzelitek, árulók, hogy nektek igen?! Egyetlen

dologra számíthattok. Mindennap elmondom az imámban: „...miként mi is megbocsátunk az ellenünk vétkezőknek”.

„Mindenkinek joga van személyes adatai védelméhez, valamint a közérdekű adatok megismeréséhez, és terjesztéséhez.” Ezt írárták velem alá a levéltárban. Ha ez nem közérdekű, akkor mi az? Én nem hiszek csip-csup dolgokban, mert én látok. Mindannyian a kezemben vagytok, mert mindannyiótokat meg tudlak írni. Az apám fia vagyok. Ti mondtátok rám, hogy nacionalista. Én patrióta vagyok. Védem a nemzetem. Nem támadok. Még vissza se ütök. Egy világban, amely össztermelésének 3,5-szeresével tartozik. Kinek is? Saját magának, végső soron.

Ahogy vesszük elvtársak, mondták volt a cégnél. Mi mindent megtehetünk. Ha úgy vesszük, akkor ez a Temesi tanító már nem is ellenség. Elhárítottuk a szocializmus legyőzhetetlen útjából.

Az utolsó két jelentésben (egy „Székely János” fedőnevű téglá malterozta össze) már üzent apám a szerveknek. Már tudta. Igen, akkor már tudta, hogy figyelik, és jelentenek róla. Csak nem tudta őket azonosítani. Nekem könnyű, ennyi anyag olvastán, és ennyi év távolából.

„Székely”, apám utolsó téglája kezdetben pontatlanul írt: „Kémikus fia és bölcsész lánya szépen halad.” A cím is rossz volt: Tündér u. 13/a, pedig aztán csak beügyeskedte magát hozzánk ez a téglatörmelék, és jelentette is, hogy 68. május 23-án miket mondott apám a csehszlovákiai, a francia és a vietnámi–amerikai helyzetről.

Június 10.: hosszú séta. A Tisza-parton mit keresek? Hát egy téglát. Húsz forintért árulták különben éjszakánként a Stefánián a huligánok. „Feszültség alatt álló nyugalom. A politikától elfordultak az emberek. A városiak csak halmozni akarnak Berendezési tárgyakban, utazásban, pénzben és autóban. (...) A szólamok hangoztatása mögött a jobblét láza reszket.” (EZ A „SZÉKELY” KÖLTŐNEK INDULT, JUJUUJ! ILYET APÁM

AZ ÉLETÉBEN NEM TALÁLT VOLNA KI. PRÓZAI ALKAT VOLT, HOGY ÚGY MONDJAM.)

Temesi Ferenc Sz(emélyi) dossziójának F(igyelő) dossziévá való visszaminősítése már megindult. De a téгла jelent: „Egy-egy gyári munkás elégedetlenkedik, de ez is csak egy-egy havi borítékra vonatkozik. Egy jobban sikerült hónap elmossa a hangulatát. (SK. ÍRTA SZÉKELY KÖLTŐ ESZTETET.) Kérdés mekkora terhet bírna el társadalmunk. Hajlandó volna-e áldozatvállalásra. Lehetne-e a magyar társadalomra számítani egy erőpróba esetén akár egyik-akár másik félnek. Sajnos erre nemmel kell felelni. Társadalmunk ma elfogadja az adott helyzetet. Belenyugodott és törődött (ÍGY!) mint az élet lehetséges rendjébe. De nem hajlandó terhek vállalására sem. És ez jelent egy bizonyos nyugalmi feszültséget. (EZ VOLT A TÉGLA MÁNIÁJA.) Vágy gyöttri a társadalmat (!) egy emelkedettebb életforma, az önérdéknél nagyobb dolgok felé. Ez a nosztalgia nyilvánul meg a kulturális termékek, a könyv, zene, film felé való fordulásban. Ez fordítja tekintetét a külföld eseményeire is – itt halmozódik fel valami, jól nem tapintható, bizonytalan, össze nem fogható és nem adatolható belső feszültség. Ezt tisztán senki se látja. Az ország vezetői azonban irányítani akarják – kell is. Elterjedtek a helyi fesztiválok, kulturrendezvények, konferenciák, új mechanizmus stb (!). – Társadalmunk határozott válságban van – de ez világjelenség! (MINT A RENDŐR MONDTA A HOSSZÚ HAJAMRÓL, IGAZOLTATÁS UTÁN.) Végeredményben elégedettek lehetünk, hogy e válság, küzdelem a világon talán minket gyötör a legkisebb mértékben.”

Tiszta beszéd. Apám felmondta a leckét a téglának, és befogta a száját. Ő döntetlent ajánlott, és a cég elfogadta. A Szabad Európa rádiót se hallgatta már apám, hisz szabad lett Európa. Vagy nem? Meg is szüntették – az amerikaiak.

De „Tisza” még tovább folyt sebesen:

„A szombat délutáni kártyázás után beszélgetés kezdődött. Karácsony Sándor mintegy vigasztalva Temesit azt mondta, csak utazzon a Jóska külföldre, te utazgass itthon, jól lehet itthon pi-

henni. Hajdú közbevetette, nem igaz, hogy ő jó káder, csak a Hírlap Osztályon annyi a hülye, hogy a szakembert nem nélkülözhetik, ezért vették vissza, és halad előre. Temesi megjegyezte, hogy úgy tűnt fel neki, hogy az utóbbi időben megfigyelik. Tapasztalta, hogy kérdéseket tesznek fel neki, provokálni akarják. (MONDTA EZT SZEGÉNY APÁM KÉT FŐ ÁRULÓJA JELENLÉTÉBEN, AKIK PERSZE EGYMÁSRA NEM TUDHATTAK.) „Nem bánt Téged senki sem” – mondta Karácsony. Jó állásod van, előléptettek, két gyereked jól tanul, a leányod az egyetemen van, és a jelek szerint a fiad is oda fog kerülni. Mit akarsz még?” Kérdezi az egyik főtéglá.

Másik jelentésében „Tisza” részletesen ír a nővéremről és rólam, szigorúan apámmal való összefüggésben:

„Fia Temesi Ferenc a Szegedi Ságvári Gimnázium negyedik osztályos tanulója. Szeretettel foglalkozik irodalommal (TE SZERETTÉL ENGEM EGY KICSIT?) Jó barátja a tavaly végzett és szép eredményeket felmutató Ördögh Szilveszter is. Együtt is dolgoztak tavaly. Temesi az egyetemre szeretne kerülni magyar–angol szakra. Tavaly a rádió egyik pályázatán több rövid kis írásával díjat is nyert. Angolból már az országos döntőben van, magyarból a döntő küszöbén áll, a megyei döntőn már túl van. Ifj. Temesi sokat olvas, folyóiratokat, könyveket hord haza, szóval a Temesi családba új szint vitt. (HOPPÁ, EZ DICSÉR!) Apja mondja, ha már ott az a sok folyóirat, akkor olvasgat is belőle. Temesi lánya az egyetem jogi karára jár. A nyáron férjhez megy. Álláspontja hasonló az öccse véleményével. (NÉHA HOMÉROSZ IS ELBŐBISKOL.) Pestre fog költözni, egyelőre bútorozott szobába, a vőlegénynek Pesten van állása, most végzi a közgazdasági egyetemet. Úgy látszik, a gyerekek jelentős hatással vannak Temesire. Ő is úgy vélekedik, hogy úgy látszik, a gyerekek megtalálják majd a helyüket ebben a rendszerben, elvégezhetik az egyetemet, és lassan egészen más véleményük lett a világról, mint apjuknak. Ő pedig megfogadta, hogy magatartásával nem akar olyan helyzetet teremteni, hogy gyerekeinek hátrányos legyen. Az a fő, mondja, hogy a gyerekek egyenesbe vannak.”

Egy összefoglaló jelentésben még is ez szerepel: „Temesi nézetei nem változtak, de mozgási tere leszűkült. Mivel nevezett nomenklatúrás állásban van (EGYETEMI GYAKORLÓ ISKOLA NAPKÖZIJE!) ezért a pedagógus pályáról való kizorítására a Tanács felé teszünk javaslatot.” Még ekkor is!

De aztán: 1970. ápr. 21.: „A Belügyminiszter-helyettes elvtárs 004-es számú parancsa alapján felülvizsgáltam Temesi Ferenc „F” dossziés személy anyagát, és a társadalomra veszélyes elemek p o t e n c i á l i s kategóriába való besorolását javaslom.”

71 októberében Hámori Ede mint igazgató Kiss Sándornak, a politikai osztály őrnagyának egy nem kért beszélgetésben elmondta, hogy: „Temesi sosem volt ellensége a szocialista társadalmi rendszernek, régi viselkedése az 1956-os ellenforradalom idején tanúsított meggondolatlanságának tudható be, azóta sokat változott. Akarva, akaratlanul mellette kell álljon a fennálló rendszernek, mert közvetlen és közvetett módon annyi mindent kapott már tőle és nincs oka még a legkisebb mértékben sem elégedetlenségre. Nevezett e tényeket szem előtt tartja és mint igazgató felelőséget mer érte vállalni bármikor, hogy vele többé probléma nem lesz.” (HÁT EZ SZÉP VOLT TŐLED, EDE BÁCSI!)

De ha apám megtudta volna az igazat; (HEAOV) Sanyi bácsit, Pista bácsit, hogy a barátai tették vele, amit tettek, belepusztult volna. Amikor Pista bácsi elvált Ilonka nénitől, a volt feleséggel jártak tüntetően operába apámék, utána kávézni a Tisza Szálló presszójába. Apám föl-alá sétált a ház előtt, míg anyám szépítkezett, és percenként becsöngetett, hármat. Anyámnak jutott most eszébe, hogy neki is segített Pista bácsi: amikor tanácsstagnaként a vezető igazgatókról kellett neki valamit írnia. Megdicsérte anyámat, de itt-ott belejavított. Mint ahogy vele bántak a tartótisztjei.

Ilonka néni magándetektívet fogadott, aki kiderítette, hogy Németh Pista bácsi (aki olyan 165 cm körüli volt, és csak a nevetése volt őszintétlen), új, nála három fejjel magasabb felesége, az ő tanítványa a főiskolán, egy ávos lánya.

(Pista bácsi felesége szüleinek malmai voltak a háború előtt. A Tündér u. 8-as nagy ház viszont Pista bácsiéké volt, anyám szerint. Pista bácsinak kalapos volt az apja.) Az az ávós tudta, hogy milyen tehetséges jelentő valójában az Ő kis célszemélyük. El is vetette a lányát vele. Végül is őt ezzel a házassággal zárták be. Végérvényesen. Én akkoriban, és most sem ítélem el ezért. Szerelmes volt, azt hitte most kezdődik az élet. De Isten, akinél a kegyelem van, másképp gondolta.

Apám végül is az emberi méltóságért, a ius murmurandi-ért küzdött mindhiába; börtönnel és a népgazdaság más területére való áthelyezéssel kívántak válaszolni az elvtársak. Vagyis segédmunkássá akarták előléptetni újra. Mindkettő elmaradt végül, az iratokból nem derül ki, miért. A célszemélyt halála után a magyar honvédség hadnaggyá léptette elő. Már nem kaphatta meg, pedig örült volna neki. A besúgók is halottak, vagy azok lesznek.

„Tisza” 1971. november 8-án – utoljára – jelenti:

„Temesi ma már teljesen magába zárkózó embernek tűnik. Kerüli a régi barátait. A korábbi hetenkénti találkozások, kártyázások elmaradnak. A legtöbb idejét otthon tölti. Csálódott az emberekben – mondja –, kétszínűek. Elveiket feladják, hogy jobban élhessenek. Munkáját jól végzi. „Jól húz”, mondja róla az igazgatója. Fél az emberekkel való találkozásoktól. Jobb ez így – mondja –, ebből nem származik semmi baj. Még mindig jobban dolgozik, mint a mai fiatalok, állítja. Nagyon kevés igaz barátja van az embernek – mondja az őt áruló barátjának –, vagy nincs is. Érdek irányítja az egész világot.” (...) Nemsokára nyugdíjba megy Temesi is. Főleg az utóbbi két évben húzódott vissza. A nevelői szobát csak akkor kereste fel, ha valami dolga volt ott. Ez eleinte feltűnt kartársainak, de aztán megszokták. „Nem politizál, benőtt a feje lágya” – állítja igazgatója, Hámori.

Ifj. Temesi Ferenc angol–magyar szakos egyetemi hallgató. A fiú nagyon messze került apjától. 1971. évben egyetemi ösztöndíjjal (tévedés: a British Council ösztöndíjával) – Ang-

liában volt. Véleménye szerint mindent szocialista rendszerünknek köszönhet, s nem apjának. (EZT Ő TALÁLTA KI! AZ Ő STÍLUSÁBAN ÍRJA, SK.) Nővérének, aki férjhez ment két éve, apja minden segítséget megadott, de neki nem. (ILYET MÁR CSAK AZÉRT SEM MONDHATTAM, MERT NEM IGAZ. A TÉGLA LEVÁLASZT APÁMRÓL, ÉS POZITÍVABBNAK ÁLLÍT BE, MINT AMILYENNEK A VALÓSÁGBAN LÁTHATOTT. PUSZTA JÓAKARATBÓL.) Apám hülye politizálása már idegesített – állítja a fiú. Többször kértem, otthon ne hallgassa a külföldi rádiók adását, főleg ne magyarázgassa nekem. Egyszer az apja kitört:

Fiam vagy, vagy az ellenségem?

(A FIAD VOLTAM ÉS VAGYOK, APÁM, ILYET EGYMÁSNAK SOHA NEM MONDTUNK, ÉS FŐLEG NEM KELLETT KÉRDEZNÜNK. DE A TÉGLA FOLYTATÁSOS KISREGÉNYÉBE KELLETT EGY CSÚCSPONT: szegény hülye, nem értett az irodalomhoz.)

„Az utóbbi időben elcsendesedett, különösen mióta Lenin körúti „házát” (141 szám) lebontották. Öröksége volt ez Temesinek. Sokszor járt arra a korábbi években, meg-megállt, és nézte a házat. Ma a posta építkezése folyik a telken. A fia szerint az építkezés teljesen letörte az apját. (Később bemegegy az igazgatóságra, AZ IRODISTANÓK kinevetik, de megkapja a telefonvonalat A HÁZÉRT.) Kötözködő öregemberré vált, akinek semmi se jó. Elégedetlenségét otthon éli ki. Gyötör mindenkit, aki otthon van. (NEM VOLT IGAZ!) Fia ezért is van keveset otthon. (AZ ELSŐ NAGY SZERELMEM, TITI MIATT MARDATAM SZEGEDEN, ÉS ÍGY ISMERHETTEM MEG KÉSŐBB KATIT, TE, ALULINFORMÁLT INFORMÁTOR!) A jelek szerint Temesi Ferenc körül bezárult a saját maga kovácsolta gyűrű. „Tisza” sk.”

(EZT A GYŰRŰT TE KOVÁCSOLTAD, TE SEMMIEMBER!)

Ezután jött a majd másfél évtizedig tartó jelentéssorozat valódi lezárása a cég részéről:

„A fentiek alapján – kutató nyilvántartásba való meghagyása mellett – kérem engedélyezni 031 – F – 5839-es számú

figyelő dossziéjának megszüntetését, mivel ellenséges tevékenység elkövetésétől a jövőben nem kell tartani. Az eddig keletkezett operatív anyagot a 31-OD-2295 sz. dossziében rakjuk le.

Kiss Sándor r. őrgy. Egyetértek: Molnár István r. alezredes, osztályvezető”.

A láger-irodalomról azt írja (Salamovot még nem ismerve) Márai a Naplójában: „A háborúban, a hitleri és sztálini haláltáborokban az emberek azzal a tudattal éltek, hogy „túl kell élni”. Ha vége a lágeréletnek, akkor kezdődik valami más... Ezért érdemes volt minden nap, minden órában mozgósítani az utolsó maradék energiákat. Ma ez másképpen van. Nincs mit „túlélni”. Nem látni az alagút végét. Ez nagy különbség.”

Ennél jobban nem lehet leírni, mit is érezhetett apám.

Ami feltűnik nekem, így utólag, hogy egyik téglá sem említette meg Nyilasy Sándornak Lőrinc bácsitól örökölt plein air képét a „másik” szoba falán: tápai lányait egy fa koronája alatt ülve a Tisza-parton. Pedig híres kép volt, legalábbis Szegeden. Több kiállításon is szerepelt. Nyilasy meg Bartók ismerőse volt. A legnagyobb magyar így került a Horgos melletti Kamarás-pusztára gyűjteni. Látjátok, minden mindegyelleg összefügg. A legkisebb is a legnagyobbval.

És aztán jön a Jóisten, a főrendező:

Egy test hever a járdán a szegedi postaigazgatóság új beton-üveg-acél épülete előtt. Barna papírral van letakarva. Csak a nadrágja vége, zoknijai, a cipője látszik ki. Nézi egy nyolc- kilenc éves forma kisfiú. Nem tudja levenni a szemét a világosbarna, fehér betétes orrú cipőről. Ilyet csak csomagban lehetett külföldről kapni akkoriban. Rohan haza:

Anyá, melyik cipőjét vette föl ma apu?

Soha nincs vége semminek.

ACSAI ROLAND versei

A MÉHÉSZMADÁR

A gyurgyalag egy fán ült,
És a csőrében tartott méhet
Az ághoz csapkodta,
Hogy eltávolítsa mérges fullánkját.

A méh Isten csalija volt,
Láthatatlan damilja végén röpködött,
Egy igazi „műlégy”,
És benne a fullánk – a horog.

De a gyurgyalag leette a csalit,
És nem nyelte le a horgot.
Közben arra gondolt, hogy
Ugyanezen az ágon udvarolt párjának.

Itt adta át az ajándékba hozott
Szitakötőt, ezt a repkedő virágot:
Karcú potroha a szára,
Négy szárnya, négy irizáló szírom.

Aztán az a kéz jutott eszébe,
Ami felnevelte. Csőrnek kellett
Volna lennie, de kéz volt.
Még hozzá ugyanaz, amelyik

Kihúzta az üregből fióka
Korában. Ezt a két dolgot sohasem
Tudta magában összeegyeztetni –
Az ellentmondás most is

Felborzolta tollát. De lehet,
Hogy csak a szél rebegtette
Türkizkék begyét, torka
Virágpor-sárgáját és gesztenyeszín

Fejét. Elrúgta magát az ágtól –
Ideje volt hazarepülni.
De mi ez a vízszintes erdő?
Ez az oldalra fordított, bizarr faiskola?

Egy dühös méhészbosszúból
Lombos ágakat dugott
A homokfalban költő
Gyurgyalagok üregeibe.

A madár repülni kezdett,
Egyre feljebb, mintha az ég
Vizében süllyedne el, közben
Bogyorékoló hangot hallatott.

És lefoszlottak róla színek:
A fej gesztenyebarnája, a torok
Mézsárgája, begyének
Zöldekéjke. Mielőtt elpárologtak

Volna a napban, néhány másodpercig
Ott lebegtek a levegőben,
Mint egy miniatűr szivárvány.
De senki sem látta.

AZ EBIHAL

Az erdei park tavában
Díszpontyok és aranyhalak
Világító lampionjai.
A parton öreg ékszerteknős

Napozik – a tó őrzője.
Nem tart az emberektől,
Megszokta közelüket,
Csak akkor csúszik be

A vízbe, ha valaki kenyeret
Dob a halaknak. De bennünket
A tó kevésbé látványos
Ékszerei érdekelnek.

Lányom kezének fehér
Bölcsőjében apró ebihal –
Mint egy fekete, kopoltyús
Vízcsepp, és olyan sebezhető is;

Bőre mintha csak a víz
Felületi feszültsége lenne.
Szája a csodálkozás apró ó betűje.
Aztán visszadobja a tóba,

Megannyi testvére közé,
Hogy lábat-tüdőt növesztve
Jövőre csatlakozhasson
A békakoncerthez, ami ugyanolyan

Édes, mint a rigóké –
A mélabús kuruttyoláshoz,
A rágóként felfújtt hanghólyagok
Vízen lebegő buborékjaihoz,

A beépített mentőmellényekhez,
A kis testek templomaiból
Messzire elhallatszód,
Szakadozott harangkongáshoz.

Gyerekkoromban én is hányszor
Néztem végig, ahogy
Befőttesüveg-végtelenükben
Átalakulnak, valami véglegessé.

Aztán az idő tüdőt növesztett,
És eltűntek szelíden legyező kopolyái.

NYOLC ÉGTÁJ Írócsoport alakult

Irócsoport alakult. Nincs ebben semmi meglepő, hasonló megtörténik napra-nap. NYOLC ÉGTÁJ – a névválasztásban kétségtől van valami szokatlan, játékos, talán programot is sejtető. De ha szokatlan is, nem igazán merész; feltűnni általa aligha lehetséges – a kompaszok is jelölnék a négy égtáj között még néhány irányt. Ekként tehát a NYOLC ÉGTÁJ programként sem volna túl beszédes.

A valóság sokkal kevésbé spekulatív. Nyolc író hónapok óta együtt dolgozik, együtt lélegzik, egymásra figyel. Ekként alakítja ki-kí önmagát, s inspirálja a társait. Keresik a saját útjukat a prózamondás hagyományában és mai terében. Keresik a témáiknak megfelelő formákat, a formák közötti átjárások, áttűnések lehetőségeit. Építkeznek.

Fiatalok és tapasztaltabbak együtt. Nem ismeretlenek az olvasók előtt (publikációk, pályadíjak – köztük az Irodalmi Jelen novellapályázatán nyert elismerések – jelzik eddigi útjukat), de nem is a gyors siker múltó eufóriája készíti őket. Azért alakultak át alkalmi, majd baráti társaságból írócsoporttá, hogy a szüntelen párbeszédben olyan tapasztalatokra tegyenek szert, melyekből a közös értékek és a saját világok egyaránt kibontakoznak.

Mányoki Endre

Az írócsoport tagjai:

BALÁZS István, 1989
egyetemi hallgató

DEÁK Csillag
pszichológus, művészeti író

GERLE KISS Éva, 1976
könyvtáros

GUETH Péter, 1981
teológus

KALÁSZ István, 1959
szerkesztő, tanár

KÁLMÁN Dóra, 1975
kertészmérnök, főállású anya

KERTÉSZ Jenő, 1951
üzleti vezető

MOLNÁR LAMOS Krisztina
kultúratörténész, ápolónő

MOLNÁR LAMOS KRISZTINA

NYOLC ÉGTÁJ

HAJTÓERŐ

Csak a salak illata és forrósága, amit érez, csak a saját lélegzetének ritmusa, amire gondol. Nem számol. Már nincs benne semmi tudatosság, itt már nem számít a stratégia. Két napja nem evett. Huszonnégy órája nem ivott. Szájába egy marék vizes kavicsot tett, amikor edzeni kezdett, tegnap hajnalban, mielőtt a kenyérgyárba indult. Délután már egészen könnyűnek érezte magát és ettől megnyugodott. A műszak után hazament, hála Istennek nem volt légiriadó. Kényszerítette magát a korai lefekvésre, a gyors elalvásra, a mély álmra. Általában is mindig, mindenre az akaratával kötelezte el magát. Az akaratban hitt. Mindennél mélyebben, és majdnem kizárólagosan. Az akarat hozta fel őt Csögléről is, még az első világháború előtt, amikor a szüleit elvitte a spanyolnátha, hat testvérét meg az agyhártyagyulladás. Tizenkét évesen mindent elveszített, semmije nem maradt. De ő élni akart, nem maradt ott, a faluban. Egy szál pendelyben, mezítláb indult neki az országútnak, zsebében egy alma, két szelet kenyér, és egy kis darab szalonna, amit a plébánostól kapott. A város százhusz kilométerre volt, az országúton ment, hogy ne tévedjen el. Az út három napig tartott, éjszakánként lekuporodott az árokpartra. A nagynénje a fővárosban lakott, ő adott szállást, ő szerzett neki állást is, péksegéd lett. „Ha kenyered van, mindened van”, mondogatta az Éva néni, és igaza volt. Nem éhezett soha többé. Tizennégy évesen kezdett futni, a főnöke mondta, hogy menjen le edzeni, hogy megerősödjön. A főnök sógora foglalkozott a serdülőkkel a MAC-ban, Farkas Mátyás. Rendes ember volt a főnök, a sógor is, és hiába volt olyan cingár, a munkát ezután már jól bírta, meg is maradt

a kenyérgyárban. Megtartották a pályán is. Tehetséget láttak benne, ez is jól esett. De a futást igazán saját magáért szeretete. A salak hangjáért, a vörösén izzó forró lélegzetért, a már nem számolt körökért, és az elveszített stratégiáért.

A versenyeken több tucatnyian voltak, nem csak tízen-tizenketten, mint a rövidtávosok. Tízezer méteren az élre felverődni az első körökben kellett, ez volt a fontos, csak így volt esély. Utána már nem maradt más, csak az áttörni vágyott fájdalom fala. A szűrő bordaívek, az égő gége és torok, a zsibbadó izmok. És a kérdés, hogy mire maradt ereje. Csak az számított. Ha bent volt végre az első tízben, akkor onnantól nem maradt más, mint bedolgozni az izmaiba minden létező erőt. Akkor is, ha nem érezte, hogy van. Ha azt hitte, már régen elfogyott. Meg kellett találnia a tartalékokat. Az érzések itt mit sem számítottak. A saját érzéseit úgy kellett elutasítania, mint erőszakos és már nem kívánt szeretőt. Hátározottan. Egyetlen ajtóbecsukással. Erőből kellett futni, összeszorított fogakkal. Nem hihetett annak, amit érzett és annak sem, amit látott. A többiek magasabbak, erősebbek, izmosabbak. Jobb volt a rajtjuk és előtte futnak. De mindez nem számíthatott, nem jelenthetett semmit.

Most itt, ebben a nagy, félig fedett csarnokban, ahol a háború miatt alig van ember, ugyanúgy történik minden. Felzárkózni kell, az élre törni. Önmagába fordultan fut. Nyakán a verőerek felett jelennek meg az első izzadságcseppek. A hátán, a gerince mentén a sós csapadék vízérré nő, úgy gördül lefelé. Amikor csatakoszá válik a mellkasán is a fehér trikó, a saját gátja akkor szakad át. Az addig megfeszülő izmok laza gumiszalaggá válnak, párnázottá lesz minden lépés, csontjaira már alig hat a gravitáció, testét hatalmas erővel lendíti a nyomaték, előre fúrja őt, az élbolyba, az első öt közé. Nourmi jut eszébe. The Flying Finn. Vajon legyőzné? Láta már, sokat tanult tőle. Az utolsó kétezer méterig tartja a ritmust, azután beleerősít. Már csak öten maradnak, hárman, ketten. Kelen most nincsen itt, győzhetne. A kormányzó gratulálna, kitüntetné. Talán még pénzt is kapna, vagy élelmiszercsomagot. A lánya most volt kétéves, végre megünnepelhetnék. A feleségét vacsorázni vinné, télikabátot is vehetne. De leginkább menlevélre volna szüksége. Hogy ne kelljen a származását újra és újra igazolnia. Talán ezt is megkapná. Fut, de mintha repülne. Ám az egészből mi lesz? A kormányzó csak ült a fehér lován. Szolgák hada hordta el a díszszemlén is potyogó szart. Láta a filmszínház híradójában. Fehér kesztyűs kézzel integetett. És az utolsó négyszáz méteren most Szilágyi megelőzi. Nem éri utol. A lelátóról hallja a szurkolók hangját. Kevesen vannak, mégis jól hallja: Hajrá Cinege! Haj-rá Ci-ne-ge! A szótagok dobolnak, mint a szívverése. Nem, Szilágyit már nem tudja befogni. És már nem fizikai fájdalmat érez. Mire elég a második hely?

Anyám nem akart semmit az utóbbi időben, csak molyolni, aludni, ételmaradékban matatni. Már beszélni sem akart velem, csak meredt maga elé. Először életemben depressziós lettem, mondta anyám, és kiöntötte a kávé. Tudod, ez új nekem, mondta halkán, eddig az új dolog mindig érdekelt, de már nem akarok semmit tudni, elegendem van.

Kamasz koromban anyám mindig átrendezte a szobámat, de miért tetted, kiabáltam ilyenkor mutáló hangon, ez az én szobám, hagyjad békén! Erre azt felelte, a változás jó a szellemnek. Éberem tart, elviszi a világfájdalmat, hogy ne akarj meghalni itt nekem fiatalon, mondta és nevetett, és igen, kamasz koromban gyakran meg akartam halni.

Így, ha a közös nevezőt, a szén szánalmas vegyületét tanul-
tam, az átrendezés után mindig mást láttam az íróasztallal szemben, éjjel, ha felébredtem a sötétben nekimentem a falnak, a széknek, és néhány napig eltartott, mire megtanultam, az ágy melyik oldalán tudok felkelni. És mégis igaz volt anyám elmélete: az alkalmazkodás kifújta belőlem a fájdalmat, nem magamra figyeltem.

Anyám szellemét kell felráznom, az öregséget kell legyőzőm a szellemi kihívással, következetesen kell cselekednem, gondoltam, és néztem anyám fáradt, véreres szemét. Tudod mit, mondtam, segíték, majd megkértem, menjen a hátsó szobába. Aztán toltam a szekrényt, a széket, az éjjeli szekrényke is mozdult, az íróasztal a sarokba került, az ágy az ablak mellé, a fotel a másik sarokba. Anyám kérdezte, mikor jöhet ki végre, mondtam, várnia kell. Majd a rakodás végén

úgy döntöttem, nem megyek haza. Ültem az új rendben, és éreztem, mégsem jó ez így; bár minden más helyen állt, mégis a szoba szelleme ugyanolyan maradt; kényelmes, kihívás nélküli. Megszokott, sima, érdektelen, meghitt. Radikális változás kell. Folytattam a bútorokkal a csatát: az ágy a szoba közepére került, a szekrényt úgy fordítottam, hogy ajtaja a sarokba nézzen, az olvasólámpát az íróasztal mögé tettem, a könyvespolcot megfordítottam. Anyám kiabált a hátsó szobából, hogy éhes, kapott vajjas kenyeret, vizet, tejsokoládét, aztán rázártam az ajtót. Bezártam a lomok közé, majd bekúsztam az átrendezett szobába, és lefeküdtem az ágyra. Az új rend szerint könyvhöz csak mászással lehetett hozzájutni, az ablakot nem lehetett kinyitni, ha ki akart valaki menni, az íróasztal alatt kellett mászni, asztalhoz leülni, komputert használni? Képtelenség volt.

Feküdtem, bámultam a mennyezetet, és az jutott eszembe: anyám mennyit nézte élete során, és közben aggódva gondolt rám. Igen, korábban sok baj volt velem, nem dolgoztam, ittam, semmi tervem nem volt, nem akartam semmit. Csak meghalni olykor. Feküdtem, és gondolkodtam, és rájöttem,

anyám ágya a régi lelki göngyöleget hozza vissza, vagyis még mindig változtatni kellett. Lefeküdtem az asztal alá, de ott is zavart, hogy mennyi-de-mennyi bajról olvasott anyám ezen az íróasztalon. Közben kopogott, dörömbölt a hátsó szobából, engedjem ki, erre mondtam, várnia kell. Tűrnie. És különben is, aki meg akar halni..., ne kopogjon.

Végül a szekrénybe ültem be, anyám ruhái között fájó háttal vártam. Hajnalban kimásztam, megdermedve neki-mentem a széknék, bevertem a lábamat, és azt éreztem, nem változott semmi. Minden olyan volt, mint előtte, a bajok nem lettek kisebbek. A fájdalom sem tanít semmire. Így hát visszatoltam a szekrényt a helyére, az ágyat úgy állítottam, ahogyan volt, az olvasólámpát visszatettem, végül kinyitottam a hátsó szoba ajtaját.

Anyám a dobozok között ült, mosolygott rám, és azt mondta, bezárták.

Elvették a szabadságát, félt.

Most kijöhet.

Akkor most kijön.

Átölelt.

DEÁK CSILLAG

VACSORAVENDÉGEK

Az ebédlőasztalon nyolc teríték. Senki sem ül az asztal körül, ennivaló sincs rajta. Minden aprólékosan elrendezve, harmonikusan, a kék, fehér szín váltakozik. Az asztalfőnél állok, hátam mögött csukott ajtók. Kezemben kés, a teríték hiánytalan, látszik, hogy nem az asztalról vettem el. Fanyelű steak kés, éles és hegyes is. Nem dugom el, sőt, mutatom, szinte büszkén. Azt jelenti, hogy használtam. Vagy használni fogom, ha kell.

Kés a vajban, vajretek és gyöngye spárga. A világon a német spárga a legjobb és itt is készítik el a legjobban. Még a japán éttermek is Németországból rendelik az alapanyagot. Itt most nem a spárga jött Németországból, hanem az, aki főzi. Nem én rendeltem, jött a lábán. Nem kötözött sonka lesz a menü, húsvét már rég elmúlt.

Nem főzök, az én feladatom a dizájn, a blikkfangos terítés. Szeretek csomagolni. Régi bőröndöm spárgával volt összekötve, hogy szét ne essék. A kollégiumban gyakran kaptam csomagot. Nagyanyám spárgával kötötte át a dobozt, miután papírba göngyölte, és az íveket gondosan behajtotta.

Az abroszt csomagolópapír helyettesíti, rajta cikornyás felirattal: Spárga buli. A szöveg pókhálóként átszövi az egész asztalt, akárcsak a spárga, a rögtönzött abroszt rögzíti, szoros bogra kötve, az asztal lapjához és a lábához. A tányérokon a szalvéta gyűrűje is spárgából tekerve. Én sodortam, és kötöttem össze őket. Mindig gondos voltam. Nagyanyámtól örököltem ezt a tulajdonságot.

Pedig mindig a férfiak között lábatlankodtam. A történeteket hallgattam, nőkről, kalandokról. Azt, hogy lakat, kötél sokat hallottam, valakit bezártak, vagy felakasztotta magát, de hogy spárga? Apám nevetett rajtam, péniszzirigységed van kislányom. Fekete ruhában állok az asztalnál. Nyakamban a medál fekete spárgán lóg.

A spárga a zöldségek királya. Én a teríték királynője vagyok. A spárga rendszeres fogyasztása jó hatással van a bőrre. Csökkenti a pattanások és az ekcéma kialakulásának esélyét, véd a ráncosodástól. Megnézhetik a bőrömet, ki nem talál-nák, hány éves vagyok. Rég akartam már egy kiadás vacso-rát, ahol nem lesz más, csak spárga, hozzá egy kis szósz, meg némi krumpli, ami mégis nemzeti étel. Kötözni való bolond vagyok. Kés van a kezemben és elszánt vagyok, használni is fogom. Nem használtam. Nem én vágtam el a spárgát, a kö-telüket.

Nem tudom, hol vannak a vendégek, talán attól félnék, őket is megkötözöm? Mi lesz az én vaj spárgámmal, már a nyálam is csorog, ha arra gondolok, milyen finom tud lenni a tavaszi spárga. Nem könnyű megfőzni, akárcsak a férfiakat, fontos az időzítés. Túlfőzni sem szabad. Ha fás, az istennek sem fő meg, ehetetlen. És milyen kínos, ha egy férfi akkor lágyul el, amikor nem kellene.

Minden a spárgáról szól, a csábításról, mert a szerelmesek is kötözik magukat. Nem szado-mazo. Megkötöm lovamat, mikor a hold felkel. Ahogy nagyanyám megkötötte a vizes-kanna fedelét, hogy el ne hagyjam, amikor bablevest vittem benne nagyapámnak. Spárgán száradtak a ruhák. Spárgával kötöttük meg a kerítésajtót, mert rossz volt a rigli. Nagy-apám gatyájába is spárgát húzott a nagyanyám gumi helyett.

Nem félek, hogy fás lesz. A spárgával mindig szerencsém volt. Valahogy volt érzékem ahhoz, hogy megkülönböztess-
sem őket, és csakis a megfelelőt válasszam. A férfiaknál már

nem volt ilyen szerencsém. Gyorsan elfásultak, nem bírták mellettem, Nem kötöttem meg őket. Magamba zárkóztam. Amikor tornaórán spárgába kellett lemenni, menten feladtam, hogy balerina legyen belőlem. Beteget jelentettem, hogy megjött. Ki jött meg, értetlenkedett a padtársam.

Csomagolás, kötés, kés. Kő, papír, olló. Csomagolópapír, spárga, kés. A spárga fás volt, nem lehetett puhára főzni. Se lenyelni. Senki sem ül az asztalnál.

SVÉDCSAVAR

Egy zacskó gumicukor nekem, egy az öcsémnek – ez volt a szokásos adag. Sandi bácsiék megérkeztek. Ferencke most is durcásan szállt ki az autóból. Nem szerettem Ferenckét, két éve a kútba akart belökni, tavaly pedig a málnabokrok közt fojtogatott, játszásiból. Kész égés volt kimenni vele az utcára; svéd illemből mindenkit letegezett, a boltost, a postást, a Barlangó nénit, aki fennhangon megjegyezte: Nahát, ezek a... finn gyerekek!

Svéd rokonainkkal nem tudtunk mit kezdeni. Az amerikaiakkal fel lehetett vágni, az NDK-sok a testvéreink, na de a svédek? Legfeljebb a hűvösen távolba néző Greta Garbo neve ugorhatott be valakinek. Nagymamám a képes újság mellékletéből készített egy könyvecskét a kor legnagyobb színészeiről, köztük Greta Garbóval. Az újság mélyen hallgatott Garbo leszbikus kapcsolatairól.

Minden évben két hétig voltak nálunk. Úgy voltak persze svédek, ahogy Gojko Mitic indián. Nagybátyám és felesége a 68-as cseh zavargások idején hagyták el az országot.

Ferencke minden napra tartogatott valamit. Hol macskákat szekált a hátsó kertben, hol barackot lopott a szomszédból, vagy csúzlival lőtte a Kati néni tyúkjait. Nagyanyám minden áldott nap elmondta, hogy ebből még baj lesz, meglátjátok. Igaza lett, mert Ferencke egy félrerúgott labdával betörte a közértvezető Rózsika frissiben kiutalt Wartburgjának szélvédőjét.

Takács elvtárs, a tanácselnök, megkérte anyámat, hogy menjen be hozzá, beszélgetni. Gyerekkori barátok voltak.

– Ágikám – kezdte Takács, miközben zavartan igazgatta a nyakkendőjét –, az a helyzet, hogy a svéd rokon... a ro-

konotok, aki svéd... ez a kisfiú Ágikám, ez a kisfiú rengeteg fejtörést okoz nekem.

Anyám hallgatott.

– Valahogy nehezen fogadják be... nehezen fogadjuk be...

– Nem is svéd – dobta be anyám hirtelen az adu ászot, és áthajolt az asztalon –, igazából nem svéd – suttogta –, hanem lengyel.

Takács elvtárs kővé meredt és hitetlenkedve ismételte a hallottakat:

– Lengyel?!

– Lengyel. A bátyámék örökbe fogadták, mert a szülei meghaltak – anyám zsebkendőért nyúlt –, hős lengyel partizánok voltak – rebegte.

Takács hosszan hallgatott, majd elfúló hangon ismételte:

– Lengyel partizánok!

– Lengyel partizánok! – erősítette meg anyám. – Ferencke pedig... egész egyszerűen unatkozik.

– Nem hagyhatjuk, hogy unatkozzon ez a szegény... kisfiú! – tért vissza Takácsba az élet.

Így a következő héten külön autóval jártuk be a környéket. Voltunk a vadaskertben, az üdülőben, borospincében, szigorúan őrzött laktanyában, bányában, vidámparkban – mindenhol, ahová egyébként soha nem jutottunk volna el. Kaptunk temérdek fagyit, vattacukrot, oklevelet és lufit.

Az összes fényképen látszik Ferenckén, hogy mindeközben legszívesebben macskákat szekált volna a hátsó kertben.

FOTÓNOVELLA

Az éjszaka vihar volt. Hirtelen jött, betörte az ablakot. Szétborított mindent, amit látsz, az van. Nem mondom, hogy tartsd meg. A kamrában van alma, sajt letakarva, ha maradnál. A kenyér elfogyott. Én nem jövök vissza, nem bírom a viharokat.

Hajnalig kerestem a képed, míg belealudtam. Egész éjjel esett, hátul megtelt a hordó. Álmomban beveztem, halakkal volt tele a csónak. A parton álltál, eltakartad az arcod. Tudtam, most vakulsz meg, sötétül, de még itt vagy. A gépemért nyúltam.

– Szép lett? – kérdezted.

– Igen, szép.

A füzetben van, mit kell mondani. Ha kijönnék, mutass meg mindent, ne félj. Arra kérek, engedd le a redőnyt, mielőtt megmosdatnál.

KESZTHELYI REZSŐ versei

Mielőtt

A rózsák augusztusában is
ézelmes hülye,
sírdogáló lényegtelenég.

És hogy cirpelnék a tücskök?
Az csak a lélek
elpusztuló hallhatóságai.

Ilyenkor még célozgatnunk
sem illik a fájdalomra,
a csillagtépdeste Lőrinc-napra,

és arra: a szeretkezés
száraz testek
szomorú hajlama.

Idétlenül egyszerű
nézésünk
csupán ösztönös lehet,

és az annyi lombzúgás,
meg jövés-menése a madaraknak:
fogmosás, vetkőzés,

miként életveszélyes
unalmában is élhet
a szenttelen félelem.

Ágyazáskor

Az érdektelenül tragikus
sors várható
fordulatai

ám nagyon jó lesz
nélkülözni
a beteljesülést,

éppúgy egy váza virágot,
és közönségesen
betakaródní.

Ágyazás után

Hová is lehetne,
mikor szenvtelenül
akarja a szenvedést;

elborítani árnyékokkal a vérét
és az úgynevezett rózsákat,
madarakat a szeme mögött?

Bonyolult szeszek,
gyolcsfehér altatók,
egy kevés idő.

És máris – be furcsa –
súlyos, vakító-
kő;

átzuhan,
zuhan
át a szív helyén,

és csak
folytatja, folytatja
útját.

Semmikor

Igaz valóságomba
ritkán jutok –

a Mindenható mosolyának
foglya vagyok.

LELKESEDÉS

Böszörményi Zoltán *tárcája*

Tízegynéhányan ültek a lelátón. Lenn, az úszómedence szélén, hét év körüli gyerekek izogtek-mozogtak. Az elsősök curriculumában az úzás tantárgyként szerepelt. Évente verseny formájában kellett számot adniuk tudásukról.

Elsőként a lányok álltak a rajtköre. Arcukra pajkos szorongás ült.

A szülők közül néhányan a lelátó korlátjához szaladtak, mintegy azt remélve, ha közelebb kerülnek az eseményhez, a végeredményt is befolyásolhatják. Izgatottan ragadták meg a rácsozat fáját, s úgy szorongatták, mint a fehérkrétát a lám-palázás diákok felelés közben a fekete tábla előtt.

A startjelzésre a medence kékeszöld vizébe vettették magukat a lányok. Nyolc sávon folyt a viadal. A kettesen és a nyolcason előnyre tettek szert a mellúszók.

A lelátó korlátjánál ekkor elszabadultak az érzelmek.

– Hajrá, Meti, hajrá, Miraya – visszhangzott a kiáltás, de úgy tűnt, a versenyzők nem sokat értettek a buzdításból, a maguk tempójában folytatták az úzást.

A lelátón viszont nem hagyott alább a kiáltozás. Kezek emelkedtek a magasba. Az izgalom pírja ült az arcokra. Heves gesztusok, lendülő karok, csillogó szempárok villantak.

A piros blúzt és kék rövidnadrágot viselő hölgy volt a leghangosabb a csoportban.

– Hajrá, Maya, mindent bele. Húzz rá! Ne aludj a vízben – kiáltotta a harmadik sávon küszködő kislánynak.

A medence vizében a kettes, nyolcas és ötös sávon úszók szinte fej-fej mellett haladtak.

Újra magasba csaptak az érzelmek, egy pillanatra úgy tűnt, nem lesz egyértelmű győztese a vetélkedésnek.

Egy nyurga, fehér pólót viselő férfi csendesen állt a korlát mellett. Egyik szemét a versenyzőkön tartotta, a másikkal az izgatott szülők csoportját figyelte. Semmi jelét sem adta annak, hogy érdekelné a megméretkezés.

Csaknem nyolc méter volt hátra a célvonalig, amikor a hetes sávon úszó leányka, mintha megtáltosodott volna a selymes víztől, gyors karcsapásokkal az élvonalba került, majd mindenkit maga mögé utasítva, elsőnek ért a célba.

A korlátnál állók hangoskodása hirtelen elcsendesedett, a magasba emelt karok lehanyatlottak.

– Na, tessék, mondtam, hogy alszik a lányom. Pedig tegnap remek időt úszott – jegyezte meg bosszúsan a piros blúzt viselő nő, majd a tőle kétlépésnyire álló fehér pólós férfihez fordult. – Remek volt a lányod, megérdemelten győzött – mondta nem nagy meggyőződéssel.

Néhányan a drukkolók csoportjából szintén gratuláltak.

A férfi kissé zavartan nézett rájuk.

– Köszönöm – szólt halkán. – Nem az számít, ki nyert, hanem maga a részvétel a fontos, az entuziazmus, a lelkesedés – tette hozzá mintegy bocsánatkérően, s indult a lejárathoz, hogy megölelje győztes leánykáját.

VEZEKLÉS

Mányoki Endre *tárcája*

Tengiz Abuladze – méltán emblematikus – Monanieba (Vezeklés, 1987) című filmjének záró képsorán Ketevan, a Művészet és Öntudat szabadságáért kínhalált halt szovjet festő, Sandro Barateli özvegye süteményt süt a nyitott ablakban, mikor egy sosemvolt anyóka megkérdezi tőle: merre van a templom? Az asszony kihajol és mutatja, hol volt, amíg el nem bontották. „Mit ér az a város, ahol nincsen templom?” – kérdezi a kortalan, mert egy múlt-világ attribútumaiba öltöztetett öregasszony, mégis elindul a szűk utcán, fölfelé. Holott a templom ott van a szeme előtt: Ketevan minden süteményen, cukorból.

Az európai gondolkodás talán legkiérleltebb Nagy Metaforájában Platon megalkotja az azóta is lakott értékmodell: az egyetlen igaz út a Végső Jó ideája irányában halad: fölfelé és a fény felé. „A megismerhető dolgok közt végső a jó ideája – de ezt csak nehezen lehet meglátni; ha azonban egyszer megpillantottuk, azt kell róla tartanunk, hogy mindnyájunk részére minden jónak és szépnek az oka...”

Az Államba ékelt Barlanghasonlat – látszólagos zártsága ellenére – a szó modern értelmében is nyitott mű; semmire sem ad választ, de minden kérdést föltenni kényszerít. A legkínzóbb közöttük, hogy valójában mi is vár odafönt? Miféle új, minemű más világ? Mi az, amiért úgymond megéri a följutás gyötrelme? A kínált látvány banális: árnyképek, „emberek és más dolgok vízi tükörképe”, s végül maga a Nap. Amit majd szabad szemmel, elvakulatlan szemlélhethünk.

A fönt-létnek tehát alig-alig van emberi tartalma – csak érzékletessége van; az ocsúdás természetrajza mint kivetíthető tapasztalat pontos. S ami még ennél is pontosabb: annak az embernek a sorsa, aki a fényből a sötétbe visszatért: „nem lenne-e nevetség tárgya, s nem mondanák-e róla, hogy felmenetele volt az oka annak, hogy megromlott szemmel jött vissza, tehát nem érdemes még csak megpróbálni sem a felmenetelt? S ha valaki aztán megpróbálná a többieket feloldozni s felvezetni, s ezt valamiképpen kézre keríthetnék és megölhetnék, nem ölnék-e meg?” „Feltétlenül” – bólint rá Galukón, a rezonőr.

Mindazonáltal ez nem Platón ítélete. Csupán egy megfontolandó esély. Amit továbbá maga a Filozófus old fel: a fényesebb világból érkezettek értékzavaránál fontosabb a sötétből kikéretöző ember világosság iránti vágyakozása. „Ez utóbbit boldognak mondja majd helyzete és élete miatt, az előbbit pedig szerencsétlennek.”

A lényeg az Út. Nem a Fönt-lét, ami keveseknek jut részül, és nem a Lent-valóság, hanem a törekvés. Fölfelé és a fény felé, amelynek mibenlétéről oly' nagyon keveseknek adódott s adódhat pontos képzete.

Íme a platonai metaforában a kereszténység fundamentuma. És nemcsak az, hanem a komplikált valója is. A koranincs vénasszony a lényegyet keresei, s a hiánya bizonyosságáért megkínlódja a fölmenetelt. Nem veszi észre, hogy a templom most odalent van: a szentség cukorba öltözött, és dísz csupán a süteményen. De MINDEN süteményen.

A szentség utáni vágyakozás ebben a kis-metaforában ölt, mert ott és akkor csak így ölthet alakot. Fölfelé, a fény felé a lélek csak így tárulkozhat: hogy jelzést ad önmagáról és a vágyáról. Máskülönben „kézre keríthetnék és megölhetnék”, föltétlenül.

HALÁLTUDAT ÉS EMLÉKEZET

Gömöri György *tárcája*

...felejtse el arcom romló, földi mását” – írta a júniusban 75 éve halott Dsida Jenő magáról, s írták fel barátai házsongárdi kriptája fölé egy négysoros önbúcsúztató vers utolsó soraként. Akik ismerik ennek a nagyon fiatalon elhunyt erdélyi költőnek az életművét, tudják, hogy lírájának talán legáltalánosabb, legjellemzőbb motívuma éppen a haláltudat, annak a tudata, hogy – egy korabarrokk költő szavaival – „a halál szüntelen hátunk mögött siet”. Ez Dsidánál másképp jelentkezik, mint Kosztolányinál (akinél gyakran szerep, mint például „A szegény kisgyermek panaszaiban”), vagy Radnótinál (aki a külvilág történéseiből von le jóslatnak is beillő, félelmetes következtetéseket). Ők nem használnak olyan jelzőket, mint Dsida, akinél a halál akár lehet „kedves” is, vagy misztikus föltámadás-fortisszimó idilli előzménye. Persze neki – mert szervi szívbjajjal született – sokkal halál-közeli mindennapokban kellett élnie, mint a másik két költőnek. S bár Kosztolányi és Radnóti is gyakran érzékletes képekben dicsérik az életet, nincs meg náluk az életörömmek egy olyan túlradó, rapszodikus kifejezése, mint amelyet az erdélyi költőnél olvashatunk a „Kóborló délután kedves kutyámmal” hexameterekben hömpölygő soraiban.

De ha az írásom elején idézett Dsida-sort költői kívánságként (hiszen „a mű túléli az embert”) elfogadhatjuk is, nagyon nehéz ezt tennünk személyes vonatkozásban. Ez jutott most eszembe, amikor az elmúlt hetekben a halálhíreknek valóságos hulláma zúdult ránk. Az elhunytak között volt két-három közeli barát és hat-hét ismerős, magyarok és angolok, vegyesen. Utóbbiak közt a kiváló csellista, Starker János, aki-

nek egyszer remek masterclassát hallhattam Bloomingtonban, és az oxfordi hebraista, Vermes Géza is, akivel egyszer egy teljes repülőutat átbeszélgettem Budapest és London között. De a barátok! Hiszen ha valamire sokáig fogok emlékezni – akár a nemzetközi hírű magyar eszmetörténész, akár a cambridgei Dosztojevszkij-kutató esetében –, az éppen e két ember, egy férfi és egy nő okos és jól ismert, érdeklődést és rokonszenvet sugárzó arca, ami a halál és a hamvasztás után már csak fényképeken vagy a még élők emlékeiben él.

Sem annak, aki elmegy, sem családjának persze nem mindegy, hogy valaki hosszú évekig szenved és ápolásra szorul-e, vagy pedig nagyon hirtelen viszi el egy baleset, vagy az alattomosan támadó betegség. Régebbi korokban rettegetek attól, hogy a halál gyorsan terít le valakit, s így nincs ideje felvenni az utolsó kenetet, illetve meggyónni bűneit. Egyre kevésbé vallásos korunkban mintha fordítva lenne: a legtöbb ember a lassú és fájdalmas halál helyett szívesebben választja vagy választaná a hozzátartozóknak ugyan fájdalmas, de az egyén szempontjából kíméletesebb gyors halált. (Ezért terjed az eutanázia.) Talán Petrinek volt igaza, amikor a „mors boná”-ról, a „jó halál” esélyeiről értekezett nem egy kegyetlen pontosságú versében.

De vissza Dsidához, akit 31 éves korában ragadott el betegsége, s aki, ahogy azt szokták mondani, „még tele volt tervekkel”. Frissen nősült és éppen megbízást kapott a Román Akadémiától egy teljes Eminescu fordításkötet elkészítésére! Szeretett volna még Görögországba utazni... De néhány szép késői verséből már látszik, számolt azzal, hogy kevés ideje van itt, ezen a földön. S hiába mondták temetésén 1938-ban, hogy „emlékét megőrizzük”, 1946 és 1957 között nem jelent meg válogatás életművéből, és igazából csak a múlt század nyolcvanas éveiben lett ismert költővé Magyarországon. Túlon túl polgár volt, katolikus és magyar, bár ugyanakkor a szociális szolidaritás híve, ökumenikus gondolkodású és világpolgár is egyszerre. Költő, aki egyetlen pártnak sem kötelezte el magát,

csak a saját lelkiismeretének.

Volt már és lesz is az idén konferencia Dsidáról: Miskolcon és szülőhelyén, Szatmárnémetiben. Mivel ezeken inkább csak az irodalmárok és vad Dsida-rajongók vesznek részt, azt javasolom mindenki másnak, lapozzák fel Dsida verseit és csodálják meg azokat a nyelvi bravúrokat, amelyekkel a „drága Jenőke”, ez a páratlan formaművész, különösen utolsó kötetében elkápráztatta kortársait. Hogy ne csak jámbor óhaj legyen a latin mondás: „Non omnis moriar”, vagyis „Nem minden enyészik el a halállal”. Mert a jó vers (ezt erősen hiszem) túlél erőszakos politikai rendszereket és divatokat, még nemzedékekkel később is emlékeznek rá, amikor a régen halott költő sorait bensőségesen, halkan idézik.

A VASFEJŰ GÓBÉ EMLÉKEZETE

Hudy Árpád *tárcája*

*Igazi vasfejű székel a Bálint:
Nem arra megy, amerre Hunfalvy Pál int.*

*

*Szegény Bálint Gábor
Boldogtalan góbé;
Amennyit te szenvedsz,
Mi ahhoz a Jóbé!*

L 878-ben írta e két kesernyész epigrammát a korán elagott, rezignált Arany János, aki az Akadémia titkáráként közvetlenül tapasztalhatta, mi folyik nyelvészeti téren annak a „magyar tudós társaság”-nak a berkeiben, amelyet alapszabályzata szerint „mindenek előtt a honni nyelvet művelni és gyarapítani” alapítottak Széchenyiék.

Ekkoriban minden európai akadémia – régi és új, nagy és kicsi, nyugati és keleti – igyekszik tudományosan minél őszibb, fényesebb eredetet és múltat bizonyítani név- és kenyéradó nemzetének. Egyedül a Magyar Tudományos Akadémia teszi az ellenkezőjét. A leverett szabadságharc után az intézmény új hangadói szakítanak a középkori krónikáktól a reformkorig ívelő tudósi hagyományainkkal, s „a nemzeti múltat szépnék álmodó köztudat” kijózanítását tekintik legfőbb feladatuknak.

Annak, aki – mint az 1844-ben, Szentkatolnán született „vasfejű góbé”, Bálint Gábor – nem állt be ebbe a sorba, nem volt keresnivalója egyetemi katedrán, akadémiai fotelben. Akkor sem, ha mintegy harminc nyelvet ismert. Egy tucat-

nyit, köztük a hébert, perzsát, törököt már (még) érettségiző diákként. Első, oroszországi útján a cári birodalom nyelve mellett elsajátította a finnt, tatárt, kalmüköt, mongolt, tunguzt és mandzsut is. (A tatárt pár hónapig tanulta, s egyúttal, a helybeliek kérésére, megírta a nyelvtanát!) Utazásai során – így Mongóliában – fáradhatatlanul gyűjtötte a népköltési szövegeket is. A Széchenyi István fia, Béla vezette kelet-ázsiai expedíció tagjaként járt Kínában és Dél-Indiában, majd Zichy Jenő kutatóútjának részvevőjeként a Kaukázusban. Az első utazás eredményeként a tamil (ahogy ő nevezi: tamil), a második nyomán a kabard nyelvről írt könyvet.

Mindez sikeres magántanári vizsgával együtt sem volt elegendő ahhoz, hogy a budapesti egyetemen oktathassa az említett nyelveket. Bálint Gábor elkeseredésében világgá ment, s a külföld nem volt annyira igényes, mint szülőhazája: megjárta Spanyolországot, Libanont, Damaszkuszt és Bagdadot, mígnem az arab nyelv előadója lett az athéni egyetemen... Valósággal erdélyi népmozgalom kellett ahhoz, hogy mégis hazahívja a haza – de „csak” Kolozsvárra, ahol 1893-ban foglalhatta el katedráját a (gyakorlatilag számára létrehozott) ural-altáji tanszéken. Itt tanított, a hivatalos nyelvészetből száműzve, 1912-es nyugdíjazásáig. Egy év múlva, 1913-ban hunyt el Temesváron, Kézdivásárhelyen helyezték örök nyugalomra.

A „Kolozsvárt” 1901-ben, saját költségén (!) nyomtatott A honfoglalás revíziója – vagyis a hún, székely, magyar, besenye, kún kérdés tisztázása című könyvének bevezetésében írja:

„Kinek a magyar nemzet mivoltáról kell nyilatkoznia, s ama két iskola egyikének sem híve, csak annyit mondhat, hogy az Akadémia finnista iskolája szerint finn-ugor faj, a turcisták szerint pedig török–tatár faj. Mintha bizony egy harmadik eset képzelhető sem volna, mintha a dinnyét vagy ugorkának, vagy töknek kellene tartani azért, mert mind a három növényfaj egy nemhez tartozik.”

E nézete miatt kiteszítettja intézményes nyelvészetünknek mindmáig, elvben oly pluralista és demokratikus korunkban is, ahol pedig kultusza van a másságnak, az ellenvéleménynek. Szentkatolnai Bálint Gábor legnagyobb földijét, Kőrösi Csoma Sándort (akinek szülőfaluját alig húsz kilométer választja el az övétől) legalább számon tartják a Tibet nyelvét és szellemi kincseit az európaiak számára felfedező nagy emberként és tudósként – mindössze megvalósulatlan életművét, a magyarok őseinek felkutatását, erre vonatkozó útmutatásait minősítik tévedésnek nemzedékek óta olyanok, akik egy szanszkrit betűt sem tudnak elolvasni. Az ő nyelvtudásban, kutató buzgalomban, utazói fáradságban méltó utódjának még ilyen kétes nimbusz sem jut. Csak szeretett szülőfalujának iskolája viseli a nevét büszkén, igazi székely daccal.

Aszag. Az maradt meg bennem a leginkább. A kellemesen áporodott dohány, az ananással töltött Melba kocka meg a ropogós borítékok illatának keveréke, és ehhez még az utánozhatatlan öregszag, ami a nagymamám szekrényéből is áradt, ha kinyitottam. Trafikszag.

TRAFIK

Laik Eszter *tárcája*

Akülönösen értékes kincsek a pult vastag üveglapja alatt voltak. Csörgős celofánba csomagolt szivarok, szálanként. Azok mik? Mint a cigaretta, csak sok cigaretta ereje egyben, mondta a nagymamám. A szemközti falon csillogó kulcstartók. Trabantos, autókлубos, fradis meg traubiszódás. A matricák műanyag mappákban voltak, amit csak a trafikosnéni nyithatott ki, de lapozgatni már szabadon lehetett benne. A színes pénztárcák közül egy kartondobozból lehetett válogatni, olyan is volt köztük, amelyik váltogatta a színét, ha az ember mozgatta. De mi nem ezért jöttünk a trafikba. Lottóért, többnyire, hogy hazaérve együtt kitöltjük. Meg borítékért, bélyegért, és a trafikosnénitől mindig kaptam egy különösen szép mintázatú tízfillérest, csak úgy ajándékba. Néha negrót is, ha fáj a torkom.

Minden trafikhoz tartozott trafikosnéni, nem csak ahhoz, amelyikbe mi jártunk Húvösvölgyben. Ritkábban bácsi. Agárdon például Hugó bácsi volt, de meg kell jegyezni, a trafikok között egészen különleges helyet foglaltak el a balatoniak és a velencei-taviak. Ezek mesebeli helyek voltak,

amelyek csak nyáron léteztek, olyankor viszont a világ minden kincsét felvonultatták. Hugó bácsi egy kiszuperált, hatalmas lakókocsiban rendezte be a trafikját, ami olyan magasan volt, hogy egy dobogóra kellett fellépni, hogy felérjen az ember az ablakig, és hosszú sorba lehetett állni az oldala mentén, közben az ablakon át meglesni a kínálatot. Ha sorra kerültem, Hugó bácsi lehajolt az égből, én bemondtam jó hangosan, hogy a kék gyémántköves gyűrűt kérem, Hugó bácsi felnyúlt valahová a felhők közé, ahol a gyűrűk fityegtek egy aranydrótra felfűzve, és odaadta a gyémántköveset. Ez délutánra mindig rászorult az ujjamra, a nagymamámnak szappannal kellett dörgölni, hogy lejjöjjön, és amíg visítottam a fürdőszobában, a nagyapám odakint dohogott, hogy már a huszadik függönykarikát veszitek meg a Hugónál, azt ez is kicsi.

Amikor Hugó bácsi és Agárd téli álmodt, akkor ott volt nekünk a hűvösölgyi trafikosnéni. Őt senkinek nem jutott volna eszébe például eladónak nevezni. Mert nem is az volt, hanem a környék szíve. De ez bármilyen környéken igaz volt. A trafikosnéni bárhol is üldögélt, mindent tudott, ami fontos volt. Lehetett hozzá hírekért menni. Meg tanácsot kérni. Nem is kellett kérni, mert mindig tudta, hol szorít a cipő. Ha ablaknyílásos, egyszemélyes trafikban ült, csak előrehajolt, hogy a szája közel legyen a nyíláshoz, és elmondta, milyen ajándéknak való lapul a háta mögött a legalsó polcon, amivel biztosan leveszed a lábáról, akit kiszemeltél. Ha belépős, spájméretű trafikban ült, csak félrehúzódott az ember, amíg bejött egy másik vevő, és ha kiment, újra lehetett beszélgetni. A felnőttek többnyire unalmas dolgokról sutyorogtak, de amíg trafikáltak, legalább alaposan körül lehetett nézni. A mi trafikosnéniünk meg a nagymamám sokat beszéltek arról, mi volt régen és mi lesz ezután, és egyszer a trafikosnéni azt mondta, itt a változás szele, ő érzi.

Amikor megértettem, hogy nem az időjárásra mondta – mert a hideg szeleket is mindig megérezte, olyankor vastagabban fáslizta a lábát, és tényleg mindig igaza volt –, akkor már késő volt. Mert egyszer csak egy férfi ült ott bent.

Elég fiatal. Folyton rendezkedett, kitett egy újságtartót a bejárathoz, a kávéfőzést megszüntette, a játékbabák eltűntek, a háromszínű üveggolyók sem voltak sehol, helyettük papírzsebkendő, kéztörölő, csomagolópapír állt bálákban a fal mentén, a polcokon autóriasztó, zseblámpa meg számlatömbök. Csupa érdektelen dolog, amit mindenhol megvehetett az ember. Aztán egy nap nem nyitott ki többet. Elég volt pár hónap, és a lehúzott barna vasredőny összenőtt a járdával. A trafik oldalával határos épületet lebontották, a bodega méretű házikó sokáig dacolt a minden felől rárontó szelekkel. Végül hűlt helye maradt. A telken az elsimított kötőrmelékét jótékonyan zölddel vontá be a gaz.

Nem hoznak lázba a mostani trafikok, vagy az annak nevezett üzletek. A pártharcok csataterén kiosztott jutalomfalatboltok, meg az osztozkodásból kifelejtettek sem. Biznisz-szag van odabent, meg üzletvitel szele, Apehra kapcsolt pénztárgép, esetleg felsőbb körökre kapcsolt tulaj. Egyébként is, kit érdekel ez, ha bemegy egy csomag rágóért vagy egy doboz cigarettáért – fizetéssel együtt harminc másodperc. Ha felnéznek a pult mögül elköszönéskor, már nagy szó. A trafikornak leáldozott, mondhatnám, s ha dohányoznék, két ujjal összecsapintva hanyag mozdulattal hajítanám el a csikket, és belesétálnék a vége-főcímzene alatt az alkonyatba.

Akárhogy kutattak az emlékezetükben, nem nagyon találtak hősokeket a huszadik és a huszonegyedik századból. Elég ratyi egy korszak, állapították meg, de végül eszükbe jutott egy videofelvétel.

A FÉRFI, AKI FÖLMENT A HEGYRE, DE NEM JÖTT LE

Boldog Zoltán *tárcája*

Görgeyt utálták, fölösleges tagadni. Gyáva alak volt, aki mocskosul elárulta a hazáját. Hiába szépítették a tankönyvek, hogy a fegyverletétel „józan katonai megfontolásból adódott”, őket nem érdekelt. Meg kellett volna halni a szabadságért, akkor még hős is lehetett volna, ezt ismételték egymás közt. „Felelős döntést hozott Görgey, mert nem volt esély az oroszok ellen, ő pedig értelmetlen célok miatt nem vezényelhetette a halálba katonáit, felelősséggel tartozott értük”, ezt írta a tankönyv. Utálták a tankönyvet, az összes szabályt vele együtt, a szánalmas kis hősokeket, akik ágyban, párnák közt, taknyukat, nyálukat öszszefolyatva búcsúztak el ettől a rohadék világtól. Rádásul lelépett külföldre a gyáva féreg, és kilencvennyolc évig húzta. Kossuthal hasonlóképpen voltak, II. Rákóczi Ferenc sem volt kivétel. Lúzer volt mindahány a szemükben. Nem tartották érdemesnek foglalkozni velük.

Ádámot sem szerették Az ember tragédiájából, mert felmászott a sziklára, és amikor megtudta Éváról, hogy bekapta a legyet, visszalépett. Legalább vetné magát a mélybe, akkor nem kellene átélni ezt az egész küzdd és bízva bízzál felhajtást.

Lehetne belőle hős, a szabad akarat bajnoka, de így csak egy százalmas hőbörgő marad, akit egyetlen mondattal vissza lehet rántani a sziklaszirtről. Szerencse, hogy őt is csak kitalálta egy másik lúzer, aki szintén nem volt egy nagy szám hősig.

Egy hős dögöljön meg normálisan a csatatéren. Legyen olyan, mint Petőfi, aki írogatott a kávéházi asztal mellett, utána meg kiment a frontra, hogy a hazájáért kinyírassa magát. Mert a lélek számít, az elszántság, a példamutatás. Az, hogy valaki emelt fővel hagyja itt ezt a világot, akkor is, ha a vesztébe rohan. Így gondolták abban a pillanatban. A szabad akarat miatt legalább kevesebben színezik át a fejét neonzöld kihúzófilccel a tankönyvben. Nem félnek majd követni a példáját, és mennek, ha jó a nagyszerű halál, ahogy Vörösmarty mondja abban a híres magyar versben, aki szintén nem egy nagy szám emberileg. Még a hazájáért sem volt képes meghalni rendesen, csak úgy ímmel-ámmal, félig megzakkanva. Szóval semmi extra, csak egy gyáva költőcske volt. Nem úgy, mint Petőfi, aki megmutatta, milyen vagányul kell kinyiffanni.

Akárhogy kutattak az emlékezetükben, nem nagyon találtak hősokeket a huszadik és a huszonegyedik századból. Elég ratyi egy korszak, állapították meg, de végül eszükbe jutott egy videófelvétel. Egy apró kínai srác odaállt a tank elé a Tienanmen téren. Neki nem kellett kinyiffannia, hogy hős legyen, de a sofőr biztosan egy munkatáborban végezte. A maga módján ő is hős volt a lúzerségével együtt. A srác bevállalta, de a nevére csak akkor emlékeznének, ha meghalt volna. Így most ő csak a srác a Tienanmen térről, és ki tudja, mi van vele. Talán már nem is hős, Kínában még mindig dúl a kommunizmus, őt pedig tutira bedarálta a rendszer. Másoknak viszont a világ más táján segít hősokeknak lenni, odaállni a tank elé, és értelmesen kockáztatni az életüket. Valahogy így gondolkodtak, de a huszonegyedik század még mindig hibádzott. Arról csak sportolók jutottak eszükbe, aranylabdás focisták és lekvárral doppingoló jamaikaiak. Csak a nevük nem ugrott be, pedig folyton ott vannak a képernyőn,

nyomatják őket a reklámokban, és akkora hősök, hogy a százkét centis képernyőn is alig fér el az elégedett pofájuk.

Aztán eszükbe jutott a férfi, aki fölment a hegyre, de nem jött le onnan soha. Azóta se látta senki. Megmutatta, hogy szabad, és le van szarva az egész unalomba poshadt világ. Tehát szép történeteket lehet szőni köréje. Belőle írják a hősről szóló házi feladatukat.

Véres komolytalanságok

BÁRDOS JÓZSEF rovata

Anton Pavlovics Csehov

MÉG EGYSZER A DOHÁNYZÁS ÁRTALMASSÁGÁRÓL

Adohányzás elleni világnap alkalmából tartok itt most egy kis előadásfélét, úgymond „jótékony” cézzal. Miért is ne tartanék, tisztelt hölgyeim, és, úgymond, uraim, igaz, nem vagyok valami híres professzor, csak egy kopaszodó főgimnáziumi tanár, és nem vagyok szakértője sem a témának, de erre nincs is semmi szükség. A feleségem is megmondta, mész, aztán beszélsz nekik valami marhaságot, amilyeneket szoktál, és a dolog le van tudva. Hát ha dohányzás, legyen dohányzás, nekem aztán édesmindegy. És valóban, talán jobb is, hogy nem vagyok, úgymond, „szakértő”, így nem zavarnak a tények. Mindig sajnálom azokat a tanult fizimiskákat, amikor kiállnak önök elé, tisztelt hölgyeim és uraim, hogy kimutassák a tejfehéről, hogy éjfekete, ami még hagyján volna, ha egy hét múlva ugyanők nem bizonyítanak be, hogy mégis inkább zöld. Nem lehet könnyű mindig képbén lenni, megérezni, hogy az „atyuskánk”, vagy valamely főhivatalnok, úgymond, miről, mit akar éppen szakértőkkel bebizonyítani. Gondolják csak meg, tisztelt uraim és hölgyeim, illetve fordítva, vagy, ahogy tetszik, csak kérem, a feleségemnek ne panaszkodjanak a sorrend miatt, van így is elég bajom vele. De hát nem erről akarok beszélni, hanem a dohányzás ártalmasságáról. Neked könnyű, mondta a feleségem, csak megemlí-

ted, hogy a dohányzás milyen ártalmas, hivatkozhatasz arra a nagyokos apádra vagy a nagybátyádra, mindkettő szívta azt az, úgymond, „büdös” bagót, és meg is haltak. És tényleg. A feleségemnek igaza van, persze neki nálunk mindig igaza van. És mostanában már a lányaimnak is mindig igazuk van, ha velem vitakoznak, és a diákjaim is madárijesztőnek neveznek a hátam mögött, tudom én jól. Persze, mert ilyen vékonypénzű vagyok, más rendes, „tekintélyes” ember rég kis pocakocskát eresztett volna, de hát ilyen volt az apám is. Aki tényleg meghalt már, Isten nyugosztalja. Szép temetése volt, három pópa énekelt a sírjánál. Emlékszem, szinte vallásos szertartást csinált a vasárnapi ebéd utáni szivarból. Előbb csak sodorgatta, szagolgatta, aztán a papírgyűrűcskét vette le róla, megnézte, mintha ellenőrizni kellett volna, hogy tényleg a kedvenc márkájáról van-e szó, majd a szivarvágóval hirtelen lecsapta a szivar végét. Mindig megborzongtam tőle gyerekként. Épp ilyennek képzeltem, amikor a nyaktiló lesújt az elítélt nyakára. Brr. Az apám azonban nem borzongott, ellenkezőleg, láthatóan élvezte, ahogy egy gyertyával, mert egy égő gyertya mindig oda volt készítve a vasárnapi asztalra, mondhatni a teríték része volt, biztosan botrány tört volna ki, ha egy napon elmarad a gyertya, vagy netán nem ég a megfelelő pillanatban, szóval meggyújtotta a szivart, hátradőlt, és leszívta az első szippantást. Ha láttak már boldog, elégedett arcot, az apámé ilyenkor, úgymond, épp olyan volt. De hát elment, meghalt már lassan tíz éve. Ha nem dohányzott volna, talán még most is élne. Nyolcvankettő volt, amikor bevégezte, szép kor, én biztos nem élek addig, bár sosem dohányoztam. Tudják, hölgyeim és uraim, az a baj ezzel a dohányzással, hogy vagy dohányzik az ember, vagy nem, mindenképpen, úgymond, elviszi az „ördög”, és sosem derül ki, mi lett volna, ha másképpen van. Én például, talán el sem tudják képzelni, valamikor nagyreményű fiatalembernek számítottam, aki előtt jelentős tudományos karrier áll. Sőt, legyen szabad megjegyeznem, bizonyos, előkelőbb pétervári körökben egészen jó partinak számítottam. Szinte láttam is magamat, amint középkorú professzorként pipázgatva üldögélek tekintélyt parancsoló íróasztalom mö-

gött lakásunk elegáns dolgozószobájában. De aztán valahogy úgy alakult, hogy miután megnősültem, sosem volt saját íróasztalom, dolgozószobára pedig nem is gondolhattam, és amint látják, tisztelt hölgyeim és uraim, a pipázás is, úgymond, kimaradt az életemből. Most úgy gondolom, de, kérem, ezt ne mondják el a feleségemnek, ha lehetne „másképpen”, talán meg se nősnék. És talán a szivarra szoknék rá én is, bár ebben a mai világban, amikor az ember nem gyűjthet rá a vodkája mellé a resztoráncsokban, bármi megtörténhet. Még a vodkát is elvehetik az embertől, pedig akkor, mondják meg, tisztelt hölgyeim és uraim, mi maradna a magamfajta férjeknek, akik már túljutottak, úgymond, életük „csúcán”. Igaz, ez talán nem következik be, mert akkor összeomlana az mélyen tisztelt állami költségvetés. De ma már nem gyűjthet rá az ember nyugodtan az utcán sem, mert ki tudja, milyen iskola, vagy „hivatal”, vagy templom kapuja nyílik ott éppen, és amikor az asszonyok, tisztelet a kivételnek, otthon is megtilthatják a férjüknek, hogy rágyújtsanak, vajon mit is tehetnék? És vajon mit tenne az apám, ha ma élne? Amikor az, úgymond, „szakértők” arról beszélnek, hogy a mi kis Pétervárunkon a lakosok alig fele dohányzik. Micsoda önpusztítás, úgymond, azért a semmi kis élvezetecskéért. És persze ma már megvenni sem egyszerű a füstölni valót, mióta csak abban a két tucat birodalmi trafikban lehet ilyesmit kapni, és azok előtt is mindig hosszú sor kanyarog. Igaz, ha végigmegy az ember a Nyevszkij proszpekten, jóformán minden kis mellékutcácskában talál olyan kapualjat, ahol kéz alól vehet bagót, egyenesen rátukmálják az emberre, persze meglehetősen borsos áron. A múltkor egy ilyen erőszakos alak velem is megvetetett két doboz Cárszkijét, képzelhetik, mit kaptam aztán a feleségemtől, amikor megtalálta a kabátomban, amikor, szokása szerint, átkutatatta a zsebeimet. Hogy ilyen csempészárukra verem el azt a kevés kis pénzecskét, amit egyáltalán megkeresek. Hiába magyaráztam, hogy én nem akartam, hát hisz sosem is dohányoztam. És jó is, mert a dohányzás tulajdonképpen félig már be van tiltva, úgyhogy jaj annak a párszázezer szerencsétlennek, akit ezért a mi szépséges városkánkban meg is fognak bírságotlani, bi-

zony számolghatják le a rubelocskákat. De hát így van ez jól, fő az egészséges életmód. A mi nagyméltóságú uraink láthatóan mindent megtesznek értünk, önfeláldozásukat mi sem bizonyítja jobban, mint hogy ők ott a törvényhozásban persze szívják azt a „büdös” bagót, mert, azt mondják, nélküle nem bírják a nehéz munkát és nagy felelősséget, amit a törvények meghozatala jelent, például arról, hogy a dohányzás minden, úgymond, „nyilvános” helyen be van tiltva. De rendnek muszáj lennie. És nagyszerű jövő elé nézünk, hölgyeim és uraim! Meglátják, nemsokára megszokja mindenki, hogy reggel beáll a szép, hosszú sorba a reggeli vodkájáért, aztán átáll egy másikba, ahol a napi dohányadagjához juthat hozzá, és így tovább egész életében, míg aztán a kórház előtt áll sorban, majd végül a temető kapujánál, hogy, miután, úgymond, megásta a saját sírját, „szépen” sorban elpatkoljon, és kész. De látják, tisztelt hölgyeim, és uraim, az ember könnyen eltér a tárgytól, holott most látom, közben megjött a feleségem, úgymond tisztelttel abba is hagyom ezt a kis előadásfélét, amit önöknek tartottam. És, tekintettel arra, hogy a dohány, mint az imént részletesen kifejtettem, rettenetes mérget foglal magában, ennek folytán dohányozni, úgymond, semmi esetre sem „ajánlatos”, legyen szabad kifejezést adnom abbéli reményemnek, hogy a dohányzás ártalmasságáról tartott jelen előadásom meghozza a maga „gyümölcsét”.

ÉLET, HALÁL – KRUMPLI, KANÁL

Távoli beszélgetés
TEMESI FERENCCEL

1.) Prózád a novellára – s egyéb rövid, tömör elbeszélő műfajokra – épül, melyek mögött mindig felsejlik a történet elmondója, a mesélő. Gyermekkorodban, a családban ki volt a mesemondó? És mely könyvek, szerzők voltak a meghatározó olvasmányélményeid?

Ez máris két kérdés. A családban a legnagyobb mesemondó az anyai nagyapám volt, meg a nagybátyám. A nagyapám mindhárom műnemben alkotott, csodálatos dilettáns volt, imádtam. Akárcsak édesanyám meséit, melyeket gyermekkorban, fehér rácsos kiságyamban hallgattam. A kedvenc szerzőim a magyar népmesék mesemondói voltak. Utána jött egy Móra-, aztán egy Tömörkény-korszak, anyácskám ízlése szerint. Négyévesen már én meséltem az óvodában. Ekkor kezdtem a szakmát. Kilencéves koromra kiolvastam a nem túl gazdag családi könyvtárat, melyben a legtöbb helyet az Erdélyi Szépmíves Céh által kiadott, híresen szép kötetek foglalták el. Köztük volt Tamási, Dsida, Kós Károly, Reményik Sándor mellett Nyíró József is, akiről ma azt is elvitatják egyesek, hogy író volt-e egyáltalán. Az volt. Az Operák könyvét, mint novelláskötetet olvastam el. Hamar

beiratkoztam a könyvtárba, és mindenolvasó lettem. A legnagyobb hatással Zola Rougon Macquart-sorozatának húsz kötete volt rám. Aztán leszakadt a rácsos ágy alattam, a lábam már a rácsokon túlra nyúltak.

2.) Te már a Porban is (s a későbbiekben legkivált) megdolgoztattad az olvasót, aki a regénytől – ha több szálon fut is – hagyományosan az egy irányba tartó történetet várja el. Téged olvasva arra kényszerülünk, hogy magunk is rendezzük, alakítsuk a struktúrákat, szerkesszük a regényt. Mi készítetted erre a megoldásra, amely írói és olvasói szempontból egyaránt meglehetősen bonyolult és kockázatos vállalkozás?

Az, hogy szeretek játszani, és tudom, hogy más is. Minden olvasó a maga képzeletét adja hozzá a regényhez, csak ekkor zárul be a kör. Az én könyveimet többféleképp is lehet olvasni, de mindegyikben rejtett linearitás húzódik meg, mert az emberek ezt óhajtják és várják. De hadd áruljak el egy titkot: a leghelyesebb, ha az én könyveimet is az elejétől a végéig, hagyományosan olvassák. Én udvarias vagyok az olvasóval, mert egyszerűsítőnek jöttem.

3.) Rendkívül fontos szerepet szánsz könyveidben a játéknak. Ez a játékosság a befogadás folyamatában látszatra könnyedséget kínál, de a játszámák, melyekbe bevonsz, valójában életjátékok, tehát halál-jatszámák. Írói módszer ez, lelemény, vagy valóban ezen az érzékeny határon mozgatsz mindig?

Ezen a határon mozgok mindig, jól mondd. „Élet, halál – krumpli, kanál”, ez a szegedi gyerekmondóka mindent elmond. Hozzáteszem: én az életben csak a játékot veszem komolyan, de azt halálosan komolyan.

4.) Az életrajzodból és a szövegekből egyaránt kitetszik, hogy sokat utaztál, nagy távolságokat jártál be. Szindbád karakterű személyiség vagy? Ez a folytonos „határátlépés”

a saját élet-játékok része? Mit kerestél, mi után kutattál, s mit hoztál haza az útjaidról?

Hú, de sok kérdés. Vagy inkább nehéz. Mindenki szeret csavarogni, mert mindenki magát keresi. Minél több kultúrában, nyelvben merítkezel meg, annál pontosabb lesz a kép, amely persze sosem készül el. Senki se tudja, valójában ki ő. Csuang-dze ugye azt álmodta, hogy ő pillangó. Ismerjük. De ha az életben egyszer eljutsz a Li Tyiang folyóra Kínában, vagy a mexikói Tenacatita faluba, a kaliforniai Oaklandbe a Grateful Dead koncertjére, vagy Norvégia meztelen fjordjába, akárhová, többet tudsz meg magadról. Sok helyütt vagyok otthon a világban, de itthon csak idehaza. Amit csak tudtam, mindent hazahoztam útjaimról. Ez a dolgunk (egyik része).

5.) Az eddigi legnagyobb utazásod (a rendkívül sok értelemben kiterjedt térben és időben) a Bartók c. regényedben öltött alakot. A huszadik századi Nagy Történetek közül miért éppen az övét választottad? A zene kínálta újabb dimenziók okán?

Is. A zene a legfontosabb. A leggyorsabb élményátvitel a kép mellett. A legmagasabb rendű művészet. Utána jön az építészet meg a regény. Isten után nekem Bartók az első, az egyszemélyes avantgárd, akárcsak kedvenc költője, Ady. Hát persze, hogy erre a regényre készültem legtovább. Így is maradt benne hiba. Írhatnak bármit a könyvet el sem olvasó örök ítélkezők, akik azért egyszer majd beszámolóval tartoznak erről a Jóistennek, azt a másfél évet, amelyet Bartók személyes, mindennapos közelében töltöttem, senki se veheti el tőlem. Rengeteget tanultam tőle. De ez csak egy regény. Bartókról. Hallgassátok őt.

6.) Talán éppen az elbeszélés mód közvetlensége miatt az olvasó állandóan valóságközelben, valóságos közegben érzi magát, noha nem csupán a történeteket, de jobbjára a dokumentumokat is „formázza”; magad alkotod vagy alakítod át. A fiktiivény, mint megalkotott valóság valójában az igazság maga?

Juj, de okos vagy. Az igazság olyan nagy szó, hogy le se szabadna írni, de persze leírjuk. Minden tény és minden fikció! Minden zene népzene, mondta Bartók. Ma ez tisztában látszik, mint valaha. Én csak különböző valóságformákat rendezek újjá. Átjárok az általam ismert kultúrák között, a Szent Lajos király hídján. Mi csak elrendezői vagyunk a dolgoknak. Ezt is Bartók mondta. Az én regényeim életes szövegek, mert a legrégebbihez, a mesemondáshoz nyúlnak vissza. Én egy mesemondó vagyok, mint a legnagyobb szegedi író, Tombácz János. Ő fejben tartotta mindet, ezért is tudta. Én leírom, aztán elfejtem őket. Mennyivel eredetibb és több volt ő. Mennyivel magasabb. Az ő idejében csak az mesélt, aki kiválasztatott rá, a többiek által. Ma mindenki. Először is olvasni kell. Csak jó olvasóból lehet jó író.

7.) Amennyit eddig alkalmam volt megismerni Apám című új regényedből, itt a tények távol maradtak (kerültek?) a képzelettől. Még az őket körülölelő, rájuk reflektáló szöveget is mintha mindig visszaforgatná tekintetünket a megmászhatatlan faktumok felé, hogy azokban éljük meg magunk is a saját drámáinkat. Fordulat ez írói pályádon, avagy a megismert valóság személyes súlya nem engedett meg más megoldásokat?

Utóbbi. Ez a váratlan gyermek, az „Apám” című regény, krimi. De a 260 sűrűn gépelt oldalt kitevő besúgói jelentések konok monotonája (apám legbensőbb barátai jelentettek róla), előhozta a bennem szunnyadó rendőrt. Ezt többé el nem felejthetem. A tény és a kitaláció viszonylagossága itt látszott a legtisztábban: a rendőrség szemében a besúgók jelentései voltak a valóság, nem az élet. Úgy kellett elmondanom ezt a történetet, hogy az unokáim is értsék: miért volt fontos az nemzetbiztonsági szempontból, ha kisvárosi kisemberek kiskocsmában kisfröccsöt isznak. Ezért kultúrtörténeti és történelmi összefüggésekbe kellett helyeznem az egész hatvanas éveket, amelyet mint tizenéves, baloldali beat lázadó, bizonyos szabadságként éltem meg. A vasárnapi levesben főtt hús mellé a paradicsomszósز vérből volt, pont fordítva, mint

a filmekben. Csak ezt mintha nem vettük volna észre. De be kell vallani. Akkoriban a besúgók voltak az írók, a lélek mérnökei, Lenin elvtárs, a tartótisztek meg a szerkesztők. És így tovább, fölfelé. Írói szempontból persze szerencsésebb, ha az ember apja besúgó. De csak írói szempontból. Mert a jelentésírók java színesebb egyéniség volt a becsületes besúgottnál. Egyébként pedig, ahogy régen mondták: Istennél a kegyelem.

8.) Számos díjad, kitüntetésed közt vannak olyanok is, melyek – az alkotói tevékenység elismerésén túl – közöségi-szellemi értékek céltudatos képviselőire utalnak. Miként vélekedsz a magyar íróársadalom, egyáltalán: a magyar értelmiség (nem politikai, hanem) értékelvű szerepvállalásáról a közéletben?

Egy író már azzal kiveszi részét a közéletből, hogy ír. Én elkötelezetten magyar író vagyok. Ezt akkor is kimondtam, amikor nem volt szabad. Én patrióta vagyok, aki védi a saját, tizenhatmillió nemzetét. A titkos magyarokat is ide számítottam, és azokat is, akik csak annyit tudnak magyarul, hogy „hajrá Fradi!”, de világol még bennük a magyarság, valamiféle hungarus érzület. A magyar értelmiség nevében nem nyilatkozhatom, mert az író osztálynélküli, kicsit társadalmon kívüli, magányos harcos. De egy biztos: nincs két oldal. Csak egy oldal van, mert mindnyájan magyarul írunk. Ezen el kéne gondolkodni. Csak együtt győzhetünk, vagy sehogy. A nyolcszázézer magyar cigánnyal (vagy romával, ha tetszik). De együtt.

Mányoki Ebdre

Megszületett az első erdélyi közönségfilm? Ráadásul egy novellából? **Nagy Koppány Zsolt**ot, a Személyi figyelő íróját, valamint **Lakatos Róbert** rendezőt és kollégáját, **Bálint Arthur**t kérdeztük a megfilmesítésről.

„Egyre több író ír filmszerűen”

Milyen szempontok miatt esett a választás a Személyi figyelő című novellára, és nem a Jozefát úr, avagy a regénykedés című regényre, ahol a történet több fogódzót adhat a rendezőnek?

Lakatos Róbert: Az irodalom eleve másként mesél történetet, mint a film. A film forgatókönyvében csak jelen idő létezik. Nincs múlt idő, meg jövő idő. A forgatókönyvben nem lehet leírni azt, hogy valami „nincs ott”. Mert az a tény, hogy valami nem jelenik meg a képen, nem hívja fel a figyelmet a maga hiányára. Ugyanaz a helyzet a „nem”-mel is. Ha valaki „nem csinál” valamit, az sem úgy csapódik le a filmben, mint az irodalomban. Illetve az irodalmi alkotásban probléma nélkül leírhatja bárki a szereplő érzelmeit, gondolatait – amelyet a vásznon csak belső monológon keresztül lehet megjeleníteni. És még sorolhatnánk. Tehát nagyon kevés az olyan irodalmi mű, amely egy az egyben leképezhető filmmé. Számomra elég, ha egy irodalmi műben megvan egy történetnek a potenciálja. Ha konkrét cselekmény is található benne, azt úgyis dekonstruálnom kell, és újból fel kell építenem a filmnyelvnek megfelelően. A novellában egyből szemet szúrt, hogy a Személyi figyelőt gyakran nézik tárgynak (ezért nem veszik őt észre), és bizonyos filmműfajokban, mint a horrorban és a thrillerben is, sokszor látjuk a cselekményt a tárgyak nézőpontjából.

Nagy Koppány Zsolt: Abban a pillanatban, hogy Robi meglátta benne a filmrevíhethőséget, szinte érdektelenné vált, hogy történetiség szempontjából vannak alkalmasabb szövegek is. A vizuális trükkök és megjelenítés vonzotta a rendező urat, nekem legalábbis ezt mondta, én meg a forgatókönyv-írás során próbáltam mindent megtenni, hogy a statikus, „elméledőbb” szövegekből akciódús jeleneteket írjunk.

Bálint Arthur: Nem az számít, hogy melyik írásmű filmszerűbb, hanem a rendezőre gyakorolt hatása a fontos. A mai írók is a könyv mellett javarészt filmekben nőttek fel, és így egyre több író ír filmszerűen. Gondolom, arra a kérdésre, hogy miért nem a történetiség a döntő, talán az lehet egyik válasz, hogy az írott mű filmre gyakorolt hatása jobb esetben a vizualitás. A film amúgy is régóta küszködik regényalapú történetmesélési problémával, és ennek egyik oka éppen a regényeken felnőtt néző és rendező.

A Személyi figyelőt az első erdélyi magyar közönségfilmként emlegeti a szakma. Az erdélyi magyar filmkészítések egyik ütőkártyája lehetne, hogy az irodalomra épít?

Lakatos Róbert: Nem gondolom, hogy az erdélyi filmkészítésnek különösebben támaszkodnia kéne az irodalomra. Ha vannak olyan művek, melyek filmeseket inspirálnak, akkor hajrá! De az ilyesmit nem lehet erőltetni. És ez nem minőségi kérdés. Irodalomként nem feltétlenül azt tartom jónak, ami filmes szempontból inspirál.

Nagy Koppány Zsolt: Az irodalom és film kapcsolata jelentős és nagy múltra tekint vissza, tehát nem hiszem, hogy ezt meg kellene – vagy lehetne – reformálni. Nyilvánvaló közben, hogy a prózában érvényes, „elképzeltető sokféleséget” a film a „láthatóság szükségszerű egyetlenségére” korlátozza, ellenben kinyit olyan dimenziókba vezető kapukat, amelyekre a szöveg nem, vagy nem úgy képes.

Bálint Arthur: Volt próbálkozásom, hogy ne én írjam a forgatókönyvet egy filmötletemből, de sajnos megbukott a történet. Van esély, hogy később működőképes legyen egy alkotói kapcsolat, valamelyik íróval, de ez még viszonylag járatlan út.

A film szereplői közül csak kettő hivatásos színész, a többi úgymond a személyisége miatt került bele a filmbe. A jó kortárs film alapja az ilyen fajta spontaneitás?

Lakatos Róbert: Nincsenek receptek. Most pont olyan rendezőkkel készíték interjúkat a doktori dolgozatomhoz, akik dokumentarista eszközöket alkalmaznak a játékfilmkészítésben, és ezért gyakran dolgoznak amatőr szereplőkkel. De ez nem jelenti azt, hogy ezek a filmek jobbak vagy rosszabbak, mint azok, melyek profi színészekkel, és nagyon játékfilmes módon készülnek. Minden egyes téma sajátos megközelítést igényel. Ahány rendező, annyi módszer.

Nagy Koppány Zsolt: Ez inkább szükségmegoldás volt, mintsem szántszándék, mivel a jó kortárs film alapjai között az első helyek egyikén szerepel a kellőképpen megfinanszírozottság. Jó látni azonban, hogy a szükségből miként pattant szikra és lőn erény. Mindegyik szereplő színészi játékát nagyra értékelem, és remélem azt is, hogy – noha a forgatáson nem sikerült részt vennem, tehát biztosra nem tudhatom – a színészek sem akarnak agyoncsapni amiatt, hogy azt írtam, amit.

Bálint Arthur: A hivatásos színész megnevezés ebben az esetben színházi színészt jelent, ami, ugye, nem filmszínészi hivatást takar. Néha ugyanannyi időbe kerül kihozni egy javarészt színházban játszó színészből a természetességet, mint megfelelő karakterként betanítani valakit arra, hogy önmagát hozza. A realistább színészi igényünknek valószínűleg sok köze van ahhoz, hogy több dokumentumfilmet készítettünk az elmúlt évek alatt.

Mennyiben adja vissza a novella szereplőjét Boros Lóránd alakítása? Az író is így álmodta meg? Egyeztetettek erről, vagy a szereplőválogatás már a rendező döntése volt?

Nagy Koppány Zsolt: A forgatókönyvírás során rengeteg egyeztetés, előremutató vita és egymás hergelése is előfordult, de a szereplőválogatásba nem kívántam beleszólni – meggyőződésem ugyanis, hogy ez a rendező szuverén joga. Úgy látom, hogy Boros Lóránd játéka remekül illeszkedik a film groteszk világába. Ami nem feltétlenül a novella valamivel borongósabb és kevésbé vicces univerzuma, de amint az már elhangzott párszor, más vágással és más zenével még azon is túltenne a film. Ami szintén érdekes kísérlet lehet.

Elképzelhető-e, könnyen megoldható-e a film szinkronizálása?

Lakatos Róbert: Mivel a filmben elhangzó beszéd döntő többségében aszinkron hang, vagyis belső monológ, szerintem nagyon könnyű szinkronizálni. Ezért tervezzük egy román nyelvű és egy angol nyelvű verzió elkészítését is.

Nagy Koppány Zsolt: Szerintem el, mert a filmben ki-rajzolódó, szorongató és kissé mágikus, kissé groteszk világ egyetemes emberi tapasztalás, amelynek a nyelvi meghatározottság nem lehet akadálya.

Bálint Arhur: Sőt. Gyakorlatilag még könnyen is kivitelezhető, mert a film javarésze narráció, ráadásul kevés jelenet van, ahol a szereplők beszélnek.

A vetítésen Szántai János megállapította: tudatosan azon dolgoznak az erdélyi rendezők, hogy eloszlassák az úgynevezett romantikus Erdély-képet. A kortárs erdélyi irodalom igencsak bővelkedik ilyen szerzőkben. Együttműködhetnek-e filmesek és írók a „mítoszrombolásban”?

Lakatos Róbert: A romantikus Erdély-kép vitatható dolog. Tény, hogy volt egy időszak, amikor elég sok giccs készült az erdélyiség zászlója alatt. Mostanság lényegesen kevesebb születik. Lassacskán felnövünk oda, hogy önkritikusak tudjunk lenni. Az önreflexió pedig egy felnőttesebb társadalmi gondolkodás alapja. De az önkritikát is túlzásba lehet vinni. És számomra az is tud giccses lenni. Tehát nem kell minden pozitívumot feltétlenül tagadni. Csak lehet, másként kell tálni. Ami pedig az írókkal való filmes együttműködést illeti, természetesen szóba jöhet. Az ilyesmit viszont nem lehet külsőleg szabályozni. Hogy milyen párosokat tudok elképzelni... hát fogalmam sincs. Tény viszont, hogy örülnék, ha több erdélyi magyar prózai mű születne.

Nagy Koppány Zsolt: Ez mindenképpen üdvözlendő dolog lenne, remélem, sok hasonló együttműködést látunk még a jövőben – én például nyitott vagyok újabb szövegek megfilmesítésére, meg forgatókönyv írására is. Fontos viszont hangsúlyozni, hogy akkor érdemes lebontani, vagy másként értelmezni különböző toposzokat, ha a helyére ugyanolyan érvényességgel és létjogosultsággal bíró új univerzumokat tudunk állítani. Éppen ezért nem látom ennyire konfrontatív jellegűnek a helyzetet, szerintem megfér egymás mellett az összes szóba kerülő dolog, hiszen nem egymás kioltása a cél, hanem egymás inspirálása – még akkor is, ha ez inkább valami ellenében tud könnyebben létrejönni.

Szerintetek elképzelhető egy színvonalas erdélyi filmsorozat, amely elgondolkodtatja az embereket, foglalkozik a problémáikkal, ugyanakkor azonban szórakoztató is?

Lakatos Róbert: Igen. Szerintem akár a Személyi figyelőből is lehetne sorozatot készíteni. Ez pont egy olyan történet, mivel epizodikus a felépítése. A főhős marad, és minden egyes epizódban más szereplők történetébe csöppen bele – akár Poirot felügyelő vagy James Bond. De Cecinek (Felméri Cecília) is van egy jó sorozatotlete. Csakhogy ezek

költségesebbek lennének, mint egy-két, díszletben leforgatott történet. Én eleve nem tudok papundekli falú díszletben gondolkodni.

Nagy Koppány Zsolt: Ideális körülmények között igen, jelen közhangulatban és politikai áthuzalozottsággal nemigen – mert az esztétikai ítéletet alapjában határozná meg egy csomó, nem esztétikai eredetű szempont, és a gyilkos kőbaltacsapások vagy a mennybemenesztesések inkább közéleti, mintsem művészi szempontok mentén valósulnának meg. De remek ötlet, függesszük rá a tekintetünket, mert még jönni kell, még jönni fog.

Bálint Arthur: Nekem van egy régi tervem, egy websorozat. De sajnos ezek, ha nem is sok pénzbe, de az erdélyi filmgyártás kereteihez képest elképzeldhetetlenül sok pénzbe kerülnének. Dokumentarista sorozat lenne.

Nem is olyan rég a Bulgakovban György Attila Boszorkányok feltámadása című kötete alapján készült filmedet tekinthettük meg. Az is egyféle tesztvetítés volt. Aztán nem hallottunk róla többet... Mi történt a filmmel?

Lakatos Róbert: Egy időre félretettem, mert mással voltam elfoglalva. Majd visszatérek hozzá. Addig is érlelődik bennem. De egyelőre úgy érzem, mással kell foglalkoznom. Az egy olyan film, hogy bármikor lehet vele foglalkozni – sőt! – minél későbbben, annál jobb.

Varga Melinda

Szabó Balázs és Bandája szoros kapcsolatot ápol az irodalommal. Radnóti Bájolójának feldolgozása népszerű slágerré vált, legutóbb pedig Pilinszky verseit zenésítették meg. Az együttes frontemberét **Garaczi Zoltán** kérdezte.

A dalszöveg mint irodalom, az irodalom mint dalszöveg

Az eddig megjelent interjúkból már megtudhattuk, mennyire erősen kötődsz a zenéhez. Milyen a kapcsolatod az irodalommal?

Egész gyerekkoromat és a középiskolás éveimet is meghatározta az irodalom. Ennek hatására kezdtem el én is írni. Bár ezek egyszerű, kicsit bugyuta szövegek voltak, általuk figyelni kezdtem a belső folyamatokra, gondolatokra, melyek távol esnek a felszínességtől és a külsőségekre épülő látásmódtól. Több időt szántam olvasásra, mint az aktív társasági életre. Ebből ered az irodalomakarás, a versszeretet is. Később ebből fejlődött ki a próza felé fordulás, a novellák, regények iránti érdeklődés, melyekben szerettem elveszni. A könyvekben rengeteg ötlet rejlik, amiből születhet egy jó gondolat, és nem utolsósorban egy jó dal.

Van kedvenc szerződ?

A zenékből is kitűnhet, hogy nagyon szeretem Pilinszky Jánost és Radnóti Miklóst. De általában a hangulatom határozza meg, hogy éppen milyen verset olvasok. Ez hónapról hónapra változik, néha visszatérek kicsit József Attilához vagy Szemlér Ferenchez. Legutóbb Kányádi Sándort olvastam, és nagyon jólesett belefeledkezni a lírájába.

Mi fogott meg Kányádiban?

A vidéki őszinteség, a boldog szomorúság, az idősebb, érett naivitás, ahogyan megfogalmazza az élet hol banálisan egyszerű, hol leírhatatlanul nehéz dolgait.

Pilinszky verseit nem lehet könnyű megzenésíteni. Gyakran nincsenek ütemhangsúlyok, rímek, amelyekre támaszkodni lehetne. Mi a minimum, amitől egy vers megzenésíthetővé válik?

Az eredmény mindig nagyon változó. Bevált technika nincsen, hiszen nincs két egyforma vers se. Néha pont az ütemhangsúlyok és a rímek nehezítik meg a megzenésítést. Arra azonnal automatikus formát szerkeszt a fülem. Sokkal izgalmasabb és komolyabb kihívás egyébként egy olyan szöveghez nyúlni, ami első hallásra megzenésíthetetlennek tűnik. Előfordul, hogy gitározom, úgy olvasok verset, és ekkor magától megfog a dallam. Persze az ellenkezője is igaz, hogy hosszú napok alatt alakul csak ki valami a fejemben egy versről. Biztos recept nincs.

Az egyik legsikeresebb számotok Radnóti egyik verséből született. Miért alakítottátok át a Bájoló első változatát?

A hangszerelésen változtattunk egy kicsit. Ez nem egy Sühancos-szám, játszottam én ezt Fankadeli nélkül is. Szám-talan verzió keringett már fent a YouTube-on, akartunk készíteni egy letisztult verziót, amit bármikor eljátszhatunk a színpadon.

Milyen a viszonyod a kortárs irodalommal?

Nyitott vagyok rá. Valahol ott indult ez, amikor Faludy Gyuri bácsival készítettünk egy lemezt, és így megadatott a lehetőség, hogy utolsó éveiben együtt dolgozhassak vele. Ez egybeesett azzal az időszakkal, mikor a vidéki életből belekeveredtem a budapesti forgatagba, így az irodalmi életbe is.

Évekkel később aztán Grecsó Krisztiánnal is egy jó pillanatban sikerült találkozoznunk. Rajta keresztül is van rálátásom a kortárs irodalomra.

Külön öröm, hogy egyre több fiatal küldi el a verseit, dalszövegeit nekünk. Szeretem hinni, hogy a dalszöveg is lehet irodalom és érdemes komolyan venni.

Mesélnél egy kicsit erről a Faludy-szálról?

A Debreceni Csokonai Színház kamaratermében mutattunk be egy előadást Révész Béla színművésszel. Faludy György erotikus verseiből szemezgettünk ebben a műsorban, ami két kikötői kalóz beszélgetésére épült. A premieren vendégül láttuk Gyuri bácsit is, aztán egy rövid, de kalandos utazás vette kezdetét. Meghívott vendégnek néhány fellépés-szerű beszélgetésre, ahol előadtam a dalait és a fordításait. Fellépések után pedig mindig adódott alkalom egy pohár sörre és egy rövid beszélgetésre... Különös füstös beszélgetések voltak ezek, ő mesélt a távollétekről, érzésekről, régmúlt időkről, én pedig zavartan hallgattam....

Az irodalmi életben is felkapták a fejüket a nevedre. Hiszen Krisztián AEGON társdíjra jelölt téged. Meglepett a hír?

Teljes mértékben. Felhívott egyik nap, eleinte azt sem tudtam, miről beszél és zavaromban csak annyit tudtam hirtelen mondani neki, köszönöm, hogy rám gondolt, de mégis miben érint ez az egész engem? Aztán elismételte újra, hogy engem szeretne jelölni a díjra, de még akkor sem fogtam fel igazán. Mindössze egyszer találkoztunk a hívást megelőzően, volt egy közös fellépésünk a Hadik Irodalmi Szalonban, és ott beszélgettünk egy fél órát. Tehát hidegzuhanyként ért a hír, de persze pozitív értelemben. Nagyon megtisztelő számomra ez az elismerés.

Krisztiánnak még adósa vagyok számtalan verssel. Közös munkába fogtunk, azóta is arra koncentrálok. Remélem, előbb-utóbb valami kézzelfogható anyag születik, kíváncsi vagyok, hova futja ki magát ez a munka. Ha ezt befejeztem, azt hiszem, egy új találkozást is hozhat a sors.

A zenésznek van szüksége a versre vagy a versnek a megzenésítésre?

Az okos válasz, hogy mindkettőnek szüksége van a másikra, de a valóságban jól megférnek egymás nélkül is. Olyan metszet ez, ahol a szöveg és a zene kölcsönösen hatnak egymásra, és így hoznak létre egy többletjelentést. Bár önmagukban létező dolgok, képesek felerősíteni egymást. Mélyítik a teret és megkönnyítik a mondanivaló átadását.

A közeljövőben számíthatunk új albumra és rajta valami irodalmi szövegre is?

Igen, lesz új album, de egyelőre még dolgozunk rajta. Egy igazán jó lemezhez idő kell, mi pedig nem akarunk elkapkodni semmit, ezért a megjelenést illetően nem szeretnék ígéretet tenni. Annyi viszont már biztos, hogy lesznek rajta meglepetések külfonból és itthonról is. Az album remélhetőleg az irodalommal is megtalálja a kapcsolatát, például egy megzenésített Grecsó Krisztián-vers bizonyára szerepelni fog rajta.

A szerep tökéletesen végiggondolt, igazi pozór női hang, amely úgy kezd, mintha egy réges-régi történetet folytatna: »És jönnek, jönnek az összes férfiak, akik / valaha nem kértek belőlem«.

” Csobánka Zsuzsa írása **Turi Tímea** verseskötetéről.

A férfitabu

A *Jönnek az összes férfiak* című verseskötetet felütve ironikus és eufemizáló hang szólal meg, egy fáradt dizőzé, aki végül kimondja: valami végérvényesen kicsorbult férfi és nő viszonyában, feloldhatatlan paradoxon minden kapcsolat („*Nem én kellek nekik, nekem nem ők. / Mégis általuk vagyok, és rajtam kívül / nincsen senkijük.*”). Ez az ellentmondás azonban létfeltétel, melyben a nő sokféleképp jelenhet meg: a *femme fatale*-tól a csúnya lányig. Turi Tímea többek között ezt az ellentétet vizsgálja első felnőtt kori kötetében, és azt állítja: nem a nő a múzsa, hanem a szép férfiak („*Szép férfiak, / múzsák, ti mind, röhögjétek ki, / ámuldozzatok, és fogjátok be / a hazug szátokat.*”).

Titkos élet, Mások szerelme, Csúnya lány a vonaton, Mikor hazudok, A Molnár büfében – ezek a terek, a ciklusok, melyekben Turi Tímea a férfi–női viszonyrendszer nyitjának kulcsát próbálgatja, mindezt a kimondás és kimondhatatlanság buja rendszerében. Buja, mondhatjuk, holott egyszerre találkozunk füledt és szenttelen sorokkal.

sek azok, melyek a megértés egy vékony és inkább ideiglenes mezsgyéjét mutatják. Innen egy lépés a kimondás lehetlensége, mely tovább görgeti a kötet egészét mozgó paradoxont, hogy minden jelentés csupán viszonylagos, s így az önmagában való igazság meghatározhatatlan, megfoghatatlan. Az erre talált emberi eszköz, a szó és a nyelv a következő lépcső, ahol a lírai én szétnéz, és arra jut, hogy bizony, „[a] szavak rozsdás szögek. / Ha képeket akasztasz rájuk, kidőlnek / a falból” (*Mint egy hasonlat*). A szó képtelen bármit „tartani” önmagán kívül, és ez a képtelenség kell, hogy elemi magja legyen.

A megszólalás és hallgatás képei kerekítik a ciklust tovább: „*A szavak mégsem olyanok, mint a bélsár*”. Megtisztulást ez ember hiába várna, „[i]nkább mint a lekaptart heg, olyanok: megváltás: / saját magad már elhalt sejtjeitől, de a kaparás / nyomán felbuzog egy kicsi vér, és neked megint / nagyon sok időre van szükséged, hogy a heg majd / újra eltakarja” (*Csak a plezúr*). Majd az egyik legszebb sor szerint „[k]özel a fájdalomhoz nem lehetsz más, csak néma”. Mindez a rejtett és látható világ egy vágyott „soha élet”-be torkollik, melynek feltétele lenne a távolság. Ugyanis a „*kamaszos kitérősek az én bántó közelségével*” viselnek hadat a történet ellen, mely önmagát számolja fel. A kíméletlennek, kegyetlennek tűnő ciklust záró versben erre a konklúzióra jut: „*Csak abban vagy biztos, / hogy a szépségnek semmi köze nincs ahhoz, / aki hordozza. Ezért, mint a történet, olyan*”.

A második ciklusban a seb és rés motívuma a sorvezető, a *történet* végre alakot ölt, de a személyesség továbbra sem bántó, sőt, háttérbe húzódik, és a *Mások szerelméről* beszél. A közösség hiánya határozza meg a verseket, az utalások, a sejtetések, a helyettesítések kerülnek előtérbe, amelyek általában minden emberi történetben semmitmondóak. Itt azonban éppen ezzel harcolják ki a helyet maguknak, azáltal lesz arcuk: „*Hajtincsekről kell beszélni és a kopaszodás / első, alig észrevehető jeleiről, napbarnította vádlik / szőréről, a férfiak érdesen durva arcbőréről...*” (*Férfiakról*). A nyelv prózai, a

gondolatfolyamok akár tudatregényből kiemelt részletek is lehetnének, a töprengő női hang arról mesél, mi mindent lát, miközben figyel, de ez „nem adott semmit, mert felszámolta, / amire irányult: a testet és a történetet” (*Test és történet*).

Az *ő arca* című vers alapgondolata, hogy a szépség idegenséget szül, a *Csúnya lány* ciklusban bontakozik ki. A szerep tökéletesen végiggondolt, igazi pozór női hang, amely úgy kezd, mintha egy réges-régi történetet folytatna: „*És jönnek, jönnek az összes férfiak, akik / valaha nem kértek belőlem*” (*Migrén*). Közben halljuk Psyché felhorkanásait mögötte, látjuk a szipkát a szájban, a horgolt kesztyűt, melyet a lírai én majd *A Molnár büfében* felejtethet. A test, amit oly kíméletlenül felszámolt előbb, most tiltakozni kezd, jön a migrén, az undor és a hányinger, egy tünet, amely mögé elrejtőzhet. És így „*[m]inden név álnév: eltakar. Megtalálni Saskiát / nem a következő találkozásokat semmisíti meg. A megelőző / találkozások hiányára vet új fényt. Arnyat*” (*Saskia*). Minden önmaga csapdájába esik, nincs kit hibáztatni: „*Van szerelem, ami nem jut el a szájig. / Nem is akart eljutni oda. Pedig hányszor mondtam / ki a nevedet. Hányszor rosszul.*” (*Utó*). Majd aforizmaszerű igazságok sorjáznak egy-egy versben, melyek mindegyike az idegenséget, a megszólalás nehézségét és az emlékezés bizonytalanságát taglalja. Ebben a sehonnai világban újra szavakat keres, és nem restelli játékkal elütni a fájdalmat: „*mutállak*”. A gyereknyelv rettenete után pedig a szavak árulása következik, melyben mégis képes meghatározni önmagát: „*A migrén tesz nővé. És a hisztéria. Minden / másom olyan férfias. Titkos életem: fólia. Számomra is meg-megfejtethetlen*” – írja a csúnya lányról *A szavak árulása* című versben.

A *Mikor hazudok* című ciklusban végképp elidegeníti önmagát az őt körülvevő világtól: „*Az őszinteség pedig megsebez. / Minden, amit kimondok, másik ajtó.*” (*Minden mondat*). Végül arra jut: „*saját beszédemhez sincs közöm*” (*Nyelveken szól*). Idegen a test, a hiány, a név, idegen a vigasz, idegen az anyagság, a fecsegés, de a szabadság vágya fogalmazódik meg mindezzel párhuzamosan: „*Lennék szabad: annak nincs*

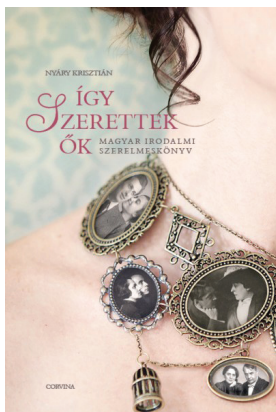
története” (Történeteink). A kötet így már körkörös, egy helyben toporgó önfelszámolási kísérlete fájóvá válik, az ego még mindig kiiktathatatlan tényező. És marad a szégyen, melyet szakadékként értelmez, ember és ember közti belakhatatlan távolságként.

E sűrű gondolatiságot, mely olykor túlgondolja, túlelemzi önmagát, a megszólaló hang a kötet végén egy újabb szerepben vonatkoztatja el. A versek tele vannak nőkkel, férfiakal, és ez a sokaság, mint egy bálterem, vonatút vagy büfé vendégserege, összemosódó arccá válik, egy masszává, éppen úgy, ahogy az emlékezés szokott homályossá, bizonytalanná. „Az idő, mint a szolmizáció, / részekre szabdal, hogy aztán összecsengjen” (Nem romantika), de ezek a részek korántsem fájók, és nem is lányregényesen szépek, hanem valami elemi emberi magra tekintenek vissza. Azt kutatják, ki van a sok arc mögött, a hagymahéjak mélyén lévő semmi hogyan fogható meg mégis.

A *Jönnek az összes férfiak* egy kamaszlány hétpecsétes titkának induló kötet, csupa fricskával, kérdőjellel. A lírai én a szerepek mögé rejtőzve reméli, lesz valami a semmi mögött, ha máshol nem, odaát: „Mindig elvétem, ha túl közel. / Hazudnék, hogy emlékezni jó lesz. / Már most sem vagy itt, és én sem / ott vagyok. / És hogy nem vagy itt, ez elég istenérv.” (A csúnya lány Esti vonatán).

Turi Tímea: Jönnek az összes férfiak. Kalligram, 2012

Hogyan bulvárosítja íróink, költőink magánéletét egy celeb? – **Nyáry Krisztián** *Így szerettek ők* című sikerkönyvének tévedéseit és „irodalomtörténeti” túlkapasait tárja fel **Bíró-Balogh Tamás** kritikája.

Pletykaapu

Nyáry Krisztián *Így szerettek ők* című könyve az utóbbi idők legnagyobb példányszámban eladott, magyar irodalomtörténettel foglalkozó munkája.

A szerzőt sokan ismerik: amikor a műve alapját képező, fényképes posztokat írta a Facebookon, lépten-nyomon belebottlott az addig kevesebbek által ismert „egykori irodalomtörténész” nevébe az is, aki nem akart. Aztán – már a kötet megjelenése előtt – sorjázni kezdtek az interjúk, majd a bemutató és az országos turné helyszíni tudósításai nyomán még inkább megszorodtak. Nyáry Krisztián celeb lett. Az *Így szerettek ők* pedig celebkönyv. Ez magyarázhatja, hogy az interjúk nagy számával ellentétben alig írtak róla kritikát. Mintha Nyáry személye fontosabb lenne, mint műve. Akár saját könyvének egyik szereplője is lehetne.

Nyáry ugyanis a magyar irodalomtörténet alakjainak életéről írt könyvet. A művekről nem, vagy alig ejt szót, a szerzők személyiségéről és viselt dolgairól annál többet.

Megfelel ez a jelenlegi tudományos trendnek. A magyar irodalomtörténet-írás az utóbbi években – a hermeneutika referenciatagadó korszaka után – ismét felfedezte a valóságot. Ferencz Győző Radnóti-kötete (*Radnóti Miklós élete és költészete*, 2005) volt a fordulópont, ezután egyre gyakrabban érvényesítettek életrajzi szempontokat is a szerzői monográfiák. Egyidejűleg a szépirodalom is váltott: a korábban dúló szövegirodalom helyett a regények és novellák megint a világra reflektálnak, történeteket mondanak. Az olvasók többségét azonban mindig is a szerelem, pénz és politika meséi érdekelték a legjobban. Ezt a szakmai-olvasói hullámot lovagolta meg az *Így szerettek őket*, az életrajzot a magánéletre, a magánéletet a szerelemre redukálva: a zaftos történetek témája az udvarlás, házasságkötés, megcsalás, asszonyverés, kibékülés meg persze a szex.

A magyar írók-költők szerelmi életére kíváncsi korábban is találhatott magának könyveket, mégcsak vaskos monográfiákat sem kellett végigolvasnia. Elég említeni a Holnap Kiadó „Szerelmes magyar írók” sorozatát. Élelmes szerzők rég rájöttek, hogy a szerelem jó üzlet. Illés György *Szerelmek könyve. Arcképek a magyar irodalomból* című kötete 1989-ben, Börcsök Mária *Hitvesi szerelem a magyar költészetben* című munkája 2010-ben jelent meg. Vélhetően ez utóbbi volt az *Így szerettek őket* közvetlen mintája – a dolog pikantériája, hogy Nyáry Krisztián Facebook-sikere pedig Börcsök Mária kiadójának lett ihletője, amikor a posztok láttán 2012 elején gyorsan piacra dobták – mintegy beelőzve Nyáryt – a *Szakadozó mítoszokat*, ami viszont gyakorlatilag a szerzőnő korábbi könyve, csak jobban eladható címmel.

Az *Így szerettek őket* ügyesen megírt könyv, előszava elébe megy a várható támadásoknak: „Már nem vagyok filológus, egyetlen általam elbeszélte történetet sem én írtam meg elsőként. [...] A történeteket [...] közösen írjuk: sokszor kapok kiegészítéseket, fotókat.” (És tegyük hozzá: javítási észrevételeket.) Bevallottan nem eredeti alkotás tehát, hanem kvázi kollektív. Az *Így szerettek őket* – Nyáry szerint – csak „a hozzá

írott kommentekkel együtt válik teljessé”, mivel azonban a könyvben nem szerepelnek a hozzászólások, a kötet olvasói voltaképpen csak csonka, hiányos darabokat kapnak. Megtudjuk azt is, hogy „a Facebook kétségtelenül nem a lábjegyzetelt szacikkek és monográfiák közege”. Ez valóban így van. Csakhogy a szerző mintha elfelejtené, hogy munkájából időközben könyv, azaz lehetséges lábjegyzetek közege lett.

Az előszó a közoktatást is kritizálja: „Az iskolában tanult szerzői életrajzok egy részét hosszú évtizedek, olykor évszázadok alatt csiszolta simává az oktatás. Íróink és költőink ezért sokszor papírmásé figuraként, élő szobrokként jelennek meg a tankönyvekben. Szerelmi életüknek többnyire csak szemérmes, kanonizált változata jelenik meg.” Mintha minden csakis és kizárólag a szerelem körül forogna, és az oktatásban is leginkább erről kéne beszélni! De milyen alternatívát kínál Nyáry? Babitsról tanítsuk ezt: „1920 decemberében a húszéves Szabó Lőrinc felhívta telefonon menyasszonyát annak külügyminisztériumi munkahelyén. Közölte a huszonöt éves Tanner Ilonával, hogy megegyezett lakótársával, Babits Mihállyal, hogy a nőt őhelyette Babits fogja elvenni. Ilona először ugratásnak vélte a hívást, de aztán Lőrinc átadta harminchét éves mesterének a kagylót.” A legjobb példa azonban Kassák Lajos: megkerülhetetlen irodalmi szerepéről alig olvashatunk, de megtudjuk, hogy gyalázatosan bánt a feleségével, Simon Jolánnal, és ezért még Nyáry Krisztián is haragudott rá pár napig (sic! – lásd: Varga Melinda interjúja az Irodalmi Jelenen). Sőt, a kötet 2012. októberi bemutatóján Bombera Krisztina elmondta, hogy „végigsírta a történetek felét, és egész másképp olvassa Csáth Gézát vagy Kassák Lajost, miután tudomást szerzett róla, milyen gyalázatosan bántak ezek a nagyságok a feleségeikkel”. (*Miért más, ha Kassák vagy Damu veri be a felesége orrát? Nyáry Krisztián könyvbemutatója*. Könyves blog, 2012. okt. 20.).

A kötet egymást rendszertelenül követő fejezetek sorozata: Tóth Árpád után Petőfi jön, majd Karinthy; Lesznai Annát Vajda János követi, őt pedig Szerb Antal, Szabó Magda után

Gozsdu Elek és Szentkuthy és így tovább. A „szórakoztató életmesék” nyelvhasználata igazodik a széles olvasóközönség vélt – és gyaníthatóan joggal vélt – olvasás-megértési képességeihez: Nyáry általában kerüli a többszörösen összetett, alárendelő szerkezeteket, legtöbbször egyszerű, maximum egyszeresen összetett, mellérendelő mondatokban fogalmaz.

A nyelvi monotoníát más elemekkel ellensúlyozza: konfabulál és kontaminál, összeollóz, beleír, kiegészít, „sztorisít”, ahogy a szükség hozza, tényként kezel minden visszaemlékezést, az olvasottakat pedig csakis forráskritika nélküli, kijelentő mondatokban írja le. Magyarul: pletykál. Valódi forrásmegjelölés nélkül mond el olyan *érdekes* történeteket *mások* magánéletéről, amelyeket ő is „hallott” valakitől. Narratíváját mégis az teszi egyedivé, különbözteti meg az elődökétől, hogy a kétely nélkül átvett anyagot *másképp*, kibővítve, kiszínezve adja tovább. Ő pletykaapu. A *Pletykaanyu* írója (Greccsó Krisztián) mondja róla a hátsó borítón: „Mint ha övé lett volna a szemközti ablak.” Ez a minden pikáns részletre kiterjedő tudás teremti meg a megkérdőjelezhetetlenség látszatát: nemcsak azt tudja, mi hogy történt, de azt is, ki mit gondolt, mit érzett. Petőfiről például ezt olvasni: „A *felhevült* vőlegény paptól papig *vonszolta* kedvesét, még kerítést is mászott, hogy beszélni tudjon egy egyházfival. A nászéjszaka végül a költő *nagy bánatára* elmaradt.” (A kiemelek tőlem, BBT.) Névháználata bennfentes-bizalmaskodó: „fű”-ként és „lány”-ként említi a szereplőket, vagy kereszt-, illetve becenevükön, mintha mindegyikük az ismerőse lenne. Sok helyütt vitathatatlanul jól hangzó, poentírozott mondatokat ír, például Csinszka „tudta, hogy rajta kívül még egy ember van, aki ugyanúgy birkózik Ady emlékével, mint ő: Babits Mihály”. Ez tényleg szép és frappáns kijelentés, csak éppen nem igaz, hogy Babits *ugyanúgy* birkózott Ady emlékével, mint az özvegy. (De ha a *birkózás* a hangsúlyos, akkor meg többen voltak, mindenképpen Kosztolányi is.)

Ugyanilyen hatásvadász a Szentkuthy Miklósról szóló fejezet vége: „A házaspár [Sártory] Magda 1978-as halálát kö-

vetően sem maradt kettesben, hamarosan beköltözött hozzájuk egy újabb harmadik, aki hosszú évekig élt velük egy fedél alatt. De ez már egy másik történet.” Persze, ezt a másik történetet hiába keressük a könyvben, elégedjünk meg ezzel a mesemondói fordulattal: ő tudja, mi pedig higgyük el neki.

De azért ne mindent. Nagy példányszámban eladott, valamely tudományterülettel foglalkozó könyveknél – közönségbefolyásoló erejük miatt – nagyobb súllyal esnek latba a tárgyi tévedések és tudatos csúsztatások.

Az még csak apróság, hogy Balázs Béla nem volt a *Nyugat* „egyik alapítója”, mert bár valóban szerepelt a lap első évfolyamában, sokkal inkább tartozott a Vasárnapi Körhöz. Korántsem az viszont, amit Sárközi György és felesége kapcsán ír: „Mindketten az irodalomszervezést tekintették életcéljuknak: a népivé és urbánussá kettészakított magyar irodalomból egységes, nemzeti irodalmat akartak teremteni.” Nemcsak árnyalható ez az idilli kép – Sárközi a 20-as évek derekán erősen támadta a *Nyugatot* –, hanem maga az egyszerűsítés is korrekcióra szorul. A magyar irodalmi modernitás szerkezete ebben az időszakban nem két, hanem három pólusú volt: az urbánusok és a népiek mellett – természetesen – a nemzeti-konzervatív kulturális blokk is jelen volt ekkor. Persze körülményes lett volna ezt így leírni, és vélhetően az olvasókat is csak megzavarta volna. Ezért egyszerűbb a képlet: két ember – két szembenálló irodalmi tábor.

Irodalomtörténetileg megkérdőjelezhető a Nemes Nagy Ágnesről szóló megállapítás is: „Tudatosan a szellem embere akart lenni, Szerb Antal és Babits Mihály irodalmi örökségének folytatója lett, a *Nyugat* *negyedik nemzedéke egy személyben*”. A közolvasó valóban a *Nyugat* három nemzedékéről tanult a középiskolában, így Nemes Nagyot egyszemélyes negyedik nemzedékként említeni valóban jól sikerült, erős kép, illik a költőnő irodalmi jelentőségéhez. Valójában azonban tényleg volt egy negyedik generáció is, a *Nyugat* utolsó éveiben indulóké: később ők lettek – saját indítású lapjuk-

ról elnevezve – az *Ezüstkor*-nemzedék. Tagjai Lovass Gyula, Ottlik Géza, Örley István, Pilinszky János, Rába György, Thurzó Gábor stb. Nyáry egy tagmondattal kitagadja őket saját irodalomtörténeti korszakukból.

Jelentős időrendi kavarodás tapasztalható a Tóth Árpád-ról szóló fejezetben: „Egyetlen embernek köszönhetette, hogy mégis megengedhette magának a költséges gyógykezelést: Hatvany Lajosnak, a *Nyugat* mecénásának. Hatvany ráadásul munkát is szerzett a költőnek, saját lapjánál, az *Eszkendő*nél biztosított neki segédszerkesztői állást.” Minden tagmondat igaz – külön-külön. Együtt nem. Hiszen amikor Hatvany anyagilag támogatta Tóth Árpádot, már évek óta nem volt a *Nyugat* mecénása, munkát pedig évekkel később, 1918-ban szerzett a költőnek: ekkor indult meg az *Eszkendő*. Hozzá kell tenni, hogy Tóth Árpád nagyon sokat panaszkodott leveleiben Hatvanyra a megalázó munka és méltatlanul kis fizetés miatt. (Megélhetése csak a húszas évek elején rendeződött, amikor *Az Est* belső munkatársa lett.) Magyarázható ez is: Hatvanynak a *Nyugathoz* való illetén kapcsolása ugyanabból ered, mint Balázs Béláé; Nyáry tudja, hogy célközönségének nagy része egyetlen korabeli irodalmi folyóiratot ismer, a *Nyugatot*, s csak ehhez tudják kötni a kevésbé ismert irodalomtörténeti szereplőket. De a hiba attól hiba marad.

Hatvanyval amúgy van más baj is. A róla szóló fejezetet Nyáry így indítja: „Báró Hatvany-Deutsch Lajos húszéves egyetemista volt, amikor 1900-ban, egy bordélyházban megismerte a tizenhét év körüli Kovács Júliát.” Az ellentétől erős felütésre (amelyet a hátsó fülre is kiemeltek) mindenki felkapja a fejét: egy kupiba járó báró beleszeret egy örömlányba! Szenzációs botrány! Kicsit operett-szagú, és téves is. Hatvany ugyanis csak 1908-ban kapott bárói címet a királytól. Igaz, már húszévesen is gazdag – és korábban nemesi rangra emelt – családba tartozott, de báró az éppen nem volt. Így persze az ellentét már korántsem akkora: egy jómódú egyetemista kuplerájba megy... ez pedig a századelőn egyáltalán nem ritka, inkább hétköznapi jelenség. A történet igaz, csak

épp a szerző regényessé színezte. De ezzel még nincs vége a Hatvany körüli pontatlanságoknak. A fejezetben később ez olvasható róla: „Jó ideig Berlinben élt, író társait, Fenyő Miksát, Ignótus Pált és Kaffka Margitot kérte meg, hogy gondoskodjanak Juliskáról és a gyerekekről.” A névsor majdnem jó. Csakhogy Ignótus Pál (1901–1978) a történet idején tíz év körüli kislány volt, nehéz elképzelni, hogy ő vigyázott volna a nálánál idősebb egykori örömlányra. Helyette nyilvánvalóan Ignótus Hugóról, a *Nyugat* akkori főszerkesztőjéről van szó, aki viszont csak rövid formában, Ignótusként írta nevét. Nyáry nyilván ezt kevesellte és egészítette ki – tévesen. Eljárása nem egyedi, a dzsentroid sznobizmusból eredő filológiai pontatlanság egyre gyakoribb. Lengyel András nemrég cikket is írt a jelenségről, érdemes idézni, mert nagyon idevág: „A mai magyar kulturális élet már meglehetősen műveletlen, s mivel Ignótus Pál nevét ma is élteti a József Attila-irodalom, a fiút egyre inkább összekeverik az apával. [...] Magam egy ideig följegyeztem, ha valahol Ignótus Pálként neveztek meg a *Nyugat* főszerkesztőjét, majd abbahagytam. Nincs értelme a dokumentálásnak. Egy-két téves említés még hiba, a sorozatos tévesztés már trend. A műveletlenség és az internet együtt verhetetlen.” (Lengyel András: *Neve, ha van... Élet és Irodalom*, 2013. április 19.)

A legsúlyosabb hiba mégsem ez. Hatvanyhoz hasonlóan még a hátsó fültre is kikerült, hogy „Ady, Léda és Diósi Ödön, Léda meleg férje hármában éltek Párizsban”. Ugyanez a kötetben: „Diósiék kapcsolata ugyanis alibi házasság volt: Dodó a férfiakat szerette.” Ezt tényként eddig nem lehetett az egyébként nem kicsi Ady-szakirodalomban olvasni. Kérdés akkor, hogy Nyáry milyen forrásból szerezte információját. Az *Irodalmi Jelen* interjújából kiderül: „A gyanút az ültette el bennem, hogy életük végén Léda és Diósi szinte egyedül Rozsnyay Kálmán műgyűjtővel és feleségével, a Szil nevű költőnővel érintkeztek. Rozsnyay, bár többször nősült, bizonyíthatóan a férfiakhoz vonzódott, fiatalon a homoszexuális Rodin és Oscar Wilde »titkáráként« is tevékenykedett. Ekkor villant be, hogy Diósi esetében is ez lehet a magya-

rázat. Ezután olvastam Czeizel Endre egy tanulmányát, aki más úton szintén erre jutott.” (Varga Melinda: *Szentek életrajza helyett*. Irodalmi Jelen, 2013. ápr. 26.) Miről is van szó? Nyáry úgy gondolta: mivel Lédáék baráti körébe tartozott egy *állítólag* homoszexuális férfi (hiszen Rozsnyayról, akinek a feleségét egyébként Nilnek hívták, szintén nem bizonyították, hogy saját neméhez vonzódott), ezért Léda férje is az volt. Nyáry tehát anélkül, hogy bármiféle bizonyítéka lenne rá – mert Czeizel is csak közvetett jelekből *következtetett* –, homoszexuálisnak állít be valakit.

Néhol azonban maga is megfogalmaz kritikát a korábbi irodalmi hagyományokkal szemben. Vay Sándor esetében felrója: „Ma genderkritikusok veszik elő, de csak egyedülálló életét, nem a műveit” – mondja ezt éppen ő, majd hozzáteszi: „Pedig érdemes lenne: igazi, régi vágású gavallér volt, andalítóan finom prózával.” És idéz tőle egy verset. Másutt így ír: „Lesznai Anna életművét ma már kevesebben ismerik, mint sok pályatársát a *Nyugat* kezdőcsapatából, de szemben többségükkel, az ő élete boldog és teljes volt.” Mit akar jelenteni ez a szembeállítás? Hogy csak azok műveit ismeri az utókor, akik botrányos életet éltek? Esetleg azért, mert csak ők tudtak úgy írni, hogy emlékezetre méltók legyenek? Sehogys sem jó.

A kötetet *Függelék* zárja, amely azonban nem irodalomjegyzék, hanem könyvajánló, olyan könyveké, „melyek a legrészletesebb háttérét adják az itt elbeszélt történeteknek”. Legtöbbször valóban fontos, jelentős és „hozzáférhető” munkákat említ, bár kérdéses, hogy olyan szépirodalmi művek, mint Rakovszky Zsuzsa VS című regénye vagy Onagy Zoltán *Babits-szexregénye* mennyit adhatnak az irodalomtörténet iránt érdeklődőknek (Onagy könyvének címe egyébként eredetileg *Tavaszi iramlás ősszel*, az újabb kiadásban avanszált főcímmé az alcím; ez is árulkodó).

Helyenként azonban éppen a legfontosabb szakirodalmat nem adja meg. Fekete Istvánnál egyetlen munkát sem ajánl

Sánta Gábortól, az író életrajzának és életművének legjobb ismerőjétől; Juhász Gyulánál nem említi Péter Lászlót, aki Juhász szerelmeiről az eddigi legrészletesebb és legpontosabb gyűjteményt jegyzi (*Annák, szerelmek*, 1983), ugyanitt szerepel azonban egy bizonyos Lengyel Anna, aki viszont András. (Úgy fest, hogy a Szegeden élő irodalomtörténészekkel ebben a könyvben is elbánt a sors.) Kisantal Tamás kritikájában kimutatta, hogy a kötetben közölt ismeretek forrásai nem kizárólag a Függelékben közölt munkák (*Arcok és könyvek*. Jelenkor, 2012. dec.). Ugyanakkor a Facebook-posztok alatti hozzászólásokban arra is van utalás, hogy a tudásanyag egy részét magáról az internetről halászta a szerző.

Félreértés ne essék: az *Így szerettek ök* profi munka. Épp emiatt veszélyes: úgy szól az irodalomtörténetről, hogy közben valami egészen másról beszél. És ha igaza lehet is a sok lelkes könyvajánlónak, valamint Kálmán C. György borítószövegének – miszerint „Nyáry Krisztián rövid írásai nem akarják átvenni az elemzés helyét, viszont odavonzzák a befogadói tekintetet a műalkotás környezetére; azokban is felkelthetik az érdeklődést, akiket a művészet körüli történet ragad meg” –, a sok felkeltett érdeklődésű olvasó remélhetőleg nem hiszi el, hogy ez irodalomtörténet.

Nyáry Krisztián: Így szerettek ök. Magyar irodalmi szerelmeskönyv. Corvina, 2012

Sopotnik Zoltán *Saját perzsa* című, prózai betétekkel megszakított verseskötete egy életrajzi kirakós játék családtagokkal, szellemekkel és szocreál hétköznappokkal.

„Kamu az ember”?

Terápia és traumafeldolgozás Sopotnik Zoltán *Saját perzsa* című kötete, de nem „első kézből”, artikulálatlanul, hanem iróniával, átgondolt, tárgyilagos távolságtartással és precíz, kíméletlen, érzéstelenítés nélküli önboncolással.

A látszólag zárt világ – Salgótarján, „Sárcsótány”, „üvegváros” – szocreál közönyében és munkás-alkoholista, széthullott hétköznapijában rajzolódik ki egy család három generáción átívelő története.

A *Fejfájós park* és a *Bársonyos szanatórium* a szorosan vett otthoni közegből halad a tágasabb élettér felé. Az előbbiben a visszatérő motívumok (ház, otthon, kert, park, fák, bokrok, templom, fészer, utca) egy gyermek és egy kiskamasz mozgásterét határolják be. Az egész ciklusban nyugtalanító sötétség lappang, félig feldolgozott, félig kimondott félelmek bujkálnak a sorok között: „Szétmegy a feje, a migrénnel felülről szólnak hozzá az árnyak. Törnék a nyelvét, a mihez tartás végett”. Vagy például: „Dolgozik bennem a park. Itt áll a házunk előtt és néz. Majdnem kiabál”.

A *Bársonyos szanatórium* ciklus már az ifjúkor emlékeit rendezgeti: barátok, szerelmek sziluettjei bukkannak fel a versekben. Fényképekhez, videofelvételekhez hasonlítanak ezek az emléktöredékek, amelyek áthajlanak a jelenbe, jövőbe; a költői képzelet szint ad a megfakult képeknek: „*Barátom temetésén a fű se nőtt. Valamelyik elhagyott hónap első hetében a nyikorgó vaskaput, és a gyász nyikorgó közönségét fújta közös ritmusban a szél*”.

A *Lassú társas* fejezet egyfajta családfa. Hol a kisgyerek látószögéből, a konyhában hallott beszélgetésekből, hol a felnőtt ember visszaemlékezéseinek, reflexióinak gondolatfolyamaiból sorakoznak fel az üvegfúvó sláv ősök, áll össze a nagyszülők – „*Após*” és „*Mamika*”, „*kiknek szíve összeért az éggel*” – markáns kontúrokkal megfestett alakja.

Az idősíkok mindkét esetben összetorlódnak, mintha minden nemzedék egyszerre, egy térben élné mindennapjait. Az egyik bekezdés még a nagyapáról szól, aki nem félt felesége becsületét megóvni egy német tiszt tolakodó szerelmétől a második világháború idején, a másik már a szülői válása miatt szorongó kisgyereket mutatja be. Az anyáról esik a legkevesebb szó, az apa a távolság és nem titkolt esendőségei ellenére is emblematikus alakká nő a fiú szemében, és innen-onnan „elkapott” történetekből, elképzelt jelenetekből rajzolódik ki az alakja.

Az apahiány-téma elementáris erővel él az elbeszélőben, nem titkolt csalódottsággal és fájdalommal, ugyanakkor távolságtartó tárgyiaszággal szemléli széthullott családját és képlékeny, megfoghatatlannak tűnő édesapját: „*Az apahiányt valahogy úgy fogtam fel, mintha nem lenne citrom a reggeli teámban*”.

Remekül domborítja ki a szerző a „*piros-fekete műanyagpresszószékes*” szocreál háttérét. A családi genezis szenvedéstörténete a harmadik generációban csapódik le: az ikerpár egyik tagja gyógyíthatatlan betegségben szenved, zárt intézetben kell leélnie életét, ahol ugyan látogatja a család, de

a közösség életének nem lehet részese. Minden realitást és hétköznapi korlátot felrúgva mégis állandó kapocs alakul ki a testvérpár között, a psziché, a lélek minden ténytudást felülíró működése létrehozza a „perzsát”, a „saját perzsát”. Egy kísértetet, védőangyalt, aki a két fiú között hozza-viszi a szavakkal kimondhatatlan üzeneteket: *„A perzsát már gyerekkoromban is láttam, nyolc évesen jöttem rá, hogy az ikertestvérem küldte, aki egy intézetben lakik, mert nagyon beteg, nem tud beszélni, mesét olvasni, biciklizni”.*

A *Lassú társas* című részt nehézkessé, darabossá teszi a szereplők – gyári munkások, kocsmái haverok, családtagok – közönye, unottsága, akik már csak azon sem gondolkodnak el, van-e értelme az életnek. A narrátor hétköznapijaiban felfelbukkan a transzcendens utáni vágy, de (akárcsak az apjától vagy a testvérétől) valamiféle fal választja el az istenélménytől, inkább csak impressziók maradnak belőle: *„Valami lejött fentről, és az ilyen mindig nehezen értelmezhető. / Tehát szúr. A szomszéd szerint a Teremtő zakójának rejtett zsebe az. Leszakadt”.*

A nyers, szókimondó, önfeltáró részek ellenére misztikus hangulatúak a szövegek, nyugtalanító, belülről őrlő erők dolgoznak a sorok között. A versek szűkszavú, asszociációkkal teli szövegeiből kibomlik a *Saját perzsa* karkai világa. Kiszámíthatatlan szellemi lények, szörnyű sejtelmek nyomják, szorítják a szereplőket. A versekben többször ismétlődik a *„kamu az ember”* kijelentés.

A kifordított humanizmus érdekes jelszava ez. A reneszánsz, de még inkább a felvilágosodás óta „kamunak” kiáltották ki a hitet, és a világot, a társadalmat, az embert tették meg viszonyítási pontnak. Napjainkban, túl Nietzschén, az egzisztencializmuson és az ateizmus különböző formáin, a követhetetlenül szerteágazó szinkretizmusban, globális irányvesztésben és útkeresésben már csak *„kamu az ember”*.

Az utolsó két fejezet, a *Borzas haza* és a *Nulladik napok* ismét a család köré épül, mintha fel akarná oldani a múlt kö-

telékeit, a kötetben felvázolt terheket, kimondással, ismételtetéssel elhessegetni a vissza-visszatérő árnyakat: „*Megfejtetni egy ismeretlen, felbőszült családot, majd visszamenőleg elképzelni benne a gyereket. / Hátha megértik. Hogy segít. Visszafelé is. Biztosan.*”

A kötet záró verse, a *Kocsonyás árnyékok* viszont nem ad feloldást, nem kínál megnyugvást, minden marad, ahogy volt: a karácsonyi családi veszekedések emléke, a fejfájás, a valódi emberi kapcsolatok híján megjelenő árnyak, lények és a félrevonulás, az idegenség mint létállapot: „*És a fejfájós háromkirályok a kertben. Halkul a tél, ahogy lépkednek, egyre közelebb neszeznek. Kimegyek az udvarra rágyújtani. Szeme-zünk, mint mindig ilyenkor.*”

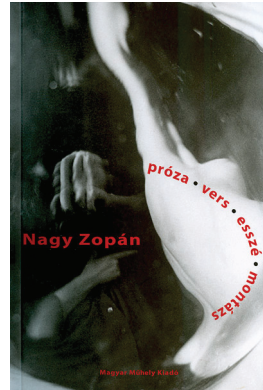
A *Saját perzsa* nem könnyed nyári olvasmány, bármelyik oldalon szembe találhatjuk magunkat a saját kísérteteinkkel, a „saját perzsánkkal”. A „miértekre” rákérdező olvasók könyve ez, azoké, akik megunták a felszínes csevegést, az „egyenmaszkok” sorát és nem állnak meg az író zakójának nézegetésénél, hanem az alatta dobogó szívre is kíváncsiak.

Csepcsányi Éva

Sopotnik Zoltán: *Saját perzsa. Libri, 2012*

Nagy Zopán *Próza-Vers-Esszé-Montázs (Válogatott írások)* című kötetének prózai „üres” oldallal kezdődő és szétrobbantott gondolatokkal kitapétázott lapjain Csepcsányi Éva ke-reste a rendet és a megértés lehetőségét.

Szétrobbantott világ, irodalom

Prózai „üres” oldal – ezt olvashatjuk Nagy Zopán *Próza-Vers-Esszé-Montázs (Válogatott írások)* című kötetének első lapján. Olyan ez, mint a lélegzétvétel az alámerülés előtt, a tengerbe ugrás előtti pillanatban, és ahogy továbblapozunk, beigazolódik ennek szükségessége. Hiszen mélyvízbe kerülünk rögtön az első versben:

A pont, ami (pont nem érzékelhető) pont: / a vizuális teremtés mögötti szem. / =Szem – pont = / rejtőzködő (isteni?) szubsztancia: / a kezdetésvégsehsincsörökjelenközepén.”

A „prózai »üres« oldal” a zopáni világ alkotótere, mely egyúttal átnyúlik vagy megkettőződve felbukkan a „kezdetésvégsehsin csörökjelenközepén”, ahol atomjaikra robbantott betűk, egymásba hajló hangok, ismeretlen istenek, szellemalakok, démonok és az aranykor kifordítottjának sokszínű képei léteznek. Hátborzongató mélység, fennkölt magasság, modern harmónia és anarchikus szétesettség, bölcselkedés és artikulálatlan felkiáltások egymás mellett élnek a szerző világában.

Nagy Zopán írásaiba alámerülni nem kis feladat, kihívás, mindig valami újat, szokatlant adó út. Néha talán túlzóan is

az, időnként zavaróan sokrétű, túlburjánzó a kötet. Keverednek a dadaizmus és a szürrealizmus elemei, a külső és a belső, a konkrét és a fogalmi, a világ szétziláltsága markánsan jelenik meg Nagy Zopán költészetében és prózájában egyaránt.

Asszociációk és abszurd helyzetek sorfalán át vezet az olvasó útja, a testet-lelket kifordító sajátos erő a „héj alatti” világba enged betekintést, a zsigerek mélyén kavargó szorongások, kívánságok, felismerések közé. A megszólaló pedig az arccal szinte már egygyé nőtt maszkok lefejtésén fáradozik iróniával, humorral, botránkoztatással, tragikummal, bármivel, ami kimozdít egy kicsit a megszokás posványából. Egyszerre vetkőzik és rejtőzködik, akárcsak a könyvben lévő, saját munkáiból válogatott performance-fotók alakjai.

A versekben egy-egy hívószó indít el gondolatáradást, ami addig nem nyugszik, míg teljesen ki nem csontozott egy fogalmat, képet, tárgyat, például a babakocsit, a biciklit, az üreséget, a tükröt, a verset. Éber álomban írt szövegek ezek, nem olvasóbarátok, tömények, tömörek, egy lélek belső üvegfalának rajzolatai. „Áthallható”, átjárható textúrák, a kötetben szereplő műveknek közülük van egymáshoz, párbeszédet folytatnak, mint például a Szentkuthy tiszteletére írt ciklus versei. Nagy Zopán sajátos etimologizálásával kortalan, irreális figurává válik, koráven gyerekké vagy gyermeki felnőtté, nehéz lenne megmondani. A hömpölygő víziók egyértelműen Joyce világát idézik.

Nagy szerepet kap a művekben az esetlegesség, a szimultán technika, a rétegek finom összhangja, egymásba simulása, az álmokképszerű betét, mely mind a versekben, mind a prózai művekben egyfajta finom hárttyát, fátlyat von a szövegtest köré:

„(Az álmokról beszélni igen nehéz, hiszen ők beszélnek rólunk – ha helyesen hallgatózunk...) Hő terjengett, majd hidegrázás, s kívülről láttam, hogy homlokom áttetsző üveg (akár egy kirakat), és nyomom hozzá a falhoz, mely szintén egyre üvegesebb, s kintről már szemek tapadnak felém, hogy nézzék fejem bensejét... Teljes erőmből próbáltam homlokomat szilánkkossá törni a falon, hogy csak törmelék-gondolataim maradjanak... Valahogy így ébredtem.”

A kötet rendkívül gazdag műveltségi anyagot robbant szét és épít egybe. Több nagy író, gondolkodó előtt tiszteleg a szerző egy-egy írásával, elismerve ezzel a szellemi háttér folyamatosságát, illetve egy-egy „mester” hatását műveire. Nyomon követhetjük a Pelevintől származó inspirációt a *Kristályvilágban* és a *Mítosz-grimaszban*, a Joyce-hatást a *Fél-álmok és napló-részekben*, Erdélyi Miklós szellemi örökségét *Az ismeretterjesztés költőiségének szükségességéről* című írásban, Weöres Sándor szövegeinek nyomait a *Despotov és Pelevin üdvözlésében*, vagy Füst Milán tiszteletét a Hábi-szádi monológokban. Szentkuthy Miklósnak pedig többek között a *Non-szensz* című versével állít emléket:

Non-szensz (Montázs Szentkuthy Miklós Narcisszusz tükre című regényéből – részlet)

*„Irrealitás-teljességem zöld
Áldozati füst az éjszakában...
Realitás-teljességem kába - -
S kútfőm mélyén párolog a váram...*

*Sötétnek láttam minden szerelmet:
Ellenkező erőkkel fonnyadtak
Világ-okádó paradoxonok* - -
Erkölcsei ájulás a tudatban...*

Nagy Zopánt, ahogy a fent megidézett mesterek némelyikét (Weöres, Szentkuthy, Joyce) megérintették a zen buddhista hagyományok, hatásuk érezhető a *Próza-Vers-Esszé-Montázsban*. A szerző témája lényegében mindig önmaga, amit nem lezárt gömbként, inkább sokfelé ágazó, bejárando útként értelmez. A keleti bölcelet egyszerre légies és szigorú világa, a direkt humor, a néhol szarkasztikus önmagunkra-ébresztés ihlette szövegnek nincs csattanója, magvas konklúziója, inkább minden megfoghatatlan és nyitott, befogadó, mint a tan. A *„Szavakon túli tanítások”* című írásában Nagy Zopán a zen buddhista mesterek rövid történeteinek stílusában foglalja össze gondolatait:

„Cseng érdeme

*Egy szép napon száz szerzetes zarándokolt el a nagy Má-hoz.
Fegyelmezetten leültek a Csarnok udvarába, majd kérdéseket tettek föl a Mesternek...*

– „Ma nagyon fáradt vagyok”... – válaszolta mindenkinek, akik a Tanítás Lényegéről és Bodhidharmáról, a Tökéletes pátriárkáról érdeklődtek...

Ekkor Cseng szerzetes, két társára mutatva így szólt a Nagy Má-hoz:

– „Fa-Jen feje fekete, Fe-Feng feje fehér!”

A Mester erre így válaszolt: „Cseng ugyan féllábú, de az útra rég rálépett...”

Ti nagy kerülővel térjetez haza... --- --- Én, Ma: alszom.”

A nyitó „Prózai »üres« oldal” után nem meglepő, hogy a kötetet záró darab az *Utó (elő) szó*, avagy „*Azaki Nemazaki gondolatai*”. Esszenciája ez a *Próza-Vers-Esszé-Montázs*nak, melyet a szerző mintegy kívülállóként értékel, a játékosságot, konkrétumokat, a ködösnek tűnő, és az olvasó számára sokszor valóban ködös utalásokat is kiemelve:

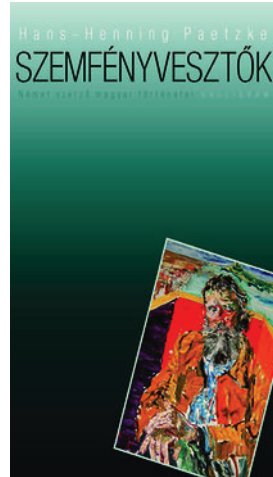
„A szerzőtől mindazt személyesen tudom, más felől sejttem, hogy e válogatása a kezdet- és befejezés-nélküliség műfaji rétegződéseiben, átjárásain innen és túl: a tudatos köztességeket is meglebegtetve, szabadon keretезve nyilvánul meg, úgy, hogy „könnyedebb” (kiállítás-megnyitó; pornó-novella...) és „közölhetetlenebb” (joyce-i metanyelv-fortyogású gyönyör-áradat; szanszkrit tündérmese-montázs..) darabok is helyet kapjanak az idézet(t) világok mámoros boncolgatásával (...).”

A *Próza-Vers-Esszé-Montázs (Válogatott írások)* szöveg- és gondolatfolyama hömpölyög tovább fotókban, álmokban, ébredésekben és ébresztésekben, a látható és láthatatlan világokat felépítő igék szétrobbantott részecskéi között. Tanulságos olvasmány a kötet mindazoknak, akik szeretik darabjaira szedni és új formákban összerakni a valóságot, és nem ijednek meg, ha észreveszik, hogy a sok kanyar és útelágazás után még mindig csak az első kilométerkőnél tartanak.

Nagy Zopán: *Próza-Vers-Esszé-Montázs (Válogatott írások)*,
Magyar Műhely Kiadó, 2012

Hans-Henning Paetzke *Szemfényvesztők* – Német szerző magyar történetei című prózakötetével keveset foglalkoztak Magyarországon, pedig a kortárs magyar irodalom egyik elkötelezett fordítójának fontos szerepe van abban, miként tekintenek a német nyelvterületen élők hazánkra.

Német író a kommunizmus Magyarországról

Hans-Henning Paetzke prózakötete, a *Szemfényvesztők* négy évvel a lipcsei megjelenés után immár magyarul is olvasható. A német szerző neve nem ismeretlen Magyarországon, ugyanis műfordítónak sokat tett azért, hogy a kortárs magyar irodalom szövegei megjelenhessenek német nyelvterületen. Érdeemes végigfutni Paetzke honlapján a műfordítások listáját: Esterházy Péter, Nádas Péter, Petri György, Konrád György és a sor hasonló formátumú szerzőkkel folytatódik.

A kisprózákra széttördelt, de egymáshoz szorosan kapcsolódó történetek az 1940-es évektől kísérik nyomon Leo Kleinschmidtet, azaz Paetzke könnyen beazonosítható alteregóját. A szerző kettős szűrő – a főszereplő és a külső narrátor – révén tart távolságot az olvasótól, igyekszik objektív maradni az emlékezésben.

Ez azért fontos, mert a középpontban a személyes történelem áll, amelyet kiegészítenek az interjúkból vett idézetekkel hitelesített élettörténetek. Az elbeszélő olyan hidegvérrel meséli el emberek politikai és személyes bukását, hogy az egymás után sorjázó traumatikus élmények miatt lehetetlen egyhuzamban elolvasni a könyvet. Az olvasó nehezen maradhat kívülálló, mindenképpen állást kell foglalnia. A hitelesítő elemek teljesen megfosztják attól, hogy a kötetet félretéve azzal nyugtassa magát: ez mind csak kitaláció. Hiszen a sok álnév főleg az egyes szereplővé tett személyek védelmét szolgálja, nem pedig a fikciót.

Paetzke a személyes történelem bemutatásakor sem visszafogott: a halál, a kirekesztés és a szenvedés különböző formáin keresztül ragadja meg a huszadik század második felét. A Rajk-perről például a nevek elhallgatása nélkül beszél, szinte esettanulmányként mutatja be. A hitelességet alátámasztó évszámok mellett hivatkozik számos fontos, a témáról szóló könyvre, például Szász Béla *Minden kényszer nélkül* című művére, és végül egy – jócskán bővíthető – listát is közöl a felhasznált irodalomról.

A politikát és a kultúrát nehéz elválasztani mind a kötetben, mind a korszakban, azonban a rengeteg álnév nagyfokú tapintatot tükröz a megidézett írók, költők iránt. Következésképpen Kemény Miklósként emlegeti Mészöly Miklóst, akinek magánéletével kapcsolatban nem kertel: róla és Polcz Alaineről (Ariane) mindent kiterget. Ha csak a *Saulusról* írott első pár sort nézzük, könnyen felismerhető a regény és szerzője: „Az Út Damaszkuszba Saulusnak, a templomi rendőrség, az állambiztonsági szervezet egyik tisztjének történetét meséli el, akiből a Damaszkuszba vezető úton, miközben Jézust, az áruló rabbit üldözi, Paulus lesz. A regény középpontjában az a filozófiai kérdés áll, hogy átveheti-e önként az üldözött az üldözött szerepét, ha felismeri, hogy az igazságot üldözi.”

terházyról szól, anélkül, hogy bármelyikük nevét említene). A filozofálgatásokat gyakran beépíti politikai eszme-futtatásaiba. A történetek általában egy központi személy köré épülnek, akit a főszereplő a tettes-áldozat viszonylatában helyez el. Ugyanakkor hangsúlyozza, hogy ez a viszony bármikor felcserélhető, a bűnök öröklődnek, az ő esetében is.

Az egyéni történeteken keresztül bemutatott világ minden oldalról hazugságra épül: Leo Kleinschmidt sem az „alkalmazott” szocializmussal, sem a katolikus egyházzal nem tud megbékélni, és emiatt folyton bonyodalmakba keveredik. A kisprouzák talán attól lesznek még hihetőbbek, hogy a saját, veszélyesnek számító politikai nézeteiről vagy épp kicsapongó szerelmi életéről is az oknyomozó alaposságával számol be. Így nem botránykrónikát ír, hanem láttelepet.

A vissza-visszatérő elemek és a történetírás vágya – annak ellenére, hogy Leo Kleinschmidt azt tartja magáról, nem ítélkezik – komoly, előre gyártott összefüggéseket tár fel az olvasónak. A szöveg sok helyen didaktikussá válik, de talán felmentheti a szerzőt, hogy enélkül nehéz a halálról, a szenvedésről, az elnyomásról beszélni. Ezt leszámítva a kiforrott, tömény történeteket működtető prózanyelv erőteljes, nagyon hasonlít a Nagyvilág 2011. decemberi, a lengyel tényirodalmat a középpontba állító számának stílusához.

Paetzke regényének magyar nyelvét műfordítója, Szijj Ferenc költő alakította, aki következetes és olvasmányos stílust talált a történethez. Néhol azonban kifejezetten érződik, hogy németből fordította a szöveget. A mondatépítés túlburjánzó, a német szerkezetekhez való nagyfokú hűség miatt olykor döcögnek a mondatok. A véletlenszerű vesszőkezelés, illetve a szövegben hagyott helyesírási és gépelési hibák nagyon zavaróak, és szokatlanok a kritikai kiadásokkal is foglalkozó kiadótól.

A német kritika nagyon pozitívan fogadta Paetzke önálló próbálkozásait, Magyarországon viszont a könyvbemutatón

kívül szinte teljesen elhanyagolt a kötet, pedig jelentős szövegről van szó. Fontos megjegyezni, hogy a *Szemfényvesztők – Német szerző magyar történetei* címre keresztelt *Blendwerk. Versucher und Versuchte* csak a Blendwerk-trilógia első része. A három kötet kiadása németül már befejeződött, magyarul azonban még várni kell a teljes sorozatra (*Versucher und Versuchte*, 2008; *Die gelöste Zunge*, 2009, magyarul *Idegen test, Ifjúságom Kelet-Németországban*, ford. Kinda Gabriella, Alexandra, Pécs, 2004; *Seelenrisse*, 2011 – mindhárom Engelsdorfer Verlag, Lipcse).

Bár a szerző kommentárjaival gyakran érzékelteti („*Annak idején ugyanis, akárcsak más országokban, Magyarországon is jegyrendszer volt.*”), hogy a német olvasó kezébe szánta a kötetet, mégis tanulságos lehet számunkra ez az aprólékosság, hiszen megmutatja a magyar viszonyok iránt élénken érdeklődő, egyszerre kívülálló és bennfentes ember látásmódját. Leginkább azért ajánlható a kötet a magyar olvasónak, mert Paetzke élénk elbeszélései – bár erős idegzet kell hozzájuk – nyilvánvalóvá teszik, hogy az elmúlt század története még mindig aktuálpolitika.

Sörös Erzsébet Borbála

Hans-Henning Paetzke, Szemfényvesztők – Német szerző magyar történetei. Kalligram, Pozsony, 2012

Misterioso című könyvében a többszörösen kitüntetett **Arne Dahl** elhanyagolja a misztikus, bűnügyi szílat egy alapos társadalomkritika reményében. Az eredmény nem túl kedvező.

Krimi helyett marxizmus

Arne Dahlnak, Svédország első számú krimiszerzőjének könyvére pillantva misztériumot várna az olvasó. Rejtély ugyan akad benne, mégis inkább politikai agitációs röpirat szinte az egész kötet. Dahl frázisokat puffogat a kapitalista társadalomról, a maffiáról, perverz bácsikról, miközben a krimi hetven százalékában az unalmas nyomozás apró mozzanatait részletezi.

A címre vonatkozóan bő magyarázatot kapunk a szerzőtől: *„Monkra jellemző szójáték. El van rejtve a »mist« szó a címben, ami angolul ködöt jelent. Ha az ember kimondja a Misteriosót, a ködöt, azaz a »mist« szócskát nem hallja. Megbújik a kimondott »misztérium« mögött. De attól még ott van, és kifejti a hatását. A zenében is ott van. A misztérium azonnal felfedezhető, felfoghatatlan ugyan, de nagyon is valós. A ködöt legbelül viszont nehezebb észrevenni. Mégis a köd az, amiben eltévedünk”*. Ez a kisiskolás, oktató hang végigvonul a könyvön, sőt, a szerző gyakran kinyilvánítja megkérdőjelezhetetlen vé-

leményét, például amikor szereplői „[é]ppen egészségromboló ebédjüket tömték magukba”.

Látszólag szokásos a krimi indítása: az elbeszélő felvázol egy sejtelmes eseményt, a lehetséges bankrablást, de nem lehetünk biztosak benne, hogy pontosan mi történt. A nyomozás végül egy sorozatgyilkos után indul meg, és a kezdeti konfliktus csupán a cselekmény végén simul a történetbe.

Dahl karakterei aprólékosan kidolgozottak, jellemzésük alapján képet kapunk a svéd társadalomról, a már évszázadok óta kialakult, a regényben végig kárhóztatott kapitalizmus és nagytóke világáról. Mintha a marxizmus-leninizmus alapjainak svéd változatát olvasnánk. A rendőrség korrump, de a narrátor nem csupán ennek árnyoldalait mutatja be, hanem rávilágít arra, hogy ők is emberek, ugyanazokkal a gondokkal küszködnek, mint bárki más: házassági, kapcsolati problémákkal, kamaszodó gyermekek lázadásaival, kiégéssel, karrierjük megrekedésével. *„Ezek alatt az évek alatt összehoztam és összetartottam egy családot”,* magyarázza a főszereplő, Paul Hjelm, hogy miért nem jutott magasabbra a ranglétrán. Közéjük is, ahogyan a svédek bármely rétegébe, beférkőzött az idegengyűlölet. Arne Dahl érzékelteti, hogy a bevándorlási politikával gondok vannak. A belső ellenőrzés tisztjei szerint *„ha egy Piszkos Harry rájön, hogyan játssza ki a rendszert és jöjjön ki sértetlenül az ügyből, egész Svédországban megnyílik az ajtó további száz többé-kevésbé rasszista rendőr előtt”.*

A könyvben megjelenített svéd „burzsoáziára”, a felső tízezerre jellemző a céltalanság, jobb híján szórakozást keresnek szexuális perverziókban, erőszakban, megalázásban, pedofiliában: *„Kis, idézem, »élőképeket« kreált, a legénységnek mozdulatlanra kellett merevednie aktus közben, ő pedig körüljárta őket, és nézte a kompozíciót”.* Az elit elkövetők azonban nem vállalnak felelősséget az általuk okozott károkért, a kisemberekkel fizettetik meg gazdasági hazardírozásuk árát. Ha már Svédországban nem találnak megfelelő lehetőséget, akkor terjeszkednek az éppen felszabaduló piacok felé, például

Észtországba. Gyakoriak az összefonódások, a maffia mindenhol feltűnik. A szerző szerint „*az, ami csupán néhány éve még a gengszterek munkakörébe tartozott – pénzt mosni, pénzt mozgatni, pénzt eltüntetni, uzorakamatra hitelezni – mára tisztességes üzleti tevékenységgé vált*”. A könyv szereplői rendszerint alkoholizmusba menekülnek, a depresszió a leírtak alapján gyakori Svédországban, minden karakter valamilyen traumát hordoz, egyetlen egészséges lelkületű személy sincs a könyvben. Amennyiben ironikus hangnem jellemezné a krimi, szórakoztatóvá is válhatna.

A leírások gyakran giccsesek: „*A vízfelszínt hűvös szellők borzolták, mintha nem tudnák eldönteni, hogy a tél vagy a tavasz erőihez tartoznak-e*”. Felüdülést jelentenek a rendőrségen elhangzó, erősen köznyelvi dialógusok: „*Mi a fészkes fenéért ment be egyedül? Hjelm már nem bírta féken tartani a nyelvét. – Hogy megmentsem az életét, basszák meg!*” A történet kapitalizmuskritikáját szerelmi szálak erotikus tablói oldják. Dahl részletesen, mégsem ízléstelenül írja le a szexjeleneteket: „*Azán Paul másodszor is kielégítette, ezúttal a nyelvével. Az ízek keveredtek a szájában*”. A befejező részben pedig valódi akciót kapunk, sejtelmes, pörgő, lendületes, izgalmas bűnügyi sztorit.

Arne Dahl krimibe bújtatott röpirata szerint Svédországban sincs kolbászból a kerítés. A sorozat tíz kötetes, így csak reménykedhetünk, hogy a következő részekből kiderül, miért tüntették ki a szerzőt Német Krimi és a dán Palle Rosenkrantz-díjjal. Addig gyönyörködjünk a Misterioso küllemében, amelyet beválasztották a XX. Könyvfesztivál legszebb borítójú könyvei közé. Már csak ezért is érdemes megvenni, hiszen valószínűleg Önök sem olvastak még piros lapú regényt.

Szőcs Henriette

- 3 Fodor Ákos haikui
7 Csenger Levente: Murokszedők (próza)
15 Stiller Kriszta versei
19 Rónai-Balázs Zoltán: Angyal macskánk elrepült; Fehér, organza függönyök közt; Surmann sógor (versek és próza)
22 Nagy Sára versei
26 Temesi Ferenc: Apám (regényrészlet)
36 Acsai Roland versei
40 Nyolc égtáj – Írócsoport alakult
42 Molnár Lamos Krisztina: Hajtóerő (fotónovella)
45 Kalász István: Rendezés (fotónovella)
48 Deák Csillag: Vacsoravendégek (fotónovella)
51 Kálmán Dóra: Svédcsavar (fotónovella)
53 Gueth Péter: Fotónovella (fotónovella)
55 Keszthelyi Rezső versei
58 Böszörményi Zoltán: Lelkesedés (tárca)
60 Mányoki Endre: Vezeklés (tárca)
62 Gömöri György: Haláltudat és emlékezet (tárca)
65 Hudy Árpád: A vasfejű góbé emlékezete (tárca)
68 Laik Eszter: Trafik (tárca)
71 Boldog Zoltán: A férfi, aki fölment a hegyre, de nem jött le (tárca)
74 Bárdos József: Véres komolytalanságok (Anton Pavlovics Csehov – Még egyszer a dohányzás ártalmosságáról)
78 Mányoki Endre: Élet, halál – krumpli, kanál (Távoli beszélgetés Temesi Ferencsel)
83 Varga Melinda: „Egyre több író ír filmszerűen” (beszélgetés Nagy Koppány Zsolttal, Lakatos Róberttel és Bálint Arthurral)
89 Garaczi Zoltán: A dalszöveg mint irodalom, az irodalom mint dalszöveg (beszélgetés Szabó Balázssal)
93 Csobánka Zsuzsa: A férfitabu (Turi Tímea: *Jönnek az összes férfiak*)
97 Bíró-Balogh Tamás: Pletykaapu (Nyáry Krisztián: *Így szerettek őket*)
106 Csepcsányi Éva: „Kamu az ember”? (Sopotnik Zoltán: *Saját perzsa*)
110 Csepcsányi Éva: Szétrobbantott világ, irodalom (Nagy Zopán: *Próza-Vers-Esszé-Montázs – Válogatott írások*)
114 Sörös Erzsébet Borbála: Német író a kommunizmus Magyarországról (Hans-Henning Paetzke: *Szemfényvesztők – Német szerző magyar történetei*)
118 Szőcs Henriette: Krimi helyett marxizmus (Arne Dahl: *Misterioso*)

Böszörményi Zoltán

Katedrális az örök télnek

Versék,

Kalligram Kiadó, 2013

Mintha a romantika századának végéről lendült volna át korunkba. Onnan, ahol még volt értelme az érzelmek, a felismerések, a megsejtések és a tanítások költészeté nemesítésének.

Amikor még nem a pusztá létezés volt a vers, a költészet tárgya, hanem a létezés minősége. Amikor a művészi alkotás inspirálója, létrejöttének legfőbb indoka a közösségbe ágyazott saját-morál megjelenítése volt. És amikor az Egész képzetét még nem roncsolta szét a történelem.

Böszörményi Zoltán a modernitás paradoxonát jeleníti meg a műveiben. Korunk jellemzőit – a széthullást, az értékek viszonylagossá válását, az emberi kapcsolatok erodálódását, a közösségek atomizálódását, az érzelmek ösztönszintre süllyedését – visszahelyezi egy olyan kultúrába, ahol mindez már fenyegető veszély volt, de még nem volt természetes. Úgy szólal meg, mintha a gondok még, vagy már újra megbeszélhetők, megvitathatók, egyáltalán: értelmezhetőek lennének.

Mert hisz a költészetben. De legalább ennyire bízik az olvasóban. Abban, hogy ő maga a lényegyet tekintve azonos vele. Velünk.

Mányoki Endre

500 forint, 6 lej, 1,50 euró

